

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**ESKİŞEHİR'İN SALİHLER VE BÜYÜKYAYLA KÖYLERİNDE ALİ KOÇ BABA
OCAĞI KÜLTÜRÜ VE GELENEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN TEMEL

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. REFİK ARIKAN

BİLECİK, 2024

10668258

TC.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**ESKİŞEHİR'İN SALİHLER VE BÜYÜKYAYLA KÖYLERİNDE ALİ KOÇ BABA
OCAĞI KÜLTÜRÜ VE GELENEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN TEMEL

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. REFİK ARIKAN

BİLECİK, 2024

10668258

BEYAN

“Eskişehir’in Salihler ve Büyükyayla Köylerinde Ali Koç Baba Ocağı Kültürü ve Geleneği” adlı yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezi/dönem projesinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR ☒	
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....	

Hüseyin TEMEL

/ / 2024

İmza

ÖN SÖZ

Eskişehir'in Salihler ve Büyükyayla köylerinde Ali Koç Baba Ocağı Kültürü ve Geleneği adlı bu çalışmada Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine bağlı Salihler ve Büyükyayla köylerinin tarihi, kökeni, sosyo-kültürel özellikleri ve halk kültürü üzerinde çalışılmıştır.

Bu araştırmaya konu olan Salihler ve Büyükyayla köyleri, kendine özgü çalışılmaya değer birçok ayırt edici özelliği bulundurmaktadır. Salihler ve Büyükyayla köyleri, Alevi inancını benimsemiş, Ali Koç Baba (Ali Koçlu) Ocağı'na mensup kişilerin yaşadığı köylerdir. Araştırmaya konu olan Salihler ve Büyükyayla köyleri hakkında sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak köylerin tarihi, coğrafi konumları, kökenleri ve Bulgaristan'da yaşadıkları bölge hakkında bilgiler verilmiştir. Köylerin toplumsal yapıları, inançları gereği yürüttükleri ibadet, ritüelleri, inanç kurumları, folklorik özellikleri de incelenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan, başta Ali USLU olmak üzere kaynak kişilere ve kıymetli Salihler ve Büyükyayla sakinlerine teşekkür ederim. Köylere yapmış olduğumuz her ziyarette hem rehberlik eden hem de her gidişimizde evinde konuk eden Salihler köyü muhtarı İbrahim TARHAN'a, Büyükyayla muhtarı Kadir ŞAHİN'e teşekkür ederim. Bilgi birikimiyle, yönlendirmeleriyle bu tezin ortaya çıkmasında çok büyük pay sahibi olan ve bu çalışmanın her safhasında bize olan güvenini yitirmeyen danışman hocam Doç. Dr. Refik ARIKAN'a teşekkür ederim. Tez savunmama katılma zahmetini göstererek çalışmamın son haline gelmesindeki değerli katkıları için Doç. Dr. Galip ÇAĞ ve Dr. Ali OKUMUŞ'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Hayatım boyunca sevgilerini ve desteklerini bir an bile olsun benden esirgemeyen canım eşim Ummahan TEMEL'e sevgilerimi ve minnet dolu teşekkürlerimi sunarım.

Hüseyin TEMEL

2024

ÖZET

ESKİŞEHİR'İN SALİHLER VE BÜYÜKYAYLA KÖYLERİNDE ALİ KOÇ BABA OCAĞI KÜLTÜRÜ VE GELENEĞİ

Bu çalışma, Osmanlı Devleti ile Rusya Devleti arasındaki 93 Harbi sonucunda Bulgaristan'ın Karınabad kasabasının Sungurlar köyünden Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine göç eden, Salihler ve Büyükyayla köylerini kuran, Alevi inancına bağlı Ali Koç Baba (Ali Koçlu) Ocağı mensuplarını konu edinmiştir. Geleneksel yapıları nedeniyle yaşam biçimlerinde değişime direnç gösteren bu köyler, dışa kapalı ve mesafeli bir tutum sergilemiştir. Bu çalışma, Ali Koç Babalılar'ın halk kültürü unsurlarında süreklilik ve değişim alanlarını Salihler ve Büyükyayla köyleri örneğinde belirlemeyi amaçlamaktadır. Uzun bir süreçte oluşan halk kültürü öğelerinin unutulmasını ve yok olmasını önlemek için, bu geleneksel çevre içinde korunan halk hayatına ait kültürel unsurlar incelenmiştir. Ali Koç Babalılar günümüzde de inanç olarak kapalı toplum olma özelliği ile söz konusu miraslarını korumayı kısmen de olsa başarmış ender topluluklardandır. Bu çalışma giriş ve iki bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde Ali Koç Babalılar'ın tarihçesi, Bulgaristan'da yaşadıkları yerlerin tarihçesi, Salihler ve Büyükyayla köylerinin coğrafi konumu; tarihleri, kökenleri yer alır. İkinci bölümde, doğum, evlilik, düğün ve cenaze törenleri gibi sosyal hayatı oluşturan gelenek ve görenekleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ali Koç Babalılar'ın inançlarına ait temel kavramlar, Alevilik ile ilgili özel günleri, dini ritüeller gibi konular yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanılarak tespit edilip incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Sungurlar, Ali Koç Baba Ocağı, Cem töreni

ABSTRACT

THE CULTURE AND TRADITION OF ALİ KOÇ FATHER'S HEARTH IN THE SALİHLER AND BÜYÜKYAYLA VILLAGES OF ESKİŞEHİR

This study focuses on the members of Ali Koç Baba (Ali Koçlu) Quarry, who migrated from Sungurlar village of Karinabad town of Bulgaria to Seyitgazi district of Eskişehir as a result of the 93 War between the Ottoman Empire and the Russian Empire and founded Salihler and Büyükyayla villages. These villages, which resist change in their way of life due to their traditional structures, have exhibited a closed and distant attitude. This study aims to determine the areas of continuity and change in the folk culture elements of Ali Koç Baba in the example of Salihler and Büyükyayla villages. In order to prevent the folk culture elements formed in a long process from being forgotten and disappearing, the cultural elements of folk life preserved in this traditional environment were analysed. Ali Koç Babalılar are one of the rare communities that have partially succeeded in preserving their heritage with the characteristic of being a closed society in terms of belief. This study consists of an introduction and two chapters. The first part includes the history of Ali Koç Babalılar, the history of the places they lived in Bulgaria, the geographical location of Salihler and Büyükyayla villages, their history and origins. In the second part, information is given about their customs and traditions that constitute social life such as birth, marriage, wedding and funeral ceremonies. The basic concepts of the beliefs of Ali Koç Babalılar, special days related to Alevism, religious rituals, etc. have been identified and analysed by using written and oral sources.

Keywords: Alevilik, Sungurs, Ali Koç Babali, Cem rutual.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. ALİ KOÇ BABA OCAĞI SALİHLER VE BÜYÜKYAYLA KÖYLERİNİN TARİHÇESİ.....	3
2.1. Sungur Adı.....	8
2.2. Sungur Adının Kökeni.....	8
2.3. Türklerde Sungur Kuşu.....	9
2.4. Kişi Adı Olarak Sungur.....	9
2.5. Cemaat Adı ve Yerleşim Yeri Olarak Sungur.....	10
2.6. Ali Koç Baba ve Ali Koç Baba Ocağı.....	13
2.7. Niğbolu (Nikopol).....	17
2.8. Karinabad (Karnobat).....	19
2.9. Büyükyayla Köyü.....	21
2.10. Salihler Köyü.....	21
3. ALİ KOÇ BABA OCAĞI ALEVİLİĞİNDE ERKÂN-ÂDAP-İNANÇ.....	23
3.1. Alevilik.....	23
3.2. Kızılbaşlık.....	24
3.3. Bektaşilik.....	25
3.4. Türklerin İslamiyet ve Alevilikle Tanışmaları.....	26
3.5. Anadolu Aleviliği.....	27
3.6. Alevilik İnanç Esasları ve Kurumlar.....	28
3.7. Alevilikte İnanç Esasları.....	29
3.7.1. Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On iki İmamlar.....	29
3.7.2. Dört Kapı Kırk Makam.....	30
3.7.3. Üç Sünnet Yedi Farz.....	30

3.8. Alevilikte İşleyişi Sağlayan Kurumlar.....	31
3.8.1. Ocak Sistemi.....	31
3.8.2. Dedelik	31
3.8.3. Musahiplik.....	32
3.8.4. Düşkünlük	33
3.8.5. Cemde On İki Hizmet.....	35
3.8.6. Dar ve Dara Durmak.....	37
3.8.7. Dardan indirme Erkânı.....	38
3.8.8. Dolu Dağıtım Ritüeli.....	40
3.8.9. Kurban Kesme Ritüeli.....	42
3.9. Cem Töreni (Ayin-i Cem)	44
3.9.1. Salihler ve Büyükyayla Köylerinde Yürütülen Cem Törenleri.....	46
3.9.2. Harman Tavı Cemi (Bayramı)	46
3.9.3. Kırk Nevruz Bayramı Cemi.....	47
3.9.4. Muharrem Matem Cemi (Aş Bayramı, Aş Kurbanı).....	49
3.10. İkrar Verme	56
3.10.1. İkrar Cemi.....	56
3.10.2. Musahiplik Cemi.....	60
3.10.3. Ali Koç Baba Ocağı'nda Musahiplik Cemi.....	61
3.10.4. Taç Giyme Cem'i (Hizmet Alma Cem'i)	67
3.11. Ali Koç Baba Ocağı'nda Uygulanan Cem Erkânı.....	68
3.12. Salihler ve Büyükyayla Köylerinde Sosyal Hayat	90
3.12.1. Salihler ve Büyükyayla Köylerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri.....	90
3.13. Ali Koç Baba Ocağı'nda Kutlanan Özel Günler	112
3.13.1. Hıdrellez (Bahar Bayramı)	112
4. SONUÇ	114
KAYNAKÇA	117

KISALTMALAR LİSTESİ

- AGE:** Adı geçen eser
AGM: Adı geçen makale
AGT: Adı Geçen Tez
BS: Basım
BK: Bakınız
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
COA: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
C: Cilt
ÇEV: Çeviri
DH. MKT: Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
ED: Editör
ENST: Enstitüsü
HAZ: Hazırlayan
HZ: Hazreti
K.K. : Kaynak kişi
KONG: Kongresi
MÖ: Milattan Önce
MS: Milattan sonra
S: Sayfa
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
T.D: Tapu Defteri
TTK: Türk Tarih Kurumu
ÜNİV. : Üniversite
Y.L.T. : Yüksek Lisans Tezi
YAY: Yayını / yayınevi
YY: Yüzyıl.

1. GİRİŞ

Alevilik Türk toplumunun tarihi, dinî, kültürel ve siyasi yaşantısında önemli yeri olan bir kavramdır. Türkiye’de Alevilik, üzerinde dikkatle durulması lazım gelen meselelerden biridir. Türklerin İslam’a geçmeye başladığı ilk dönemlerden itibaren Alevilik; tarihi, dini, siyasi ve kültürel oluşların betimlediği zengin bir kültürel miras olma özelliğine sahiptir.

Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlı Salihler ve Büyükyayla köylerinde yaşayan Ali Koç Baba Ocağı’na bağlı Alevilerin tarihi, dini inançları, sürdürdükleri ibadet-erkânları, kurdukları dini kurumları ve sosyo-kültürel hayatla ilgili örf ve adetleri, bunlara bağlı yaşantılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Anadolu’ya geldikleri 1890’lı yılların başlarından bu zamana kadar geçen uzun yıllar boyunca dış dünyaya nispeten kapalı bir topluluk olarak yaşayan Ali Koç Baba Ocağı’nın inançları, ibadetleri, adet ve gelenek ve görenekleriyle araştırılması gereken önemli inanç topluluklarından bir tanesidir.

Konu olarak “Eskişehir’in Salihler ve Büyükyayla köylerinde Ali Koç Baba Ocağı Kültürü ve Geleneği” adı altında özellikle Eskişehir’in Seyitgazi ilçesine bağlı Salihler ve Büyükyayla köylerinde hayatlarını devam ettiren Ali Koç Baba Ocağı mensupları incelenmiştir. Kendilerini Bulgaristan muhaciri olarak tanımlayan ve Bulgaristan’daki Burgaz ili Karinabad ilçesi Sungurlar köyünden göçen Seyyit Ali Sultan Erkânî’nin evladiye erkânını uygulayan ve Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya çevrelerinde “*Erdebilliler*” olarak adlandırılan Ali Koç Baba Ocaklıları bulunmaktadır. Araştırma bölgesinin bir özelliği de uyguladığı erkânlar nedeniyle Eskişehir ve çevresinde ki tek Alevi ocağı olmasıdır. Bir başka özelliği ise Bulgaristan’da ki inanç ve gelenek göreneklerini göç etmelerinden itibaren kısmen koruyor olmalarıdır. Bu bölgede inançlarının özelliklerini sürdüren tek farklı Alevi köyleri olmaları nedeniyle bu iki köy özelinde Ali Koç Baba Ocaklıları incelenmiştir.

Ali Koç Baba Ocağı’yla ilgili bugüne kadar bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunların başında Ali Koç Baba Ocağı’yla ilgili Osmanlı Devleti Arşiv Belgelerini ortaya çıkararak Ali Koç Baba Ocağını ele alan Ömer Lütfi Barkan gelir.

Ayrıca Müslüm Ulusoy’un “*Koçu Baba Anadolu ve Avrupa’da Türk Damgası- 1*”, Hakkı Saygı’nın “*Türklerin Balkanlara Geçışı ve Alevi-Bektaşî Zümreler.*” Ahmet Taşgım’ın “*Horasandan Balkanlara Ulaşan Eren Koyun Baba ve Menakibi*”, Ayhan Aydın’ın “*Bulgaristan Balkanlar Genel Bilgiler, Gezi Notları, Söyleşiler*”, Refik Engin’in “*Trakya ve Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Sürekleri*”. Ayrıca bunların yanı sıra Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi’nin 2004/31 ve 2007/43 sayılarından da Ali Koç Baba Ocağı’na dair bilgi edinmek mümkündür. Derginin 2004/31 sayısı “Ali Koç Babalılar Özel Dosyası”

adıyla çıkmıştır. 2007/43 sayısı ise “Bulgaristan Özel Sayısı” olarak yayınlanmıştır. Ali Koç Baba Ocağı'na dair Şabanali Ahmed'in “Bulgaristan'da Alevilik (Yablanovo Örneği)”, Hakkı Taşğın'ın “Pir ve Talip İlişkileri Bağlamında Balkanlardan Anadolu'ya Ali Koçlular” adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır.

Ali Koç Baba Ocağı'nı Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde bulunan Salihler ve Büyükyayla köyleri özelinde incelemeye çalıştık. Ülkemizde son yıllarda Türkiye'de Alevilik ve alt grupları olan “*Alevi Ocakları*” ve bağlı mensupları hakkında birçok çalışma, kitap ve makalenin yazılması mensubu olduğumuz Ali Koç Baba Ocağı hakkında bir araştırma yapmamızda etkili olmuştur. Dışa kapalı bir ibadet ritüelleri olan Alevi Ocakları hakkında araştırma yapmak gerçekten imkânsıza yakındır. Daha önceki kötü tecrübelerine dayanarak sınırlarını haklı olarak kimseye açmak istememektedirler. Bu toplumun bir ferdi olarak bu topluluğu incitmeyecek şekilde kültürümüzü aktarmaya çalışılmıştır.

2. ALİ KOÇ BABA OCAĞI SALİHLER VE BÜYÜKYAYLA KÖYLERİNİN TARİHÇESİ

Kuzeydoğu Bulgaristan topraklarını meydana getiren Deliorman ve Dobruca bölgelerinde kadim Türk varlığı oluşumu iki farklı dönemde gerçekleşmiştir. Devam eden yüzyıllar içinde çeşitli Türk kavim ve boylarının bölgeye düzenlediği akınlar ile olmuştur. Orta Asya'dan çıkarak Karadeniz'in kuzeyinden gelip Balkanlara inen Türk kavimleri, Deliorman ve Dobruca bölgelerindeki Türk varlığının ilk dönemini oluşturmuşlardır. Bu bölgelerdeki Türk yerleşiminin ikinci dönemi ise Anadolu'dan gelen ve bu bölgelere yerleştirilen Selçuklu Türkmen toplulukları ile Osmanlı'nın bölgeye gönderdiği Türkler teşkil etmişlerdir.

Türk boylarının Kuzeydoğu Bulgaristan'ın Deliorman ve Dobruca bölgelerine ilk yerleşmeleri IV. yüzyıldan itibaren olmuştur. Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk boyları şu şekilde sıralanabilir; Batı Hunları, Avarlar, Bulgarlar, Macarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar.

XIII. yüzyıldan itibaren Deliorman ve Dobruca bölgelerine Anadolu'dan gelen Türklerin yerleşmeye başlaması, o dönem Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal şartlarla ilgilidir. Özellikle Babai Ayaklanması ve sonrası Türkmenlerin Balkanlara hareketlenmesinin en önemli sebeplerindendir. Babai İsyanı (1240) sonucu Anadolu Selçuklu Devleti zayıflamaya başlamıştır. 1243'te Köseadağ Muharebesiyle Moğollara yenilmiş; tahtta ise II. Gıyaseddin Keykavus bulunmaktaydı¹.

Keykavus'un Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleologos'tan yardım istemesi sonucu İmparator tarafından Dobruca bölgesine yerleşmesine izin verilmiştir. II. Keykavus ve beraberinde getirdiği Türkmenler arasında Sarı Saltuk Baba'ya bağlı Türkmenler de vardır².

II. Keykavus ile beraber Rumeli'ye göçen Türkmenlerin sayısı 10-12 bin kişi olarak tahmin edilmektedir³. Kuzeyden gelen Tatar topluluklarının katılımı ile sayıları daha da artmıştır. Sarı Saltuk'un dini kişiliği zaman içerisinde Anadolu'dan çok sayıda Alevi'nin Dobruca bölgesine göçmesinde büyük etken olmuştur. II. Keykavus'un Dobruca bölgesine geçişinde beraberinde götürdüğü Türkmenlerin çoğu Çepni boyuna mensup Alevi aşiretlerdir⁴.

¹ A. Y. Ocak, (2002). *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 18.

⁴ İ. Şahin (2001). Osmanlıların Balkanları İskan Politikası, *Avrupa'ya ilk adım Uluslararası Sempozyumu*, (Yay. Haz.) Ayşe Yıldız Topuz, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, s.65; K. Karpat (1994). "Dobruca", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.9, s. 482-486.

³ Z. V. Togan (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.255.

⁴ İ. Melikoff (2000). *İlk Osmanlıların Toplumsal Kökeni*, Osmanlı Beyliği, (Ed.) A. Zachariadou, s. 150.

Babai isyanından sonra kurtulan bazı Türkmen toplulukları Anadolu'nun batı kesimlerine göçmüşlerdir. İsyana katılan Türkmen boylarından birisi de Çepnilerdir, Çepniler isyan sonucunda Anadolu'nun uç taraflarına yerleşmek zorunda kalmışlardır. Bir kısım Çepni boyuna mensup aşiretler de Sinop taraflarına giderek o bölgeye yerleşmişlerdir⁵. Sonrasında ise Sinop bölgesinden Çepni boyuna mensup bazı aşiretler Sarı Saltuk önderliğinde Dobruca bölgesine geçmişlerdir. Dobruca bölgesine geçen Türkmen grupları daha sonra Babadağ bölgesine kadar yayılmışlardır⁶. Deliorman bölgesinde de Dobruca bölgesinden gelen Babai Türkmenlerinin oluşturduğu yerleşim yerleri vardır⁷.

II. İzzeddin Keykavus ile birlikte Dobruca bölgesine gelen Türkmenler, bu bölgeye Osmanlılardan önce, Anadolu'dan gelen ilk Türk topluluğu olmuşlardır. Sarı Saltık önderliğinde 1264 yılında Dobruca'ya gelen Türkmenler, Berke Han'ın II. İzzeddin Keykavus'u Bizans esaretinden kurtarması ile Deşt-i Kıpçak bölgesine yerleştirilmiştir. Bu süre zarfında Dobruca'da yaşamışlardır. II. İzzeddin Keykavus'un vefatından kısa bir süre sonra bölgeden ayrılmışlar; Sarı Saltık önderliğinde tekrar Dobruca bölgesine dönmüşlerdir⁸. Sarı Saltık, Babailere bağlı Türkmenlerin Balkanlara taşınmasında ve Balkanlardaki Alevi-Bektaşî topluluklarının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır⁹.

Kuzeydoğu Bulgaristan'a gerçekleştirilen Türk yerleşimlerinin en büyük bölümünü Anadolu'dan gelen Osmanlı Türkleri oluşturmuşlardır. Anadolu'dan Bulgaristan' getirilen Türklerin bu yerlere yerleşmesi, Osmanlıların bölgedeki yaptıkları fetihler ile giderek daha fazla yoğunluk kazanmıştır. Orhan Bey zamanında başlayan iskân faaliyetleriyle Karesi bölgesinden Rumeli'ye Türkmenler göçürülmüştür. Rumeli'de fetihler içerilere doğru ilerledikçe fethedilen yerlere Anadolu'dan getirilen Türkmenler iskân edilmiştir. Bulgaristan'ın Osmanlı egemenliğine girmesi ilk kez Murat Hüdavendigâr (1360-1389) zamanında başlamıştır ve Yıldırım Bayezid (1389-1402) döneminde büyük ölçüde tamamlanmıştır. 1363 yılında Filibe alınmış, 1364'te Eski Zağra, 1371'de Karnobat Yanbolu ve İhtiman ele geçirildikten sonra 1382'de Sofya, 1388'de Pravadı, Şumnu ve Varna feth edilmiştir. 1393'te başkent Tırnova Osmanlı sınırları içerisine dâhil olmuştur. 1396 yılında Yıldırım Bayezid Bulgaristan'ın tamamını Osmanlı Devleti'ne kazandırmıştır¹⁰.

5 Ahmet Yaşar Ocak, age, s. 66

6 M. Kiel "Deliorman", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.9, s.141-144.

7 S.S. Bobçev (1998). Deliorman Türklerinin Kökeni, (Çev.) M. Türker Acaroğlu, Belleten, Ankara, c.I, s. 203.

8 Ahmet Yaşar Ocak, age, s. 36-37.

9 Ahmet Yaşar Ocak, age, s. 98-99

10 H. Memişoğlu (1995). *Bulgarların Menşei ve Oluşumları*, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, S.71, s. 24-25

Anadolu'dan Rumeli'ye olan göçlerden birisi 1356 yılında Karesi vilayetinden olmuştur. Karesi vilayetinden göçen Türkmenler önce Gelibolu civarına gelmişlerdir; daha sonra ise Hayrabolu civarına geçmişlerdir. I. Murad döneminde gerçekleşen ve ilk kayıtlı göç olarak belirtilen göç sonunda Saruhan bölgesinde bulunan bazı boylar 1385 yılında Serez bölgesine yerleştirilmiştir¹¹.

Yıldırım Bayazıd döneminde Rumeli'ye ilk göç hareketi Saruhan ilinin Menemen ovasında kışlayan Türkmenlerin tuz yasağına uymamaları sebep gösterilerek Filibe ve civarına sürgün edilmeleri sonucunda gerçekleşmiştir¹². Yıldırım Bayazıd ile Timur'un Ankara Savaşı esnasında ve sonrasında Anadolu'dan Rumeli'ye büyük oranda göçler olmuştur¹³.

II. Murad ve Fatih dönemlerinde ise Anadolu'dan Rumeli'ye yapılan göçler genellikle Aydınoğulları ve Karamanoğulları topraklarından olmuştur¹⁴. II. Murad döneminde Karamanoğulları hanedanları kendilerine bağlı Türkmen grupları ile beraber Rumeli'nin değişik bölgelerine yerleştirilmiştir¹⁵. II. Mehmet döneminde ise Karamanoğulları Beyliği, Kastamonu ve Sinop'u ele geçirince İsfendiyaroğlu Beyliği hanedan üyeleri ve ona bağlı bulunan Türkmen grupları Rumeli'ye göçürülmüştür¹⁶. II. Beyazıd'a 1492 yılında düzenlenen bir suikast girişimi sonrasında Safevilerle işbirliği yaptığı öne sürülen Teke bölgesinden bir grup Türkmen Rumeli'nin çeşitli yerlerine sürgün edilmiştir¹⁷. Yavuz Selim devrinde Osmanlı ile Safeviler arasında devam eden savaşlar neticesinde ve çeşitli isyanlar sonucu özellikle Kırşehir, Kırıkkale, Yozgat, Sivas, Tokat ve Malatya illeri ve yakın çevrelerinden Alevi inancına bağlı Türkmenler Rumeli'ye sürgün edilmişlerdir¹⁸.

Osmanlı Devleti Bulgaristan'da ele geçirdiği topraklarda ilk zamanlardan itibaren sistemli bir iskân politikası takip etmiştir. Bu iskân politikasına göre Osmanlılar ele geçirdikleri bölgelere Türkmen gruplarını iskân etmişlerdir.

Osmanlı Devleti Rumeli'ye ayak basmasından itibaren fethettiği yerlerdeki yerli halkla iyi ilişkiler kurmuştur. İyi bir istimalet politikası uygulamıştır¹⁹. Osmanlı Devleti Rumeli'de

¹¹ Aşıkpaşazade (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi*, Necdet Öztürk (Haz.), Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s.49-50; Neşri (1987) *Kitâb-ı Cihan-Nüma* (Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen), Ankara 1987, s. 182-183

¹² Age, s. 154, s.339.

¹³ K. Çolak (1996). *15-16 Yüzyıllarda Balkanlarda İslamlaşma*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.48.

¹⁴ M.Tayyib Gökbilgin (1957). *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, Osman Yalçın Matbaası, s.12.

¹⁵ Hadidi (1991). *Tevarih-i Al-i Osman, 1299-1523*, Necdet Öztürk (Haz.), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.182.

¹⁶ Age, s. 260-261

¹⁷ S. Tansel (1966). *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul s. 237.

¹⁸ L. Mikov (2008). *Bulgaristan'da Alevi- Bektaşî Kültürü*, (Çev.) Orlin Sabev, Kitap Yayınevi, İstanbul, s.16.

¹⁹ Halil İnalçık (2008). "Rumeli", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 35, s. 232-235.

kalıcı olduğunu göstermek için bölgenin iskânına ayrı bir önem vermiştir. Moğol baskısı sonucu Anadolu'ya göçen Türkmenler daha güvenli gördükleri batıya doğru gitmişlerdir. Yeni fethedilen yerlerde yabancı topluluklar arasında bir direnç noktası, ileride yapılacak fütühatta veya idari-iktisadi ilişkilerde güvenilecek bir kuvveti oluşturacak olan Türkmen, Yörük ve Tatarları yerleştirilmiştir²⁰.

Osmanlı Devleti, Rumeli iskânı için Anadolu'da hayvancılıkla uğraşan devamlı hareket halinde bulunan konargöçer Türkmen boylarına öncelik vermiştir²¹. İskân politikası gereğince aşiret resileri öncülüğünde çeşitli aşiretler Rumeli topraklarına yerleştirilmiştir. Akıncı Beyleri'de bölgeye yerleşmede öncülük etmiştir. Akıncı beylerine bağlı çeşitli boylar da ön planda yer alıyordu. Canlarını ortaya koyan, gaza niyetiyle gelen aşiret yiğitlerinden bir kısmının alınan kalelerde muhafız olarak bırakılmışlar ve istedikleri yerlere yerleştirilmişlerdir²². Rumeli'de Fethedilen birçok yerde bu Akıncı Beylerinin adına köyler kuruluyordu. Sungurlar köyünün adı da 1530 tarihli Osmanlı arşiv belgelerinde Sunkuroğlu/Çanakçılı olarak geçmektedir²³.

Osmanlı ilerlemesi üç koldan oluyordu. Bu kollar; sol kol, orta kol ve sağ kol şeklindeydi. Sol kol İpsala'dan başlayıp Gümölcine, Serez, Selanik yönünde ilerlemekteydi. Orta kol; Filibe, Sofya yönünü takip etmekteydi. Sağ kol ise Eski Zağara, Karınabad, Dobruca'dan geçerek Silistre'ye kadar ulaşıyordu²⁴.

Balkanların fethinin devamında Batı Anadolu'da yerleşik olarak yaşayan halk arasında sıkışmış kalmış olan aşiretlerin bir kısmı da kendi arzularıyla yeni fethedilen yerlere göç etmişlerdir. Osmanlı Devleti, itaatsiz hareketlerde bulunan ve bu yüzden dini-siyasi gayelerle ortaya çıkan isyan hareketlerinin önüne geçebilmek için isyan hareketinde bulunacaklarını düşündüğü konar-göçerler aşiretleri değişik bölgelere sürgün etme yoluna da sıklıkla başvurmuştur²⁵. Böylece zararlı gördüğü toplulukları birbirinden ayırmış ve nispeten etkisiz bir duruma getirmiştir. Bunun için siyasi ve askeri amaçlarla iskâna açmayı uygun gördüğü bölgelere güç kullanarak sevk etmek veya sürmek şeklinde tertipler almıştır²⁶. Balkanlara göçen

²⁰ Mehmet Tayyib Gökbilgin, age, s. 14.

²¹ Cengiz Orhonlu (1963). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.16; Yusuf Halaçoğlu (2020). *XVIII yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.14.

²² Hüseyin Memişoğlu, agm, s. 25.

²³ BOA, TT.d., 475/29

²⁴ Halil İnalçık, agm, c.35, s. 232-235.

²⁵ M. Tayyib Gökbilgin, age, s.15; F. Kocacık (1985). *Bulgaristan'daki Türklerin Kökeni*, Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı, S. 263, s. 157.

²⁶ Ö. L. Barkan (1952). *Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, s. 213.

Türkmenler kurdukları yeni yerleşim yerlerine Anadolu'da terk ettikleri yerlerin adlarını vermişlerdir²⁷.

Akıncıların ve sonrasında ordu ile hareket eden çeşitli tarikatlara bağlı dervişlerin de Türkmenlerin bölgeye iskânında etkisi çok büyük olmuştur. Dervişler bölgeye gelmelerinden itibaren değişik yerlere dergâhlar, zaviyeler kurmuşlardır²⁸. Dervişler bölgeye müridleri ile beraber gelmişler ve yerleştikleri bölgeleri şenlendirmişler ve Türkmenlerin bu yerlere göçmesine ön ayak olmuşlardır. Süleyman Paşa ile Rumeli'ye geçen kişilerden olan Seyyid Ali Sultan ve onunla birlikte hareket eden Ali Koç Baba da bu dervişlerdendir. Ali Koç Baba Zaviyesini Niğbolu'da kurmuş ve o bölgede faaliyet göstermiştir²⁹.

Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirdiği iskân sürecinde Balkanlara yerleştirilen halkın büyük bir çoğunluğunu Yörükler ve bazı Tatar grupları oluşturmuştur. I. Murad zamanından başlayarak Bulgaristan'ın birçok yerine; “*Filibe, Tatarpazarı, İhtiman, Sofya, İzladı, Lofça ve Niğbolu yörelerine Naldöken, Tanrıdağı, Selanik, Ofçabolı ve Kocacık Yörükleri'nin yanında Aktav ve Yanbolu Tatarlarının da çeşitli bölgelere yerleştirmiştir*³⁰. *Kızılağaç, Hasköy, Çirpan, Yeni Zağra, Eski Zağra, Yanbolu, Karinabat, Aydos, Pravadi, Varna, Tırnova, Rusçuk, Silistre, Hacıoğlu Pazarı, Tekfurgöl ve Hırsova' taraflarına Kocacık Yörükleri, Tanrıdağı, Naldöken, Ofçabolı ve Selanik Yörükleriyle Aktav, Bozapa ve Yanbolu Tatarları iskân ettirilmiştir*³¹.

Rumeli'ye göç ettirilen Türkmenler daha çok Anadolu'nun batı bölgelerindeki beyliklere ait topraklardan olmuştur. İzmir ve civarında hüküm sürmüş Aydınoğulları, Muğla ve civarına hâkim olmuş Menteşeoğulları, Kütahya ve çevresinde hüküm sürmüş Germiyanogulları'dır. Manisa ve çevresinde Saruhanoğulları ve Balıkesir civarında faaliyet göstermiş Karesilü Beyliği'dir³².

Türkler bu bölgelere yerleştikten sonra kurdukları yerleşim yerlerine Türk adları vermişlerdir. Osmanlı Devleti, Bulgaristan topraklarına sürgün ve iskânlar ile çok sayıda yeni kasaba ve köy kurulmuştur. Buralar Türkmenlerin iskânına açılmıştır. “*Cisr-i Mustafa Paşa, Hasköy, Kırcaali, Yenice-i Zağra, Yenice-i Çirpan, Akçe Kızanlık, Tatar Pazarcık, Kızılağaç Yenesi, Eskicuma, Hezargrad, Hacıoğlu Pazarı, Karinabad*” adıyla şehirler, kasabalar ve

²⁷ H. Kozlubel Doğru, (2011). *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 311

²⁸ Hüseyin Memişoğlu, agm, s. 34-35.

²⁹ A. Taşgın (2017). *Horasandan Balkanlara Ulaşan Eren Koyun Baba ve Menakıbı*. Çizgi Kitabevi, s. 250.

³⁰ M. Tayyib Gökbilgin, age, 13-29.

³¹ H. Doğru (2000). *XIII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli'de Sağ Kol'un Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 76.

³² A. Kayapınar (2018). *Anadoludan Balkanlara Yapılan İskânın Özellikleri Bulgaristan örneği, XVIII. Türk Tarih Kongresi*, 1-5 Ekim Ankara, s. 13.

köyler teşkil edilmiştir. Bu yeni yerleşim yerlerinden bazıları Türkçe adlarını muhafaza ederek günümüze kadar ulaşmıştır³³.

Osmanlı Dönemi'nde Rumeli şehirlerinde ve köylerinde yaşayan ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Yörükler XVI. yüzyılın başlarından itibaren Rumeli'nin tamamına yakın bölümüne yayılmış durumdaydılar. M. Tayyib Gökbilgin'in XV. yüzyıl ortalarından XVIII. yüzyıl başlarına kadar olan Tapu tahrir defterlerinin ve yörük defterlerinin incelenmesi sonucunda hazırladığı “*Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-I Fatihan*” adlı çalışmasında belirttiği gibi Yörükler değişik gruplar halinde yerleşik ve konar-göçer olarak yaşıyorlardı. Bu Yörük grupları; Tanrıdağı, Naldöken Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Selanik Yörükleri, Ofcabolu Yörükleri ve Vize Yörükleridir³⁴. Rumeli’de iskân edilen Yörük gruplarından Kocacık Yörükleri daha çok Yanbolu, Hırsova, Varna, Kırkkilise ve Karinabad civarlarına yerleşmişlerdir.

Tarihi araştırılan Sungurlar köyüde Karinabad’a çok yakın bir bölgededir. Sungurlar köyündeki Yörüklerin’de Kocacık Yörükleri sınıfına dâhil olma olasılığı da yüksek bir ihtimaldir. Osmanlı tahrir kayıtlarına göre XVI. yüzyılda Bulgaristan’da Sungurlar, Sungurlu adıyla çeşitli sayıda köy, mezra ve çiftlik ismine rastlanılmaktadır³⁵.

2.1. Sungur Adı

Sungur adı, Türkler tarafından kişi, oba, aşiret ve cemaat adı olarak kullanılmıştır. Ayrıca yerleşim yeri adı olarak da Türkistan’da ve Anadolu’da kullanılmıştır. Balkanlar fethedildikten sonra bu ad Balkanlar’da sıklıkla görülmüştür.

2.2. Sungur Adının Kökeni

Sungur kelime anlamı olarak doğana benzeyen yırtıcı, avcı kuştur³⁶. *Divan-ü Lügat-it Türk’te* Sungur kelimesi “Songkur” olarak geçmektedir ve Sonkur kuşu yırtıcı kuşlar sınıfındandır³⁷. Sungur *Kutadgu Bilig’de*, “sunkur” şeklinde geçmektedir. *Manas Destanı’nda* da sungur kuşu “Ak Şunkar” avcı kuşu olarak geçmektedir³⁸.

³³Age, s. 11.

³⁴ M.Tayyib Gökbilgin, age, s. 53-108.

³⁵ BOA, TD., 370/ 4

³⁶ DİA (2009).“Sungur”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.37, s.527.

³⁷ B. Atalay (1985). *Divanü Lügat- it Türk Tercümesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, c.1, s.365-421.

³⁸ M. Kaya (2009). Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanında Av, *Acta Turcica Çevrim İçi Tematik Türkoloji Dergisi*, s. 104.

2.3. Türklerde Sungur Kuşu

Türk mitolojisinde, destanlarda ve çeşitli hikayelerde avcı, yırtıcı kuşlardan bahsedilmektedir. Eski Türklerde av sırasında vurulan hayvan aynı zamanda ongun ve kut olarak kabul edilir, hayvanı vuran kişi onu kendine ongun olarak seçerdi. *Oğuz Kağan Destanı*'nda, Oğuz Kağan suaygırı (kıyand) ve şungkar (sungur) vurmuş ve hükümdarlık ongunu olarak bu iki hayvanın sembolünü seçmiştir³⁹. Göktürk ve Uygur devletlerinde hükümdarın simgesi olan adalet ve koruyucu ruhun sembolleri kartal, doğan, aksungur gibi yırtıcı kuşlarla temsil edilmiştir. Örneğin “*Ak Sungur Kuşu*” bey ruhunu temsil etmiş ve bazı boylarda hükümdarlık sembolü olarak kullanılmıştır⁴⁰.

Türkler tarihleri boyunca doğada yaşayan bazı yırtıcı hayvanları ve kuşlara kutsal bir anlam yükleyerek onların tasvirlerini sembol olarak kullanmışlardır. 24 boydan oluşan Oğuzlar Bozoklar ve Üçoklar olarak iki bölüme ayrılırlar. Günhan, Ayhan ve Yıldızhan kolları Bozokları oluştururken Gökhan, Dağhan ve Denizhan kolları da Üçokları oluşturmaktadır⁴¹.

Oğuz boylarının çeşitli yırtıcı kuşları ongun olarak seçtikleri bilinmektedir, Oğuz boylarında Bozok kollarına bağlı Günhan kolu ongun olarak şahin kuşunu; Ayhan kolu ongun olarak kartal kuşunu; Yıldızhan kolu ise tavşancıl kuşunu seçmiştir. Oğuzların Üçoklar boylarından Gökhan kolu ongun olarak sungur kuşunu, Dağhan kolu üçkuş kuşunu, Denizhankolu çakırkuşunu benimsemiştir⁴².

Bulgaristan'ın Karınabad ilçesine bağlı Sungurlar karyesinin isminden hareketle yöre halkının Üçokların Gökhan kolunu oluşturan; Bayındır, Biçene (Peçenek), Çavundur (Çavuldur) ve Çepni boylarından birine mensup olabileceği ihtimali üzerinden hareket edilebilir.

2.4. Kişi Adı Olarak Sungur

Ortaçağ Türk devletlerinde ve çeşitli Türk boyları arasında Sungur şahıs ismi yaygın olarak kullanılmıştır. Sungur, Sunkur şeklinde olduğu gibi Bay Sungur, Ak Sungur, Kara Sungur, Sungurca, Sungurcuk, Sungur Alp şeklinde de kullanılmıştır⁴³. Çeşitli Türk efsanelerinde de Sungur ismi geçmektedir. Uygur Türeyiş efsanesinde bir ağaçtan çıkıp Uygur

³⁹ E. Esin (2006). *Türkler de Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı Yayınları, s. 209-210.

⁴⁰ Y. Çoruhlu (2002). *Türk mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınevi, s.134.

⁴¹ F. Sümer (2017). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatları- Destanları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, s.163-169.

⁴² C. Türkay (2001). *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre, Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, s.15-16.

⁴³ DİA, agm, c.37, s. 527.

halkına önderlik etmiş çocuklardan en büyüğü Sungur Tekin'dir⁴⁴. Ortaçağ Türk devletlerinde ve çeşitli Türk boyları arasında çok sayıda Sungur adında kumandan ve devlet adamı bulunmaktadır. Bu kişilerden bazıları şöyle sıralamak olasıdır: Osmanlıların tabii olduğu soy ağacında Aşıkpaşazade'ye göre; Osmanbey'in dokuzuncu atası Sunkur olarak geçer,⁴⁵ Mehmed Neşri'ye göre Osmangazi'nin on birinci atasının ismi Sunkur'dur⁴⁶. Süleyman Paşa ile beraber Gelibolu Yarımadası'na geçen sandalların birinde Aksungur adlı bir yiğidin olduğu da belirtilmiştir⁴⁷. Akkoyunlu hanedanının ataları arasında Sunkur Beğ adında bir beyden bahsedilmektedir⁴⁸. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Çağrı Bey'in oğlunun adı Alp Sungur Yakuti'dir⁴⁹. Zencan hâkimi görevini yürüten Emir Sungur⁵⁰. Anadolu Selçukluları devlet adamlarından Seyfettin Kara Sungur,⁵¹ Salgurların kurucusu ve aynı zamanda ilk hükümdarı Muzafferüddin Sungur'dur⁵². Germiyan Oğulları'ndan birisinin adı Sungur Beğ⁵³ dir. Süleyman Şah'ın üç oğlundan birisinin ismi Sungur Tekin'dir ve Osmanlı Devletinin kurucusu Osmangazi'nin amcasıdır⁵⁴. Osmangazi'nin komutanlarından olan Bolu'nun fethinden sonra valilik de yapan Sungur Bay Şemsi⁵⁵. I. Murad'ın komutanlarından olan ve Ankara'nın fethinde de görev alan Sunkur Paşa⁵⁶ ve Dulkadiroğullarından Sunkur Bey⁵⁷.

2.5. Cemaat Adı ve Yerleşim Yeri Olarak Sungur

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü yerlerde Sungur, Sungurlar, Sungurlu, Sunkur, Sunkurlar, Sunkurlu adlarıyla Yörükân taifesine bağlı olarak çeşitli cemaat isimlerine ve çok sayıda yerleşim yerine rastlanılmıştır. Bu yerleşim yerlerinin çoğu Anadolu, Irak ve Suriye'dedir. Balkan coğrafyasında da Sungur isminde birçok yerleşim yeri vardır.

⁴⁴ B. Ögel (2020). *Türk Mitolojisi*, Altınordu Yayınları, c.1, s. 75.

⁴⁵ Aşıkpaşazade (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi*, (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, s.5.

⁴⁶ Mevlana Mehmed Neşri (2008). *Cihannüma (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Necdet Öztürk (Haz.) Çamlıca Basım Yayım, s.30

⁴⁷ Hoca Sadeddin Efendi (1979) *Tacü't-Tevarih, I*, İsmet Parmaksızoğlu (Haz.) Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul c.1, s.85-90.

⁴⁸ Ebu Bekr-i Tihrani (2001). *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Çev.) Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara s.23.

⁴⁹ A. Özaydın (2022). "Kavurd Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.25, s.73.

⁵⁰ Ahmed Bin Mahmud (1977). *Selçukname*, Edoğan Merçil (Haz.), Tercüman Yayınları, İstanbul, c. 3, s. 60.

⁵¹ E. Merçil (1996). "Gulam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.14, s. 184.

⁵² E. Merçil (1991). *Fars Atabegleri Salgurlular*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 35-40.

⁵³ A.O. Uysal (2002). "Germiyanogulları Beyliğinde Mimari", *Türkler Ansiklopedisi*, c.8, s.130.

⁵⁴ Aşıkpaşazade, age, 5.

⁵⁵ Evliya Çelebi (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. S. Ali Kahraman- Y. Dağlı (Haz.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, c.2, s. 201.

⁵⁶ M. A. Hacıgökmen (2005). Ankara Ahilerinin Ticarî Faaliyetleri ve Baciyân-i Rûm Hakkında Bir Araştırma. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, s.185-211.

⁵⁷ M.Fahrettin Kırzioğlu, (1993). *Osmanlıların Kafkas ellerini Fethi (1451-1590)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 149

Bu cemaatler ve yerleştikleri bölgeler şunlardır; Budaközü Kazası (Bozok Sancağı), Ankara, Çorum, Konya, Amasya ve Kütahya Sancaklarında. Sarulus Kazası (Menteşe Sancağı), Toyran Kazası (Makedonya), Karinabad Kazası (Silistre Sancağı) Gürün Kazası'nda (Sivas Sancağı) kazasında yaşamaktaydılar. Yörükân Taifesinden Sungurbeğ, Sungurbeğli, Sungurbeğlü adlı cemaatler Saruhan sancağında Marmara kazasında yerleşti. Yine Yörükân Taifesinden Paşa Sancağı (Edirne Kazası) ve İçel Sancağı (Gülnar Kazası) Sungurca, Sungurcalı, Sungurcalu cemaatleri bulunuyordu. 1515-1516 yıllarında Bolu Sancağına bağlı Ereğli nahiyesinde Aksungurlu Cemmati'ne mensup yörükler yaşamaktaydı⁵⁸. 1524-1530 tarihlerinde Haleb Sancağında Haleb Türkmenleri arasında Beğdili boyuna mensup Sungur Beğlü Cemaati'ne bağlı Türkmenler bulunmaktaydı. 1563-1564 tarihlerinde Kars-ı Maraş Sancağında (Adana- Kadirli) Maraş yörüklerinden Beğdili boyuna mensup Sungur Beğlü Mahallesi Cemaati yaşıyordu. Çankırı (Kangırı) Sancağına bağlı Koçhisar Kazasında Sungur Tekün Cemaati aynı adlı karyede yerleşti⁵⁹.

Balkanlarda çeşitli yerlerde Sungur ismindeki yerleşim yerleri şunlardır; Silistre Livası Karinabad (Karinovası) kazasında Sunkuroğlu (Çanakçılı) karyesi, Hırsova kazasında Sunkur kuyusu karyesi, Gelibolu Livası Gelibolu kazası Sunkurca mezrası. Vize Livası Hayrabolu kazası Hacı Sunkur karyesi. Paşa Livası Sağ kol Üsküb kazası, Sunkurca karyesi, Filibe kazasında Sunkurlu karyesi, Selanik kazasında Sungurlu karyesi. Bulgaristan'da Eski Zağra'ya bağlı Tazılar köyünde Sungurlu cemaati yerleşti⁶⁰.

Anadolu'da ve Rumeli'de Sungur adını taşıyan pek çok yerleşim yerinin olması Sungur isminin çok yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu da Anadolu kökenli olan birçok aşiret ve cemaatlerden herhangi birine bağlı daha küçük bir topluluk olabileceği izlenimini vermektedir.

Günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Burgaz ili Karinabad ilçesi Sungurlar Köyü 1514-1550 tarihlerinde Sunkuroğlu/Çanakçılı adı ile Osmanlı arşivlerinde Rumeli eyaletine bağlı bir karye olarak geçmektedir⁶¹.

XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Rumeli'de Karinabad ve civarına yerleşmiş Türk aşiretleri ve Anadolu'daki yerleri şu şekildedir:

⁵⁸ Y. Halaçoğlu (2009). Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar 1453-1650), Türk Tarih Kurumu, Ankara, c.I, s. 82.

⁵⁹ Age, c.V, s.2057.

⁶⁰ L. Kayapınar (2010). *Osmanlı Döneminde Bulgaristan Eski Zağra'da Bir Bektaşî Merkezi: Mümin Baba Zaviyesi*, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Dipnot Yayınları, Ankara, s.173-186.

⁶¹ BOA, TD, 475/29.

Abdalahmet aşireti, Türkmen taifesinden olup Anadolu'da Karahisar-ı Sahib eyaletinde yaşayan obaları da vardır. Bek Aşireti, Türkmen taifesindedir. Çerkeşli Aşireti, Yörük taifesindedir. Deniz obası, Yörük taifesindedir. Derziler, Türkmen taifesinden olup Anadolu'da, Hamid, Maraş, Sis, Aydın, İçel, Bozok bölgelerinde yaşayan obaları da vardır. Gedikler, Yörük taifesinden olup Anadolu'da Afyon, Kıbrıs, İçel, Kayseri, Teke bölgelerinde yaşayan obaları vardı. Gökçe Aşireti, Yörük taifesindedir. İshaklı Aşireti, Yörük taifesindedir Anadolu'da Afyon bölgesinde yaşayan obaları vardı. İskender Aşireti Yörük taifesindedir. Kılavuzlu Aşireti, Yörük taifesindedir. Lalaköy Aşireti, Yörük taifesindedir. Recepli Aşireti, Yörük taifesindedir. Sungurlar Aşireti, Yörük taifesinden olup Anadolu'da Ankara ve Aydın bölgelerinde yaşayan obaları vardı⁶².

Sunkur/Sungur ve türevleri ile ilgili cemaat, oba, ve yerleşim yerlerinin karşısında Anadolu'da ve Rumeli'de Çanakçı, Çanakçılı, Çanakçılar Cemaati'ne rastlanılmaktadır. 1530 tarihinde Silistre Sancağı Karinabad ilçesine bağlı köyler arasında Çanakçılı ismiyle bir köy bulunmaktadır. Osmanlı Arşiv belgesinde; "*Karye-i Çanakçılı nam-ı diğer Sunkur-oğlu*" şeklinde belirtilmektedir⁶³. Daha sonraki belgelerde ise Sungurlu, Sungurlar şeklinde geçmektedir.

Cevdet Türkay "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*" adlı eserinde Çanak, Çanakçı, Çanakçılar, Çanakçılı, (Çanakçılı), Çanaklı (Çanaklu), Çanaklı Türkman, ÇanaklıYörükleri, Çanak Abdurrahman, Çatak, Çataklı, Çataklu adını taşıyan cemaatleri verirken yerleşim yeri olarak; "*Ustrumca Kazası (Köstrendil Sancağı), Adana sancağı. Yüreğir Kazası (Adana sancağı). Maraş Sancağı, Tire Kazası (Aydın Sancağı), Osmaniye Kazası (Çorum Sancağı), Zülkadriye Kazası (Maraş Sancağı), Kırşehir Sancağı, Bağdad Eyaleti, Kerkük, Erbil, Şehr-i Zor Sancakları, Rakka Eyaleti, Devrekâni Kazası (Kastamonu Sancağı), İnsuyu mevki (Haymana Kazası), Selmanlu-i Kebir Kazası (Kırşehir Sancağı), Selmanlu-i Sağır Kazası (Bozok Sancağı), Karaman Eyaleti, Tekfurdağı. Niğde, Ankara. Maraş Sancakları. Edirne Kazası. Çünküş Kazası (Diyarbakir Sancağı), Karahisar-ı Şarki Sancağı, Kula Kazası (Kütahya Sancağı), Aydın Sancağı. Göksu Nahiyesi (Erzurum Sancağı), Bozulus Kazası (Konya Sancağı), Gümiülcine Kazası (Paşa Sancağı), Şorba Kazası (Ankara Sancağı), Muğla Kazası (Menteşe Sancağı), Kütahya ve Bolu Sancakları. Keskin*

⁶² M. Bayar (2002). *Arşiv Vesikalarına Göre Anadolu'dan Bulgaristan'a Aşiretlerin İskanı*, Bulgaristan Türk Folkloru.2.Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri. s.13.

⁶³ BOA, 370/4.

Kazası (Kengiri Sancağı)” olarak gösterir ve bağlı bulunduğu topluluk olarak da Türkman Yörükünü taifesindedir diye yazmıştır⁶⁴.

XV. yüzyılın başlarından itibaren Karınabad bölgesine Tanrıdağı Yörükleri ve Kocacık Yörüklerinin yerleştiği görülmektedir. Karınabad ve civarında Tanrıdağı Yörükleri 1543 yılında bir ocak, 1586 yılında dört ocak, 1591 yılında ise yine dört ocak olarak tespit edilmiştir. Kocacık Yörükleri ise 1543 yılında on üç ocak, 1584 yılında on bir ocak olarak tespit edilmiştir. Kocacık Yörüklerinin, Sunkurlu köyü ve Sunkuroğlu köyleri bulunmaktadır⁶⁵.

2.6. Ali Koç Baba ve Ali Koç Baba Ocağı

Ali Koç Baba Ocağı Bulgaristan’da İslimye ilçesine bağlı Alvanlar köyü merkezli olarak gösterilen bir Alevi topluluğudur. Alvanlar köyünün yakınlarında bulunan Veletler ve Küçükler köyleri de Ali Koç Baba Ocağı’na bağlıdır. 1530 tarihli 370 nolu *Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli* defterinde Alvanlar köyü adı geçmektedir. Bugünkü Bulgaristan topraklarında; Elvan, Elvanlı, Elvanlar yer adı olarak birçok yerde görülmektedir. 370 nolu defterde yer alan arşiv kayıtlarına göre Akça Kızanlık kazasında, Elvan Seydi köyü olarak geçmektedir. Filibe Kazası’nda, Elvanoğlu Köyü olarak kayıtlıdır. Anadolu topraklarında ise Aydın Livası’nda Elvan Fakih Cemaati, yine Elvan Zaviyesi olarak tespit edilmiştir. Aydın Livası’nın Tire kazasında, Hüdavendigâr Livası’nda, Elvan Bey Köyü olarak kayıtlarda görülmektedir. Sungurlar ve Alvanlar köyleri arasındaki mesafe günümüzdeki karayolu mesafesi olarak yaklaşık 66 kilometredir. Sungurlar köyünün ilk adı Çanakçılı/Sunkuroğlu olarak Osmanlı arşivlerinde geçmektedir⁶⁶. Köyün Çanakçılı Cemaati’ne bağlı Sunkur adlı bir kişi tarafından kurulduğu yüksek olasılıktır. Sunkur adlı kişinin de Ali Koç Baba Ocağı’na bağlı bir bey olduğu düşünülebilir.

Horasan’dan Anadolu’ya, Anadolu’dan Balkanlara giriş yapan alp-eren Türk dervişleri Sarı Saltuk, Seyit Ali Sultan (Kızıldeli) ve Otman Baba olmuştur. Türk-İslâm coğrafyasında adı geçen, alp-eren gazi dervişlerden birisinin adı Ali Koç Baba’dır. Ali Koç Baba, Koyun Baba’nın halifelerinden birisi olarak kayıtlıdır⁶⁷. Ali Koç Baba’nın adı Yıldırım Bayezid devrinde Niğbolu Savaşı ve Niğbolu Kalesi’nin ele geçirilmesinde anılmaktadır. Ali Koç Baba’nın koç lakabını alması Ali Koç Babalılarca şöyle anlatılır; “*Bir fetihten sonra, Hakk’a şükür etmek için bir koç kesmek isteniyor. O sırada Ali Koç Baba, kendini tutamayarak: ‘Beni kurban edin,*

⁶⁴ Cevdet Türkay, age, s. 247-248.

⁶⁵ BOA, Osmanlı Yer Adları, Rumeli Eyaleti (1514-1550), s.773.

⁶⁶ 1530 tarihli 370 nolu *Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli defteri*

⁶⁷ Ahmet Taşgın, age, s.141.

ben buraya kurban olayım' demiş. Orada bulunan komutanlardan birisi, "Ali Koç sen bize daha çok hizmet edeceksin, dur bakalım." diyerek onun gönlünü almış ve ondan sonra "koç" lakabıyla anılmıştır⁶⁸.

Niğbolu şehrinin fethedilmesinden sonra bölgeye Anadolu'dan göçler olmuştur. Ali Koç Baba ve beraberindeki dervişler Niğbolu'ya gelip bir tekke kurmuşlardır⁶⁹. Ahmet Taşğın'ın hazırladığı Koyun Baba menakıbnamesinde; Koyun Baba, Ali Koç'u Bulgaristan'ın Deliorman bölgesine gönderir. Ali Koç da Vidin Kalesi'nde bir zaviye kurar. Ahmet Taşğın'a göre; Otman Baba menakıbında Koyun Baba'dan bahsedilmesi çeşitli bağlantıların kurulmasına yol açmaktadır. Taşğın, Otman Baba'yı Bulgaristan'a götürenin Koyun Baba olduğunu belirtir ve Seyit Ali Sultanla ilişkilendirir. Otman Babalılar'ın da bu ilişkiyi Ali Koç Babalılar ile sağladığını yazar Taşğın'a göre; Koyun Baba'nın adının Seyit Ali olmasından dolayı Koyun Baba ile Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) aynı kişidir. "Koyun Baba Horasan'da doğmuştur ve soyu Hz. Ali neslinden sekizinci İmam Ali Rızâ'ya dayanmaktadır⁷⁰. Ali Koç Baba'nın adı Koyun Baba menakıbında sıklıkla geçmektedir. Menakıbdaki; Koyun Baba'nın Ali Koç'u sınamak için ırmaktan su getirmesini ister. Ali Koç hemen gidip suyu getirir ancak Koyun Baba suyu ilk seferde içmez ve döker. Bu bir kere daha tekrarlandıktan sonra üçüncüsü su getirişinde Koyun Baba suyu içer; Ali Koç'un dervişlikte yetiştiğine kara verir ona "erişti" adını verir. Koyun Baba, Ali Koç'un istediği olgunluğa eriştiğini anladıktan sonra onu Balkanlarda görevine devam etmesi için görevlendirmiştir. Ali Koç Baba, önce Tuna boyundaki Vidin'e gelmiş sonra da Niğbolu'da faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu hususlar "*Koyun Baba Menakıbında*" şöyle geçmektedir;

*“İşaret eyledi o kutlu cana
Rumeli kıtasında bir mekâna
Tuna boyunda bir dilkeş mekândır
Görenlere pinhan değil ayandır
Dedi var orda it'amı taam et
Oranın halkını kendine ram et
Yürü irşada mezunsun bu gün sen
Hal Ali Koca hemandem buldu devlet
Erişti diyerek bahş oldu himmet
Erişti akıbet devletli caha
Hemen mürşit olup azmetti raha
Elini öptü Baba'nın çünkü onda*

⁶⁸ R. Engin (2004). *Bir Madalyon Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkâm*. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 31, s. 39.

⁶⁹ M. Kiel (2007) "Niğbolu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33 s. 88.

⁷⁰ V. Turgut (2018). Balkanlarda Abdalân Evkâfi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3 (Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, s. 349.

Bu şiiri söyledi hem o zaman daifem o orayı eyle mesken”⁷¹.

Ali Koç Baba'nın adı Koyun Baba menakıbında bu şekilde bahsedilirken “*Seyit Ali Sultan Menakıbında*” ise Kırkların Rumeli'ye çıkışı anlatılmaktadır⁷². Seyit Ali Sultan velayetnamesinde aktarıldığı üzere Ali Koç Baba da bu Kırklardandır. Sözlü gelenekte Seyit Ali Sultan ile Ali Koç Baba ile arasında bir bağ kurulmaktadır. “*Kırklar'ın katıldıkları bir fetih sonrasında kale halkı teslim olmak ister; Kale komutanı ise kaleyi teslim etmemek niyetindedir. Sabah olup horozlar ötünceye değin kendilerine süre tanınmasını isterler. Seyit Ali Sultan gelen bu istekleri kabul eder. Kaleyi kuşatan savaşçılar sabaha kadar süre tanınmasını ganimet kazanamayacakları bahanesi ile huzursuzluk gösterirler. Bunun üzerine Seyit Ali Sulta'nın keramet göstermesi sonucu horozlar erken ötmeye başlar ve kale halkı mallarını gizleymeden savaşçılar kaleyi ele geçirirler.*” Velayetnamedeki bu anlatımda Ali Koç Babalılar tarafından, Seyid Ali Sultan'ın yerine Ali Koç Baba'nın başından geçmiş gibi anlatılır⁷³.

Ali Koç Baba ile ilgili olarak Müslim Ulusoy “*Koçu Baba Anadolu ve Avrupa'da Türk Damgası I*” adlı eserinde; Hacı Bektaş Veli ile Koçu Baba (Seyyid Hasan Ata) arasında bir akrabalık olduğunu yazar. Koçu Baba ile Ali Koç Baba arasındaki ilişkiyi ise şöyle açıklar; “*Mir'ât-il- makasid'da yazılanlar doğru kabul edildiğinde, Seyyid Hasan Ata'nın oğlu Seyyid Ali Sultan ve kardeşi Ali Koçi'nin Niğbolu kalesi'ndeki Ali Koç olması muhtemeldir.*” Müslüm Ulusoy'a göre Ali Koç'un kökeni o günkü adıyla Kalecik yöresidir⁷⁴.

Hasan Basri Erk “*Tarih Boyunca Alevilik*” adlı eserinde “*Mir'âtü'l Makâsıd'ı*” kaynak göstererek Seyyid Ata'nın oğlu olarak Seyyid Ali Sultan'ı gösterir ve yanına “*Mürsel Baba'yı alarak Dimetoka'ya gelmiştir*” der. Seyyid Ali Sultan'ın Dimetoka'da vefat ettiğini belirtir⁷⁵.

Konuyla ilgili araştırma yapan diğer kişi Murat Sertoğlu da *Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli* adlı eserinde; Seyyid Ali Sultan'ın diğer isminin Emir Ali Ali-yyül- a'lâ olduğunu ve mahlası da Kızıl Deli'dir, der. Seyyid Ali Sultan'ın ilk defa Süleyman Paşalarla Gelibolu'ya geçtiğini belirttikten sonra. I. Murad ile Kosava, Yıldırım ile Niğbolu muharebelerinde bulunduğunu ifade ettikten sonra, Seyyid Ali Sultan'ın Horasanlı Hasan Ata'nın oğlu olduğunu yazmaktadır⁷⁶.

⁷¹ Ahmet Taşgın, age, s. 251.

⁷² B. Noyan (1999). *Seyit Ali Sultan Velayetnamesi*, Ayyıldız Yayınları, s.79-80.

⁷³ H. Saygı (2013). *Türklerin Balkanlara Geçişi ve Alevi - Bektaşî Zümreler*, Cem Vakfı Yayınları, s. 247.

⁷⁴ M. Ulusoy (2002). *Koçu Baba Anadolu ve Avrupa'da Türk Damgası I*, Pozitif Matbaacılık, s. 74

⁷⁵ H. Basri Erk (1954). *Tarih Boyunca Alevilik*, Varol Matbbası, s.33.

⁷⁶ M. Sertoğlu (1966). *Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*, Şadırvan Yayınevi, s. 196.

Menkıbeler ve sözlü anlatımlarda Ali Koç hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Ali Koç Baba ile ilgili olarak Osmanlı arşiv kayıtlarını araştıran ve literatüre kazandıran Ö. Lütfi Barkan'dır. Makalesinde, Ali Koç Baba ile ilgili tahrir kayıtlarını yorumlayarak sunmuştur.

Ö. Lütfi Barkan'ın Osmanlı arşivlerinde yaptığı incelemeler sonucuna göre Ali Koç, Koyun Baba'nın dervişlerinden birisidir⁷⁷.

Ali Koç Baba Balkanlarda Vidin ve Niğbolu'da faaliyet göstermiştir. Ali Koç Baba Ocağı günümüz Bulgaristan'ında doğmuş ve kurumsallaşmıştır. Ali Koç Baba Ocağı Niğbolu ve çevresinde kurulmasına ve kurucusunun kabrinin de burada olmasına karşılık daha çok Alvanlar köyü merkezli gelişim göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin Niğbolu Kalesi'ni almasından sonra, Alvanlar civarına yerleşmiş bulunan Türk köylerini, Bulgarların rahatsız etmesi üzerine Niğbolu'da bulunan Ali Koç Baba, evladı Hüseyin'i Alvanlar köyüne göndermiştir⁷⁸. Hüseyin Baba'nın Türk köylülerle beraber Bulgar tehlikesini atlatmasından sonra buraya yerleşmiştir. Ali Koç Baba Ocaklıları, Bulgaristan'da Sliven'e bağlı Alvanlar (Yablanovo), Küçükler (Malko- Selo) Çerkeşli (Ferdinandovo), Eski Cuma'ya bağlı Veletler (Mogilets) Burgaz'a bağlı Sungurlar (Sungurlare) köylerinde yaşamaktadırlar. Türkiye'de ise 93 Harbi (1877-1878) sonrasında Sungurlar köyünden Eskişehir, Seyitgazi'ye bağlı Salihler ve Büyükyayla köylerine iskân edilmişlerdir. Sungurlar köylerinden gelenlerin bir kısmı da Kütahya'nın Altıntaş ilçesinin Aydınlar (Batak) köyüne iskân olmuşlardır. Trakya'da Tekirdağ ve Kırklareli'nde de Ali Koç Baba Ocağı'na mensup aileler bulunmaktadır.

Ali Koç Baba Ocağı, Seyit Ali Sultan'ın Evladiye Koluna bağlı olan ve bu erkânı süren Alevi-Bektaşiler olarak kabul edilmektedir. Ali Koç Baba Ocağı'nın Kızıldeli erkânı ile birçok benzerlikleri vardır⁷⁹. Ali Koç Baba Ocağı Mensupları geçmişlerinin Erdebil Dergâhına dayandığını söylemektedirler⁸⁰. Salihler ve Büyükyayla köyleri etrafındaki çeşitli Alevi Ocakları da Ali Koç Baba Ocağı'nı "*Erdebilliler*" olarak nitelendirmektedirler. Alvanlar kökenli olan Ali Koç Baba soyundan gelenler "*Molla*" lakaplarıyla anılmaktadırlar⁸¹. Ali Koç Baba Ocağı'nda mürşit makamında oturana "*Dede*", yardımcılara ise "*Baba*" denilmektedir. Molla soyundan bir mürşit olmayan yerleşim yerlerine ise dede tarafından "*Dikme Babalar*" görevlendirilmektedir. Ali Koç Baba Ocağı'nda musahiplik dördü olur (iki evli çift). Gülден

⁷⁷ Ömer Lütfi Barkan, agm, s. 43.

⁷⁸ Refik Engin, agm, s. 40.

⁷⁹ R. Engin (2010). *Gemişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Süreklileri*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 55, s. 378.

⁸⁰ A*ı U*lu, 10.06.2023 tarihli sözlü mülakat.

⁸¹ Refik Engin, agm, s. 378.

yapılan bir çubuk ile dede musahipleri tarikten geçirir. Dedelerin giydiği özel bir kıyafet yoktur. Dede bazı erkânlarda başına “taç” adı verilen başlık takar ve siyah bir cübbe giyebilir. Ali Koç Baba Ocağın’da yürütülen erkânlarda Şah Hatai’ye ait çok sayıda nefes⁸² okunmaktadır. Yine erkânlarda Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) adına okunan nefesler de bulunmaktadır. Hacı Bektaş Veli’nin adı gerek nefeslerde gerekse dualarda sıklıkla geçmektedir⁸³.

Refik Engin’in Ali Koçlulardan topladığı bilgilere dayanarak oluşturduğu soy şecereleri şöyledir:

1. Hacı Bektaş Veli
2. Seyit Ali Sultan (Kızıl Deli Sultan)
3. Ali Koç Baba
4. Hüseyin Baba
5. Kâzım Baba
6. Kâzım Baba
7. Mustafa Baba
8. Mıstın Baba
9. Kâzım Baba
10. Hamza Baba
11. Kâzım Baba
12. Hüseyin Baba
13. Ali Baba
14. Mustafa Baba
15. Hamza Baba
16. Haşim Baba
17. Halit Koç Baba
18. Seydi Koç Baba

Ali Koç Baba Ocağı ve mensuplarının bulunduğu Salihler ve Büyükyayla köylüleri için Bulgaristan’daki iki yerleşim yeri önem kazanmaktadır. Bunlar Niğbolu ve Karinabad’dır.

2.7. Niğbolu (Nikopol)

Günümüzdeki ismiyle Nikopol, Bulgaristan’ın Kuzeydoğu bölgesinde bulunmaktadır, Tuna Nehri kenarında kurulmuştur ve Plevne’ye bağlı Bulgaristan’ın en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Niğbolu, 1396 yılında gerçekleşen Niğbolu Savaşı neticesinde Yıldırım Bayezid tarafından fethedilmiştir. Osmanlı egemenliğinde yaşadığı 1396-1878 yılları arasında

⁸² Age, s. 378.

⁸³ A*i*i* A*ır*a*, 17.06.2023 tarihli mülakat.

askeri ve ticari açıdan büyük bir değer kazanan “sancak merkezi konumunda olmuştur⁸⁴. Niğbolu Kalesi içinde inşa edilen, Gazi Mihaloğlu Ali Bey Zaviyesi, Koç Ali Zaviyesi de Osmanlı eserlerindedir⁸⁵. Niğbolu’da ki Türk varlığı XV. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden gerçekleştirilen göçlerle oluşturulmuştur. Anadolu’da Osmancık bölgesinde faaliyet gösteren Koyun Baba dervişlerinden Ali Koç Baba ve ona bağlı dervişleri buralara gelmişler ve bir tekke kurmuşlardır. Ali Koç Baba ve beraberindeki dervişleri bölgenin 1462’deki Eflak güçlerinin işgalinden sonra Niğbolu ve çevresine geldikleri tahmin edilmektedir⁸⁶. XVI. üzyıla ait bir Osmanlı vakıf defterinde bu tekke hakkında bu bölgeye gelen dervişlere Fatih Sultan Mehmed’in mülk ve araziler bağışladığı ifade edilmektedir⁸⁷. Ali Koç Baba Türbesi geçmişte çeşitli dönemlerde hasar almasına rağmen bugün hala ayakta. 1561 yılında şehre gelen Evliya Çelebi’nin, Niğbolu Kalesi’ni ve şehrini anlatırken verdiği bilgilere göre; “*Niğbolu (Kalesi), “Tuna kenârında göğe yükselmiş, çakmak taşlı kızıl bir kaya üzerinde yapılmış, dört köşe sağlam bir yapıdır. Çevresinin uzunluğu 4000 adımdır*”⁸⁸. Evliya Çelebi Ali Koç Baba’nın mezarından şöyle bahsetmiştir; “*Şehrin kible tarafındaki bağlar içinde Ali Koç Baba ziyareti vardır. Vidin Kalesi, Niğbolu’nun batısında ve üst tarafında olup üç günlük uzaklıktadır.*”⁸⁹ Evliya Çelebi’nin sözünü ettiği Ali Koç Baba, 16. yüzyıl Osmanlı arşivlerindeki belgelere göre; “*aziz*” mertebesine yükselmiş bir dervıştır. Ali Koç Baba’nın kabri Niğbolu’dadır. Ali Koç Baba’nın Niğbolu’daki kabrinin başucundaki tabelada şöyle yazmaktadır: “*Âli Resul Hacı Bektaş Torunu Rumeli Fatih Seyit Ali Oğlu Ali Koç Baba Paşa Ruhuna Fatih 25.09.1396*”. Bu tarih Ali Koç Baba’nın ölümü ile ilgili resmi olmayan tek kaynaktır⁹⁰. Yine Ali Koç Baba’nın mezar taşında “*Ali Koç Baba Rumeli fatihi Ali Resul Hacı Bektaş torunu Rumeli fatihi Seyyid Ali oğlu Ali Koç Paşa*” yazmaktadır⁹¹. Ali Koç Baba’nın mezarına Türkler: “*Ali Koç Baba Tekkesi*”, Bulgarlar ise “*Tanrı Mezarı*” olarak kabul ederler⁹².

⁸⁴ Machiel Kiel, agm, s. 87-89.

⁸⁵ AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1982). *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri IV, Bulgaristan- Yunanistan Arnavutluk*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

⁸⁶ Machiel Kiel, agm, s. 87-89

⁸⁷ Age, s. 87-89.

⁸⁸ Evliya Çelebi (1999), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, S.Ali Kahraman & Yücel Dağlı (Haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, c.3-4, s. 419.

⁸⁹ Age, s. 420.

⁹⁰ Refik Engin age, s. 41.

⁹¹ C. Kökel (2007). *Bulgaristanda Yaşayan Alevilik ve Bektaşilik Üzerine*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi S.43, s. 4.

⁹² Refik Engin, agm s.34.

2.8. Karınabad (Karnobat)

Karınabad, Güneydoğu Bulgaristan'da Burgaz iline bağılı bir ilçedir. Karınabad, Osmanlı devrinde kurulmuştur. İlk dönem Osmanlı belgelerinde “*Karınovası*” adı ile anılmaktadır⁹³. Osmanlı Mabeyn-i Hümayunun'daki mabeyincilere Karın (Yakın) denildiğı için Karınabad'ı mabeyincilerden birisinin kurduğı ve imar ettiğı sanılmaktadır⁹⁴. Karınabad 1368-1878 yılları arasındaki Osmanlı dönemde Silistre Livası'na bağılı 100 civarında köye sahip bir kaza merkezi görünümündeydi. Karınabad, Osmanlı Türkleri tarafından Halil İnalıcık'a göre 1368 yılında feth edilmiştir⁹⁵. Machiel Kiel, Karınabad'ın 1369 yılında I. Murad tarafından Osmanlı toprakları arasına katıldığını belirtmiştir⁹⁶. Osmanlılar bu bölgeyi ele geçirince Anadolu'nun değışik yerlerinden Türkmenler buraya yerleştirilmiştir. Karınabad'ın etrafında bulunan Germiyanlı, Saruhanlı, Maraşlı gibi yerleşim yerleri buralara yerleştirilen aşiretlerin gerçekte Anadolu'nun neresinden geldiğini kanıtlar niteliktedir. XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın önemli ekonomik ve ticaret merkezlerinden birisi olarak görülmüştür. Bölgeyi gezen Evliyâ Çelebi; *şehrin adının ilk önce Poyhad olarak konduğunu ve geçmişte Edirne Hâkimi Kral İdrivne'nin, Rus eşinden olan oğluna bu şehrin adını vermiştir*” der⁹⁷. Evliyâ Çelebi, 1414'te bölgenin fethinden sonra, Yıldırım Bayezid oğlu Sultan Musa'nın veziri olan Timurtaş Paşa'nın bölgeyi Rumların elinden almasından sonra buraya “*Karın-abad yani yakında mamur ola anlamında Karın- abad*” adını verdiğini söylemektedir.⁹⁸ II. Mehmed ve II. Bayezid devrinde Karınabad'da görev yapan Osmanlı beylerinden Lala Rakkas Sinan Bey tarafından çeşitli imar faaliyetlerinde bulunulmuştur⁹⁹.

Karınabad, 370 Numaralı Tapu Tahrir Defterinde Silistre Livası kaza merkezlerinden bir yerleşim birimi şeklinde kayıtlıdır. 1530 yılında Karınabad Kazasına bağılı 42 köy ve 3 mezra vardı, bu köyler arasında Sunkuroğlu köyü de bulunmaktadır¹⁰⁰. 1678 yılında Karınabad'a bağılı Sunkuroğlu köyü Sunkurlar olarak kayıt altına alınmıştır¹⁰¹. 1729 yılında hazırlanan icmal defterinde ise Sunkuroğlu olarak geçmektedir¹⁰².

⁹³ M. Kiel, 1980:15; Hacısalıhoğlu, 2008:124

⁹⁴ M. Türker Acaroğlu (2006). *Bulgarsitanda Türkçe Yeradları Kılavuzu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, S.200 s. 540

⁹⁵ H. İnalıcık, (2006). “Murad I”, *TDV. İslam Ansiklopedisi, İstanbul*, c.31, s. 157.

⁹⁶ M. Kiel, (2001). “Karınabad”, *TDV. İslam Ansiklopedisi, İstanbul*, c.4 s. 491.

⁹⁷ Evliya Çelebi age, s.123-280.

⁹⁸ Age, C. 2, s.451,

⁹⁹ M. Kiel agm, s. 491.

¹⁰⁰ 370 Numaralı. s. 42.

¹⁰¹ BOA. MAD. D. 18557, s. 252.

¹⁰² BOA KK. d. 2880, s.2-7.

Osmanlı yönetimine katılmasından bu yana Karınabad kazasının nüfusunun çoğunluğunu Türk halkı oluşturmuştur¹⁰³. Osmanlı dönemi son zamanlarına ait salname kayıtlarında ise Karınabad'da gayrimüslimlerin sayısının Müslüman Türklerden çok olduğu görülmektedir¹⁰⁴. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve savaş sonrasında bölgede bulunan Müslüman Türk nüfusun büyük bir bölümü bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Türklerin terk ettiği bölgelere öncelikle Bulgarlar yerleşmiştir. 1885 yılında Bulgarlar, Karınabad'ı ilhak etmiştir. 1887 yılında Bulgarlar'ın yaptığı nüfus sayımında kaza merkezinde yapılan nüfus sayımında, 1335 kişilik Türk sayılmıştır. 1934'te ise Türk nüfusu giderek azalmaya başlamış, 1413 kişi olarak tespit edilmiştir¹⁰⁵.

Hazırlanan Osmanlı Yer Adları Kılavuzu'na göre, 1878 tarihinde Doğu Rumeli Eyaleti'ne bağlı kaza merkezi olarak gösterilen Karınabad 1880 tarihinde Vilayet Umûmî Meclisince hazırlanan ve Bâb-ı Âli tarafından da kabul edilen kanuna istinaden Bergos Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olmuştur¹⁰⁶. 1908 tarihinde Burgaz'a bağlı ilçe merkezi statüsünde gözükmektedir¹⁰⁷. Karınabad'ın adı 1953-1962 yılları arasında Polyanov-grad olarak değişmiştir¹⁰⁸. 1962 yılından sonra ise Karnobat olarak anılmaya başlamıştır.

Ali Koç Babalılar, Bulgaristan'ın Alvanlar, Veletler, Küçükler, Çerkeşli ve Sungurlar köylerinde 1877-78 Osmanlı-Rus savaşına kadar yaşamışlardır. Osmanlı-Rus savaşında yaşanan yenilgi sonrasında Bulgaristan'da yaşayan Türkler buldukları yerleri terk ederek Anadolu'ya gelmek zorunda kaldı. Bunların bir bölümü Eskişehir'e yerleştirildi.

Esasında Eskişehir ve çevresi Osmanlı döneminde 1843 yılından sonra göç için uygun bulunan yerlerden biriydi. Eskişehir bölgesine yerleşme XIX. yüzyılın ortalarından itibaren başlasa da Rus harsi sonrasında büyük bir artış yaşanmıştı. XIX yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Kafkasya, Kırım, Romanya ve Bulgaristan'dan birçok göçmen Türk toplulukları Eskişehir ve çevresinde iskân olunmuşlardır.

Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi çevresine, Kafkasya, Kırım, Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmen Türk toplulukları çeşitli tarihlerde iskân ettirilmiştir. Seyitgazi'de kurulan ilk göçmen köyleri, Kırım ve Kafkasya'dan gelen göçmenler tarafından meydana gelmiştir.

¹⁰³ M. Kiel, agm, s. 491.

¹⁰⁴ (Hacısalıhoğlu, 2008: 124

¹⁰⁵ M. Kiel, agm, s. 491.

¹⁰⁶ Mahir Aydın (1992). *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 137.

¹⁰⁷ Sezen, T., (2006), Osmanlı Yer Adları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 21.

¹⁰⁸ M. Türker Acaroğlu, age, s.540.

1890 yılında Bulgarista'nın Silistre ve Karinabad şehirlerinden gelen göçmenlerden 114 hane, Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde oluşturulan bu dört köye iskân edildiler. Göçten sonra bu köylere; "*Salihye, Büyükyayla, Burhaniye ve İlyas*" adları verilmiştir¹⁰⁹.

2.9. Büyükyayla Köyü

Büyükyayla, Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine bağlıdır. Büyükyayla Eskişehir'e 87 kilometre Seyitgazi'ye ise 44 kilometre uzaklıktadır. Gökbahçe, Kümbet, Fethiye ve Karaören köyleriyle komşudur. Köye ulaşım, Eskişehir-Afyonkarahisar karayoluna üç kilometre uzunluğunda bir yol ile sağlanmaktadır. 1877-1878 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Bulgaristan'ın Karinabad'a bağlı Sungurlar köyünden gelen Ali Koç Babalılar tarafından kurulmuştur. Büyükyayla köylüleri köylerinin 1892 yılında kurulduğunu söylemektedirler¹¹⁰.

Büyükyayla'da kışları soğuk, yazları ise sıcak iklim hüküm sürer. Kış mevsiminde kar yağışının fazla olduğu Büyükyayla'da, yağış sonbaharın sonlarında başlar ve kar bazı yıllarda nisan ayının sonlarına kadar kalkmaz. Karasal iklimin etkilerinin hissedildiği köyde yağmur ilkbaharda yoğun şekilde yağmaktadır. Büyükyayla köyü, bitki örtüsü bakımından zengindir, köyün etrafı çam ormanlarıyla kaplıdır. Köyde bir yapay gölet vardır.

Köyün ekonomisi hayvancılık faaliyetleri ile tarıma dayalıdır. Günümüzde köyde genç nüfus yoktur. Yaş ortalaması 55-60 yaş civarındadır. Köyde okul çağında çocuk olmadığı için okul kapalı durumdadır. Köyde bir cami vardır, sağlık ocağı yoktur. Köyde orman içi piknik alanı mevcuttur ve yakın çevreden piknik ve dinlenmek amaçlı gelenler vardır. Köyde bulunan evlerin çoğu eski yapıdadır. Son yıllarda emekli olup köye yeni ev yapıp yerleşenler artmıştır. Köydeki eski evler genelde iki katlı dört odalıdır ahırlar aynı bahçede olup evlerin altında ahır yapısı yoktur. Eski yapıların hepsi beyaz kireç badanalıdır. Tuvaletler de bahçenin evden uzak bir bölümündedir.

Cumhuriyet Dönemi'nin başlarında yapılan nüfus sayımları köyle ilgili nüfus sayılarını aktarmaktadır. Kurulduğu ilk yıllarda 300 kişilik bir nüfusu olan köy zaman içerisinde özellikle genç nüfusun Eskişehir ve civarına göç etmesi nedeniyle 60-65 kişiye kadar düşmüştür.

2.10. Salihler Köyü

Salihler, Eskişehir ilinin Seyitgazi ilçesinin bir köyüdür. Eskişehir'e 79 km Seyitgazi'ye 37 km uzaklıktadır. Kırka ve İkizoluk köyleriyle komşudur. Salihler köyü de Büyükyayla köyü

¹⁰⁹ BOA, Ş.D. Hüdavendigâr, 1556/15, 3 Z 1310 (17.06.1893).

¹¹⁰ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli mülakat.

3. ALİ KOÇ BABA OCAĞI ALEVİLİĞİNDE ERKÂN-ÂDAP-İNANÇ

3.1. Alevilik

Alevi kelime anlamıyla “Ali tarafında, Ali’ye mensup olan kimse” anlamına gelmektedir. “Hz. Ali’yi sevmek, saymak ve ona bağlanmak” şeklinde de anlaşılabilir. Hz. Ali’yi sayan, seven ve onu kendisine örnek olarak alan herkese “Alevi” denir. Kelimenin çoğul anlamları Aleviyye ve Aleviyyûn olarak kabul edilir¹¹⁵. Alevi kelimesi Hz. Ali’nin neslinden gelenleri kapsayan bir ifadedir. Hz. Ali ve onun soyundan gelen, oğulları Hasan, Hüseyin Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas onların evlatlarına da Alevi denilmiştir¹¹⁶. İslam siyasi tarihinde Peygamber’in vefatının hemen sonra halifenin seçilmesi konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Bu iktidar mücadelelerinin başlamasının neticesi olarak ‘Alevi’ kelimesi; Hz. Ali’nin Ehl-i Beyt’ini oluşturan aile fertleri ve ona bağlılık duygusu hisseden kişileri belirtmek için de kullanılmıştır. Geçmiş İslam tarihi süresince Şia’ya bağlı olduğu düşünülen ve Hz. Ali hakkında değişik görüşlere sahip olan siyasi, itikadi ve tasavvufî inanç gruplarını belirtmek adına da kullanılmıştır¹¹⁷. Alevi terimi, Hz. Ali’yi sahabeler içinde en üst seviyeye çıkaran ve Hz. Muhammed’den sonra halifenin Hz. Ali olması lazım geldiğini düşünenleri belirtmek için kullanılmıştır¹¹⁸. Kendine özgü bir İslam anlayışı olan Alevilik sözlü ve yazılı geleneği ile var olmuştur. Ali Yaman, Aleviliği; “*tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak kitabi olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı, eski inançların ve mitolojinin İslami şekiller altında yaşamaya devam ettiği bir halk İslamlığıdır*”¹¹⁹ diye tanımlamıştır.

Alevilik deyimi, Kızılbaş, Bektaşî, Rafîzi, Bâtîni olarak adlandırılan çeşitli inanç gruplarını ifade etmek için 19. yüzyılın son çeyreğinden sonra kullanılmaya başlanmıştır¹²⁰.

Halifelik meselesindeki ilk ayrılığın, Hz. Muhammed’in hastalığı sırasında Hz. Ali’nin halife olması için bir yazılı bir belge bırakmak istemesi, ancak Hz. Ömer ve beraberindekilerin karşı çıkması sonucu buna engel olunması ile başladığı iddiaları olmuştur¹²¹. Hz. Osman’ın öldürülmesinden sonra gelişen olaylarla ayrılık daha da keskin hale gelmiştir. Hz. Ali ile Muaviye arasındaki halifelik mücadelesi sonrasında Hz. Hasan’ın Muaviye tarafından

¹¹⁵ E. Korkmaz (2005). *Alevilik ve Bektaşîlik Sözlüğü*. Anahtar Kitaplar Yayınları, s. 64.

¹¹⁶ E. Ruhi Fırlı (1993). *Şiiliğin Doğusu ve Gelişmesi*, Şiilik Sempozyumu, s. 35-36.

¹¹⁷ A. Yaşar Ocak (1999). “*Müzakereler*”, *Tarih ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşîler ve Nusayriler*. Ensar Neşriyat, s. 368.

¹¹⁸ Esat Korkmaz, age, s. 64.

¹¹⁹ A. Yaman (2011). Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 60, s. 48.

¹²⁰ A. Yaşar Ocak (1989) “Alevi”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, c.2, s, 368-369.

¹²¹ Abdulkadir Sezgin, (2004). “Türkiye Aleviliği, Alevilerde Liderlik ve Kavram Sorunu, 2023 Dergisi, Ankara 2004, S. 44, s.40.

zehirlettirilmesi ile devam etmiş. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının katledilmesi ile doruk noktasına ulaşmıştır.

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in neslinden gelenler kendilerini ifade edebilmek için “şerif, seyyid, emir” gibi ünvanlarla beraber Alevi kelimesini de benimsemişlerdir. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra kendini Hz. Ali taraftarı olarak görenlere de “Aleviyye” veya “Şiatü Ali” adı da verilmiştir.

3.2. Kızılbaşlık

Kızılbaş terimi tarihin çeşitli dönemlerinde Alevileri kötölemek ve aşağılamak için kullanılan ifadelerin en yaygın olarak kullanılanı olmuştur. “Kızılbaş kelimesi XV. Yüzyıl sonlarından sonra kullanılmaya başlanmıştır. X. yüzyılın başlarından itibaren İslâm tarihinde kullanılan bu tanımlama; İslam dinini, daha önceki inanç ve gelenekleriyle birleştiren kendi değer yargılarına uygulayan konar-göçer toplulukları belirtmek için de kullanılmıştır¹²². Kızılbaş, Türklerde kırmızı renkli bir başlık olan börkü giyen genelde tüm Türkmen boylarına verilen bir addır. “Kızılbaşlık” terimi eski Türk toplulukları ile rahatlıkla ilişkilendirilen bir niteleme olmuştur. İslamiyeti kabul etmelerinden önce de börk denilen başlık Türkler tarafından kullanılıyordu Altay'lı Şamanlarında kullandığı kırmızı külah giyme alışkanlığı, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra terk edilmemiştir. Kırmızı renkli börk başlığının birçok türevi Şaman geleneğinden İslami formlara uyarlabarak kullanılmaya devam ettirilmiştir¹²³. Daha sonra yerleşik hayata geçen Türkler arasında Sünnîliği seçenler başlarına “kızıl başlık” takmayı uygun görmemişlerdir. Bu gelenek daha çok eski Türk törelerini ısrarla devam ettiren Alevi toplulukları tarafından kullanılmaya devam ettirilmiş ve bu isim onları tanımlamak için kullanılmıştır¹²⁴.

Şah İsmail müridleri'ne On iki İmam'ı belirtmek için on iki dilimli kırmızı börkleri kullanmalarını istemiştir. Zaman içerisinde bu başlık “Tâc-ı haydarî” veya sadece “taç” diye isimlendirilmiştir. Şah İsmail'in XV. ve XVI. yüzyıllarda yaptığı yeni şekillendirmelerin neticesinde tarihte Safevîlerin giydikleri “kızıl taçları” nitelemek için Kızılbaş kelimesi kullanılmaya başlanmıştır¹²⁵. Safevî taraftarlarının genelini ifade eden çok büyük bir dini topluluğu belirtmek için Kızılbaş kelimesi kullanılmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan

¹²² İlyas Üzüm (1991). “Kızılbaş”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*. C. XXV, s.548.

¹²³ E. R. Fırlı, a.g.e, s.9-10.

¹²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, s.49-50, İstanbul-1999

¹²⁵ Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik ve Bektâşilik*, s. 88, Ankara-1990; İ. Melikoff, a.g.e., s. 33.

bazı belgelerde Kızılbaş kelimesi; “zındık, râfızî, mülhid” gibi aşağılayıcı tanımlamalarda sıklıkla kullanılmıştır¹²⁶.

Kızılbaş terimi, İslamiyet öncesi Türk kültüründen günümüze ulaşan bir tanımlamadır. XX. Yüzyıl’dan sonra Kızılbaş adı yavaş yavaş Alevi kelimesine bırakılmıştır¹²⁷. Zaman içinde Kızılbaş kelimesi çoğu Türkmen olan Alevi topluluklarını nitelemek için kullanılmıştır. Kızılbaşlık, Bektaşilik gibi Babai isyan hareketinden itibaren gelişim gösteren sosyal ve dini yapıların birleşiminden meydana gelmiştir. Kızılbaşlık ve Bektaşilik, inanç ve ritüeller bakımından bazı yönlerden benzer özellikler sunmaktadır. Bektaşilik, bir tarikat yapılanması özelliklerini göstermektedir.

Kızılbaş sözcüğü sıklıkla olumsuz bir tanımlama aracı olarak kullanılmıştır. Kızılbaşlı’ğa yüklenen bu olumsuz anlam Alevi topluluklar arasında olumsuz bir durum olarak değerlendirilmez. Aleviler, Kızılbaşlılığı Hz. Ali’nin bir özelliği olarak görürler ve Kızılbaşlıklarıyla gurur duyarlar. Kızılbaşlar insanların bu hakaret sözünü kullanılmasından dolayı incinirler ve üzüntü duyarlar¹²⁸.

3.3. Bektaşilik

Hacı Bektaş Veli, 1209 yılında da Nişabur’da doğmuştur. Hacı Bektaş Veli XIII. yüzyılda yaşamıştır. Hacı Bektaş Veli, Moğol istilası sonucu Anadolu’ya göçen topluluklarla beraber gelmiştir. Hacı Bektaş Veli Anadolu’ya geldiği ilk dönemlerde Baba İlyas’a intisap etmiş ve mürüdi olmuştur¹²⁹. Anadolu’daki yaşantısının büyük bir bölümünü Nevşehir’de bulunan Sulucakarahöyük’te (Hacıbektaş) yaşamış ve burada ölmüştür. Hacı Bektaş Veli Aleviler arasında çok sevilen ve saygı duyulan bir kişilik olmuştur. İslam’ı geniş Türk topluluklarına benimsetmiş ve eski Türk inanışlarının İslamla kaynaşmasını sağlamıştır. Kalenderîlik içinde gelişmeye başlayan Bektaşilik, XIII. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlamıştır. Bektaşilik XV. yüzyılın sonlarında Balım Sultan tarafından şekillendirilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî öğretilerini benimseyen ve Hacı Bektaş Veli’nin manevi kişiliği etrafında teşekkül eden bir tarikattir¹³⁰. Bektaşilik tarikatı da onun yolunu benimseyen kişilerin gittiği yolu tanımlamaktadır.

¹²⁶ Abdülbâki Gölpinarlı (1977) “Kızılbaş”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s. 43-44.

¹²⁷ Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s. 33-34

¹²⁸ R. Zelyut (1992). *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön Yayıncılık, s. 82.

¹²⁹ A. Yaşar Ocak (1992). “Bektaşilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, s. 372-379.

¹³⁰ A. Yaşar Ocak (1999) *Türkler, Türkiye ve İslam*, s. 49-50.

Günümüzde Alevilik ve Bektaşilik kavramlarını birbirinden ayrı tutmak olası görülmemektedir. Hz. Ali, On İki İmam ve Ehl-i Beyt gibi kavramlar etrafında şekillenen inanışlar benzer özelliklere sahiptir. Kendini Alevi ve Bektaşi olarak gören Türkler, Hacı Bektaş-ı Veli'yi ve onun şahsında bütün Horasan Erenleri'ne saygı ve sevgi beslerler. Son yıllarda yürütülen çeşitli araştırmalarda Anadolu'nun birçok yerinde bu iki kavram birbiriyle aynı anlamda değerlendirilmeye başlanmıştır. "Alevi/Bektaşi" kavramları bazen birlikte kullanılırken bazende birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir¹³¹.

Alevilik ve Bektaşilik her ne kadar birbirine yakın olsa da aralarında bazı uygulama farklılıkları bulunmaktadır. Aleviler genellikle daha küçük çapta bulununan aşiret çevrelerinden gelmektedir. Kırsal bölgelerde oluşan çeşitli ocaklar olarak meydana gelmiştir. Bektaşiler ise çoğunlukla şehirlerde ve şehir merkezlerinde hayatını devam ettiren genelde daha eğitilmiş kimselerden oluşan toplulukları ifade etmektedir¹³². Aleviler Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyitlerin kurdukları ocaklara bağlanmışlardır. Bektaşiler de Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlıdırlar.

Alevilik soya bağlı özellik göstermekteyken Bektaşilik kişinin isteğine bağlı bir oluşum sergilemektedir. Alevi olmak için Alevi ana ve babanın da Alevi olması şartı gözetilir. Bektaşi olmak için ise bağlayıcı bir kısıtlama yoktur. Hacı Bektaş'a inanmış ve bu yola bağlanmak isteyen herkes düzenlenecek bir törenle Bektaşi tarikatına bağlanabilmektedir. Bektaşiliğin alt yapısını halk sufisi olarak görülen Türkmen Babaları meydana getirir. Alevilik, Türkmen topluluklarının içinden çıkan Türkmen dedeleri'nden oluşan bir alt yapıya sahiptir. Bektaşilik Alevilerde görüldüğü gibi bir kapalılık ihtiva etmez, daha çok "kavmi mezhep" kimliğine özelliklerini taşımaktadır¹³³. Çeşitli farklılıklar görülse de Alevilik ve Bektaşilik büyük oranda birbirleriyle bütünleşmiştir. Anadolu'da ve Balkanlar'da yaşayan bu topluluklara kapsayıcı çatı olarak "Alevi" denilmektedir¹³⁴.

3.4. Türklerin İslamiyet ve Alevilikle Tanışmaları

Türkler X. yüzyılın başlarından itibaren Müslümanlığı seçmeye başlamıştır. Türkler arasında İslamlaşma ise geniş bir sürece yayılmıştır. Türk topluluklarından bazıları yerleşik hayata daha önce geçmişlerdir. Yeni tanımaya başladıkları İslamiyet'in inanç ve ibadet

¹³¹ H. Yıldız (2003). Amasya Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Âdetleri, (Basılmamış Doktora Tezi). Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, s.12.

¹³² İ. Melikkof (1998). Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe. (Çev.) Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitabevi, İstanbul, s. 29.

¹³³ İ. Üzüm (1997). Günümüz Aleviliği, s.4.

¹³⁴ H. Dursun Yıldız (1976). İslamiyet ve Türkler, s. 11-12.

özelliklerini hızlı bir şekilde öğrenme imkânı bulmuşlardır. Bu Türkler başlangıçta Sünni kitleleri oluşturmuşlardır. Asya'ya doğru ilerleyen Emevîlerin Arap milliyetçiliği ve şiddet yanlısı hareketleri sonucunda bazı Türk zümreleri, İslam dinini tercih etme konusunda gönülsüz davranarak onlardan uzak durmak zorunda kalmışlardır¹³⁵. Ancak Abbasilerin Emevîleri devirmelerinden sonra yeni bir yönetim kurulmuştur. Abbasilerin Türklere karşı daha insancıl davranmaları, Türklere karşı Abbasilerin yakınlık göstermesi onların İslam'a karşı tutumlarını değiştirmiştir¹³⁶. Müslümanlarla Çinliler arasına 752 yılında yapılan Talas savaşı'nda Türkler, yeni bir güç olarak kendilerine daha yakın olarak gördükleri Müslümanlar lehinde hareket etmişlerdir. Emevîler devrindeki kötü uygulamaların sona ermiş olması yerini dostluk ilişkilerine bırakmıştır. İslam'ı kabul etme süreci önceleri kişisel ve küçük zümrelerin katılımları ile ilerlemiş, ilerleyen süreçte çok daha fazla çoğalmaya başlamıştır.

Türk topluluklarından İdil Volga Bulgarları Hanlığı 922 yılında İslam'ı ilk benimseyen hanlık olmuştur. Karahanlılar İslam'ı 944 yılında kabul etmiştir. Daha sonra ise Gazneliler Devleti İslamiyet'i kabul etmiştir. Göçebe veya yarı göçebe hayatı yaşayan bazı Türk boyları İslam dinine ait uygulamaları, eski inanç ve töreleriyle harmanlamışlardır.

3.5. Anadolu Aleviliği

İslamiyet Maverâünnehir, Harezm, Horasan ve Azerbaycan bölgelerinde yerleşik hayat yaşamaya başlayan Türk topluluklarına farklı bir şekilde yaşanmıştır. Moğol baskısının etkisiyle de Sünni topluluklarla beraber XI. ve XII. yüzyıllar arasında Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır.

Türk toplulukları Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederken farklı toplumların inanç ve kültürleriyle etkileşime girmiş, bu topraklara çeşitlilik ve zenginlik katmışlardır. Türklerin Anadolu'ya getirdikleri kültürel zenginliklerden biri de hiç şüphesiz kadim kültürel ve dini uygulamalara dayanarak İslam'ı değişik şekilde yorumlamaları olmuştur. Türkler İslam'ı kendi anlayışlarında yorumlamışlardır. Daha önceki bazı milletler gibi Türkler de tarihsel gelişim evresinde İslamiyet ile tanışmışlar, inanç sistemlerine uygun hale getirmişlerdir. Bunun sonucunda değişik bir İslam anlayışı ortaya çıkmıştır¹³⁷.

İslam'ı kabul etmeye başlayan Türkler, İslam'dan önce var olan Gök Tanrı'ya tapınma, doğaya tapınma, atalara tapınma, Şamanizm gibi kadim inanışların yanı sıra Budizm,

¹³⁵ E. Aydın (2001). *Nasıl Müslüman olduk*, Cumhuriyet Kitapları, s. 11.

¹³⁶ E. Merçil (1991). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 2-3.

¹³⁷ R. Zelyut (2012). *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni*, Kripto Yayınevi, s. 405.

Zerdüştlük, Maniheizm gibi dinlerden de etkilenmişlerdir¹³⁸. Alevilik, Türklerin Anadolu'ya ayak basmaları ile Anadolu'daki değişik kültürlere dayalı topluluklar dinler arası etkileşme neticesinde ortaya çıkmıştır. “Abdallık, Babailik, Hurufilik, Bektaşilik, Kalenderlik, Haydarilik gibi topluluklar Alevilerin oluşturdukları topluluklardır¹³⁹.

3.6. Alevilik İnanç Esasları ve Kurumlar

Anadolu Alevileri göçebe bir yaşam tarzı yaşam sürmüşlerdir. Bu nedenle sözlü kültür geleneği daha fazla ağırlık kazanmıştır. Aleviliğin yazılı kaynakları sınırlı sayıda da olsa bu kaynaklar mevcuttur. Bu kaynaklar el yazmaları, basılı eserler, icazet nameler ve mektuplar dır. Mevcut olan yazılı eserler arasında en başta geleni bütün Alevi zümrelerin büyük saygı gösterdiği, temel bir başvuru kitabı olarak kabul ettiği ve kutsal olarak gördüğü “*Buyruk*”tur. İmam Caferi Sadık tarafından yazıldığı kabul edilen Buyruk, Aleviliğin en temel özelliklerini, toplumsal kurallarını, emir ve yasaklarını açıklayan Aleviliğin adeta anayasası olarak görülen bir kitaptır. Aleviliğin sürekliliğini sağlayan ve temel inanç kurallarını yeni kuşaklara ileten dedeler bu kitap içerisinde bulunan bilgiler çerçevesinde ‘yolu’ ve ‘erkânı’ devam ettirirler¹⁴⁰. Alevilik hakkında bilgi veren yazılı kaynaklar arasında “*Vilayetname ve Menâkıbnameler, Hüsnîye, Kumru (Kenz-ül Mesaib), Faziletname ve Şerhu Hutbeti'l Beyân*” gibi eserler bulunmaktadır¹⁴¹.

Aleviliğin sözlü kaynaklarını deyiş, nefes, düvaz imam, mersiye ve naat gibi halk Türkçesiyle söylenen ve halk hikâyeleriyle desteklenen eserler oluşturmaktadır. Bu eserler çoğu zaman müzik eşliğinde icra edilmiştir. Sözlü geleneği ileten birçok ozan yetişmiştir. Bunlar arasında özellikle “Yedi Ulu Ozan” dikkat çekicidir. Alevilerce çok büyük önem verilen Yedi Ulu Ozanlar şunlardır:

“1. *Seyyid Nesimi*

2. *Şah İsmail (Hatai)*

3. *Fuzulî*

4. *Kul Himmet*

5. *Pir Sultan Abdal*

¹³⁸ A. Yaşar Ocak (2012). *Alevi ve Bektaşi inançlarının İslam öncesi temelleri*, İletişim Yayınları, s. 38.

¹³⁹ F. Köprülü (1966). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 289.

¹⁴⁰ Yaman, A. (2012). *Aleviliğin Yazılı Kaynakları ve Alevi Buyrukları Hakkında*, s. 137.

¹⁴¹ H. Yıldız (2004). Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bakış. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S.30, s. 28.

6. *Virani*

7. *Yemini*”¹⁴²

Aleviliğin önemli özelliklerinden olan sözlü bir kültürel yapı her kuşakla birlikte kültürel çerçevenin içinde değişiklikler oluşturmuş olsa da günümüze kadar yaşatılmıştır.

3.7. Alevilikte İnanç Esasları

Aleviliğin kendine özgü bir inanç yapılanmasını oluşturan çeşitli öğretisi ve inanç öğeleri vardır. Bunlar, “*Hz. Ali, Ehl-i Beyt, On iki İmam, Dört Kapı- Kırk Makam, Yedi Farz- Üç Sünnet*” vb. öğretilerdir. Ayrıca erkân, yol geleneği ve kutsal günler de temel inanç öğelerini oluşturmaktadır.

3.7.1. Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On iki İmamlar

Alevi inancının özü Hz. Ali’dir. Hz. Muhammed ile olan akrabalık ilişkisinin yanında kendisine özgü kişilik özellikleri ve davranışlarıyla Alevi inancının başkarakteridir. Hz. Ali’ye ait bu özellikler onun çeşitli sıfat ve lakaplarla beraber anılmasını sağlamıştır. Sıklıkla kullanılmış isimleri “*Şah-ı Velayet, Şah-ı Merdan (Erenlerin/Velilerin Şahı), Haydar (aslan, cesur), Serpinhan (Yardımcı can), Nihan (sır), Halikul Rahman (Bağışlayıcılığın Yaratıcısı), Muhammed Ali Aliyyul Murteza*”¹⁴³ dır.

Alevilikte Hz. Ali ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in ve Hz. Hüseyin’in oğullarından Zeynelabidin’den silsile ile devam eden soyuna “*On iki İmamlar*” denir.

On iki İmam isimleri, sırasıyla şöyledir:

1. Şahı Merdan Ali
2. İmam Hasan
3. İmam Hüseyin
4. İmam Zeynel Abidin
5. İmam Muhammed Bakır
6. İmam Cafer-i Sadık
7. İmam Musa-i Kazım
8. İmam Ali-ül Rıza
9. İmam Muhammed Taki

¹⁴² N. Tan (2015). *Alevi ve Bektaşilerin “Yedi Ulu Ozanın Yeni Nesillere Bıraktıkları Kültürel Miras*. Kültür Evreni, S. 24. s. 18-26.

¹⁴³ A. İ. Demir&Y. Şanlı (2016). Cem Dergisi’nde Sunulan Alevilik Kavram Kaynak ve Tarihi. *Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 195.

10. İmam Ali-ül naki
11. İmam Hasan-ül Askeri
12. İmam Muhammed Mehti.

On iki İmam, Alevi inancının; Manevi inanç öncüleri ve Alevi inancının en önemli unsurlarıdır. Alevi cemlerinde “*düvaz, düvaz-ı imam*” adıyla zikredilen çok sayıda nefes ve deyiş vardır. Aleviler Aleviliğin özel günlerinde yapılan cemlerde On iki İmamların adını anmaya devam etmektedir.

3.7.2. Dört Kapı Kırk Makam

Alevilik inancına bağlı bulunan bir kimsenin Yaradan’a ulaşım olgun insan olması için çıkması lazım olan maddi ve manevi basamaklara “*Dört Kapı Kırk Makam*” adı verilmektedir. Dört Kapı Kırk Makam, Ahmet Yesevi’nin uygulamaya başladığı Hacı Bektaş-ı Velî tarafından geliştirilen Dört Kapı öğretisinin geliştirilmesi neticesinde oluşturulmuş ve her birine onar makam ilave edilerek oluşturulmuştur. Burada talibin geçmesi lazım olan dört kapı şu şekilde adlandırılır: Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat kapıları.

3.7.3. Üç Sünnet Yedi Farz

Alevi inanç ve düşünce sisteminde Üç Sünnet-Yedi Farz Öğretisi, Dört Kapı Kırk Makamla beraber Aleviliğin ahlak yapısını meydana getirmektedir. Bu öğreti İmam Caferi Sadık tarafından vücuda getirilmiştir. Erdebil Tekkesi bağlılarının tarikat adab ve erkânında dikkat etmeleri gereken hususları içeren “*Buyruklar*”da yer almıştır. Daha sonra bütün Alevilerce temel bir prensip olarak Üç Sünnet -Yedi Farz Alevilik’de mutlaka yapılması gereken öğretilerden olmuştur¹⁴⁴.

Üç Sünnet şu şekilde ifade edilmektedir: Tevhit kelimesini dilden hiç düşürmemek; kalpte düşmanlık barındırmamak, kibirlenmemek ve kimseye kin tutmamak, gönül incitmek ve kimseye karşı düşmanlık beslememek; tarikata tam bir bağımlılık göstermek.

Şeriat Kapısı, doğru inançlar doğrultusunda ve doğru uygulamalarla ibadet etmektir. İnsanlara faydalı işlerde bulunmak ve saygılı davranışlar içerisinde bir yaşam sürmektir. Öncelikle kendini bilmek şeriat terazisinde kendini tartmak ve şeriata tabi olanları aşağı görmemektir.

¹⁴⁴ Ali Yaman, age, s. 499.

Tarikat Kapısı, tarikattan içeri girdikten sonra tarikat içerisinde bulunduğu sürece doğru hizmet götürmektir. Gönlünün dilediğini bulduktan sonra yol ehline muratlarını vermek demektir. Kişi bu kapıda velilik alametleri göstermek, keramet göstermektir.

Marifet Kapısı, Hakk'ı tanımak ve Hakk'ı söylemektir. Kişi artık başkasının ayıbını örtmeli, açık ve gizli şeyleri bilenleri tanımalı ve hizmet etmelidir. Yaradanın nurunu her yerde görmelidir.

Hakikat Kapısı, kişinin kendi öz benliğinden sıyrılarak Yaradan ile arasındaki perdelerden ve engellerden kurtulup Hakk'a tamamen tüm benliğiyle ulaşmasıdır.

3.8. Alevilikte İşleyişi Sağlayan Kurumlar

3.8.1. Ocak Sistemi

Alevilerin örgütlenme modeli olan Ocak; Pir, Mürşid, Dede gibi ünvanlara sahip ocakların dinsel hizmetlerini yürüten kişilerin ailelerini, soylarını belirtmek için kullanılan bir oluşumdur¹⁴⁵. Dedeler bir ocağa bağlıdırlar ve ait buldukları ocak aracılığıyla peygambere ve On iki İmama soy olarak bağlanmaktadır. Ocaklar hakkında yapılan araştırmalar sonucunda 300 civarı ocak tespit edilmiştir¹⁴⁶. Ocaklar çeşitli şekilde tasnif edilmektedir ve genellikle kurucu erenlerinin adıyla anılmaktadır. Zaman içerisinde kurucu erenlerin soyundan gelen kişiler vasıtası ile kurumsallaşmıştır. Soy bağımlı devam eden bu kişilere “*Ocakzade*” denilmiştir¹⁴⁷.

3.8.2. Dedelik

Dedelik kurumu kurumsal yapılaşma açısından Aleviliğin temelini oluşturmaktadır. Alevi toplumunda lider, eğitici ve yol gösterici özellikleri ile dedeler ön plandadır. Hz. Muhammed'in soyundan gelen “*Seyyit, pir ve mürşid*” isimlerini de ihtiva eden dedelik, soydan devam eden manevi bir ünvanıdır. Alevi toplumunda dede'lik makamında oturan kişinin bazı niteliklere sahip olması gerekir bunlar şöyle sıralanabilir;

Seyyit (Ocakzâde) olmaları gereklidir.

Terbiye edici, eğitici özelliklere sahip olmalıdır.

Bilgili olmalı güzel ve iyi örnek gösterilecek davranışlar sergilemelidir.

¹⁴⁵ A. Yaman (2011). Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 60, s. 48.

¹⁴⁶ Ali Yaman age, s.55.

¹⁴⁷ Age, s, 56.

Buyrukların özünü kavramış olmalı, Alevilik kurallarını uygulamalı ve ocaklarına doğru şekilde tebliğ etmelidir.

Alevi toplumunda dedelerin çeşitli işlevleri titizlikle yerine getirmesi beklenir bunlar ise;

Bağlı bulunduğu topluma sosyal ve dinsel bakımdan önderlik etmelidir, topluluğunu irşad etmeli ve bilgilendirmelidir. Ocaklarındaki dinsel hizmetleri yönetebilmelidir. Bayram, cenaze, düğün gibi özel günlerdeki görevleri yerine getirmelidir.¹⁴⁸

3.8.3. Musahiplik

Arapça orijinli bir kelime olan musahiplik, “Eşlik etmek, arkadaşlık yapmak” anlamlarına gelmektedir. İki kişinin hem bu dünyada hem de ahiretteki kardeşliği demektir. Musahip ise,” arkadaş, sohbeti güzel olan” demektir¹⁴⁹. Musahiplikle iki can adeta bütün yönleriyle bir can haline gelir. Alevi töresinde öz kardeşinden daha değerlidir, Musahiplik yoluna girecekler birbirini çok iyi tanımalıdır. Alevi töresinde, cemde toplum huzurunda ikrar vermiş olan ve akraba olmayan ve evli olan iki kişi yanlarında eşleriyle birlikte halde cem topluluğunun önünde ve mürşidin huzurunda yaşamları süresince kardeş olarak yaşamlarına devam edeceklerine, daima birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberliklerini devamlı surette devam ettireceklerine dair söz vermeleridir. Musahiplik Cemi töreniyle kurulan manevi kardeşliği ilan ederler.

Musahip olan canlar “*Erkânın*” yolundan hiçbir şekilde ayrılmadan hayatlarını sürdürmek durumundadır. Alevilik inancında musahipliğin özel bir durumu vardır. Sosyal ve ekonomik meselelerde tam bir dayanışma içinde olmaları gerekmektedir. Bilerek ve isteyerek girdikleri bu yolda musahipler, ölünceye kadar birbirlilik içinde yaşamaları gerektiğinin bilincine varmaları gerekir. Musahiplerden birisi bir hata yaptığında veya herhangi bir suç işlediğindediğer musahip, hata yapan kardeşini uyarmalıdır. Uyarmazsa suçlu durumuna düşebilir.

Aleviler musahipliğe çok değer verirler. İnanç kurumlarından biri şeklinde kabul ederler. Alevi bir ana babadan doğduklarından itibaren artık Alevi’dirler. Evlendikten sonra, ikrar verip başka evli Alevi çiftle musahip olarak bağlı bulunduğu ocağa tam bir bağlılık gösterirler. Alevilikte iki evli çiftten oluşan dört kişi erkâna dâhil olabilmektedir. Alevi geleneğinde Buyruk’ta belirtilen “Âdem ve Cebrail kardeşliği” musahipliğin ilk şeklini

¹⁴⁸ A. Yaman (1999). *Geçmişten Günümüze Kızılbaş Alevi Dedeleri*. 1.Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Sempozyumu Bildirileri 22-24 Ekim, Ankara, S.1, s. 407.

¹⁴⁹ A. Yalçınkaya (1996). *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, s. 67.

oluşturmaktadır. Âdem’le kardeşlik bağı kuran Cebrail aynı kardeşliği Hz. Muhammed’le de kurmuştur. Cebrail Hz. Muhammed’den aynı kardeşlik bağını çevresindeki Müslümanlar içinde de kurmasını istemiştir. Hz. Muhammed de Hz. Ali’yle bir kardeşlik ilişkisi kurmuştur.

3.8.3.1. Ali Koç Babalılar’da Musahiplik

Ali Koç Babalılar’ın erkânında musahiplik, ocağın temelini teşkil eder. Ali Koç Babalılar’da kişilerin aralarında musahiplik bağı tesis edilebilmesi için aynı ocağa tabi olmaları şarttır. Birbirlerine yakın yaşlarda olmaları, aynı sosyal sınıfa ve aynı ekonomik imkânlarla sahip olmaları gerekmektedir. Musahip olacak kişiler ailelerinden rızalarını aldıktan sonra düzenlenen bir cem töreninde musahip olurlar. Musahiplik cemde diğer taliplerin şahitliğinde ve dedenin izniyle talipler tarikten geçirilerek yapılmaktadır. Musahip olan kişiler hayatları boyunca her türlü işte birbirlerine destek olacaklarını ikrar etmişlerdir. Bu kararlarından bir daha dönmeleri gerektiğini dedenin ve cem törenine katılan canların huzurunda beyan ederler. Böylelikle iki taraf birbirlerinin her şeyinden erkân ve ocağa karşı sorumlu olurlar.

Cem töreninde birbirleriyle musahip olan canlar erkâna göre “tamamlı” olurlar. İki evli kişinin devam eden musahipliği genelde musahiplerden birinin vefat etmesiyle son bulur. Kalan kişiler “yarımlı” hale gelir, bu “yarımlılık” hali yapılacak yeni bir evlilik halinde tekrar “tamamlı” haline gelir. Musahip olan erkekler birbirlerine “*kafadar veya sağdıç*” diye hitap ederken kadınlar ise birbirlerine “*ahretlik*” diye hitap etmektedirler¹⁵⁰. Kurulan bu can kardeşliği nedeniyle musahip çocukları arasında evliliğe kesinlikle izin verilmemektedir. Ali Koç Babalılar’da musahiplikte kadına daha büyük önem verilir, şöyle ki; Musahip çocukları musahip olan kadına “*teyze*” derken musahip olan erkeğe de “*dayı*” derler.

Musahip kardeşler birbirlerine darılır, küserlerse hemen barışıp anlaşmaları gereklidir. Aksi halde on iki yıl beklemek (oturak olmak) zorundadırlar. Bu on iki yıllık süreçte başlıca cemler olmak üzere hiçbir ibadete katılamazlar.

3.8.4. Düşkünlük

Alevi toplumunda yol kurallarına uygun davranışlarda bulunmayan, kul hakkı yiyen, adaletsiz davranışlar sergileyen ve bu hareketlerinden dolayı toplumun huzurunu bozan Alevi töresine uygun davranmayan kişilere “*düşkün*” denilmektedir. Düşkünün içinde bulunduğu bu duruma ise düşkünlük denilir. Alevi toplumunda, düşkünlük geçici ve devamlı olmak üzere iki türüdür. Sürekli düşkün ilan edilen kişi yoldan düşmüş olarak nitelendirilir ve onunla toplumun

¹⁵⁰ Y*nu* M*rc*n, 01.07.2024 tarihli mülakat

ilişkisi tamamen kesilir ve bunun sonucunda o toplum içinde barınamaz. Hafif suçlardan dolayı geçici olarak düşkün ilan edilen kişi o toplum fertleri tarafından gözetim altına alınır. Yeterli dersi aldığı ve pişman olduğuna cemaati inandırırorsa ikrar tazeleyerek tekrar Alevi ve ocak yoluna devam eder.

Ali Koç Baba Ocağı'nda, işlediği suçtan dolayı tövbe eden kişi dede ve cem erenlerinin verdiği cezayı çektikten sonra halinde düzelme varsa bir düşkünlük cemi düzenlenir. Kişi işlediği suçtan dolayı çıkarıldığı yola geri dönebilmek ve tekrar ikrar tazelemek için bir kurban kesmek zorundadır¹⁵¹. Düzenlen cemin herhangi bir evresinde rehber hata yapan canı cemevinin giriş kapısında bekletir. Kapıyı açarak: "*Hû erenler Hak, Muhammed, Ali yolunda, pir divanına medet Mürvet dilemeye bir can getirdim, içeriye girmesine müsaade var mıdır?*" diye sorar ve kısa bir süre bekler.

Dede, "*Hû erenler, edep erkân*" diyerek cemdeki canları kıyamda durmaya çağırır.

Rehber, "*Hû erenler eli erde, yüzü yerde, özü darda Hak, Muhammed, Ali yolunda, erenler meydanında, Pir divanında, canı kurban, teni tercüman, baş açık, yalın ayak yüzüstü sürünerek, malı ile varı ile koç kuzulu kurbanı ile ala canımı ver imanımı diyen. Hakk'a teslim olmak için medet, Mürvet dileyen. Mansur gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye, Fazlı gibi secdeye kapanmaya gelen bu günahkâr kuluna Himmet-i Pir'e niyaz etmeye destur var mıdır*" diyerek kısa bir süre dedeyi bekler. Dede Kur'an-ı Kerim'den bir ayet okur:

Bismillahirrahmanirrahim,

"*Bunlar, tövbe edenler, ibâdet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû' ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır.*"¹⁵² Devamında yine dede bir ayet daha okur: "*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun Mü'minleri müjdele.*" Dede şöyle devam eder: "*Kademiniz uğurlu olsun, Hak, Muhammed, bu yolda Ali yardımcınız olsun. Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dardan emekleriniz zayi olmasın. Gerçeğin demine Hû.*" Bundan sonra dede cana ilk ikrar Cem'inde verdiği nasihatleri tekrar verir.

Dede ikrar tazeleyen can için son olarak şöyle bir dua verir:

Bism-i Şah Allah Allah!

¹⁵¹ Y*nu* M*rc*n, 01.07.2024 tarihli mülakat.

¹⁵² Tövbe suresi 112. Ayet

Âlemlerin Rabbi olan yüce Allah'a hamd olsun. Dar'ın dar olsun, niyazın nur olsun, Dikkatsizlik edip Hak, Muhammed, Ali yolunda yapmış olduğun hatanın affı hak katında, pir divanında kabul olsun. Hak erenlere hizmette kusur göstermeyesin, nefsine hâkim olasın. Bundan sonraki hareketlerine, sözlerine, davranışlarına dikkat edesin. Kesmiş olduğun kurbanında Ali Koç Baba'nın defterine yazılmış olsun. Duası bizden, kabulü Haktan olsun. Allah, Eyvallah, gerçeğe Hû.

Bu erkânlardan sonra hata edip yoldan çıkan ve sonra tevbe edip ikrar tazeleyen can tekrar yola dâhil olur. Toplumdaki itibarını geri alır.

3.8.5. Cemde On İki Hizmet

Cem erkânı yürütülürken yerine getirilmesi gereken bazı hizmetler vardır ve bu hizmetleri ocaktan seçilen kişiler yürütür. Cemlerde görülen bu hizmetlere Alevi erkânında "On iki Hizmet" adı verilmektedir. Cem töreninde bu hizmeti gören kişilere "On iki Hizmet sahibi" adı verilir. On iki sayısı sembolik bir anlam taşımaktadır. Hizmet görmek için musahipli olmak gereklidir. Cemlerde on iki hizmet hemen hemen aynıdır. Bölgeden bölgeye hizmetlerin adı ve sayısı farklı olsa da genelde on iki hizmet görenler şöyledir: Mürşid (Dede), Rehber, Gözcü, Çerağcı, Zâkir (Âşık), Süpürgeci, Meydancı, Niyazcı (Kurbancı), Sakka, (Dolucu), İbrikçi, Bekçi (Kapıcı). On iki Hizmet uygulamasında belli bir yazılı kural yoktur. Görevler sözlü gelenek aracılığıyla nesilden nesile aktarılmaktadır.

Ali Koç Baba Ocaklılarında, cemde On iki Hizmet sahibi hizmetlerini görürler. Bu hizmet sahipleri şunlardır: Dede, Rehber (İç gözcü), Kurbancı Baba, Mumcu Baba, (Çırakçı), Gözcü, Bakırcı Baba (Saki), Âşık Baba (Zakir), Sofracı, İbrikçi, Süpürgeci, Aşçı, Dış gözcü.

Ali Koç Baba Ocaklılarında çok önceleri on iki hizmet uygulanmıştır. Hizmet alacak görevlilerin musahipli olması gereklidir, lakin zaman içerisinde musahipli insanların sayısının azalması ve yeni musahipli insanların az olması sebebi ile bu sayı günümüzde yediye kadar düşmüştür. Günümüzde dede dâhil yedi Taçlı Baba hizmet alır. Bunlar sırasıyla; Rehber, (Gözcü Baba) Dış Gözcü, Âşık Baba (Zakir), Mumcu Baba (Çırakçı), Bakırcı Baba (Saki), Kurbancı Baba'dır. Bunun dışında sadece Musahiplik Cemi'nde görev alan Tarikçi Baba vardır.

Cemler yörelere göre bazı farklılıklar olsa da içerik olarak: ikrar, görgü, musahiplik ve dar'dan indirme şeklinde yapılırlar. Cemler bulduklarını işlevlere göre de çeşitli isimlerle anılırlar. Bunlar şöyle sıralanabilir: Birlik Cemi, Hızır Cemi, Sultan Nevruz Cemi.

3.8.5.1. Dede

Dedelik, Aleviler için temel kurumdur. Dede Hz. Ali'nin ve soyundan gelir. Dedeler'in soyu ve görevleri, Hz. Âdem'den Hz. Muhammet'e kadar ulaşan silsileye bağlıdır. Hz. Fatma ve Hz. Ali'den On iki İmam'a ve oradan da ocakzade dedelere geçmiştir. Dedeliğini tam olarak yapmayan erkân gereği suçlu (düşkün) ilan edilir ve dedelikten atılır.¹⁵³

Cemde birinci hizmet sahibidir. Cemler'i yürütme görevi dedeye aittir. Cemdeki görevlerinin yanı sıra Alevi toplumunda sorunları çözme makamı dedeye aittir. Toplumu aydınlatma görevi onundur. Dedeler toplumda eğitici özelliklerini hem inançsal hem de hayata dair bilgilerle donatmalıdır.¹⁵⁴ Toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilmelidirler

3.8.5.2. İç Gözcü (Rehber)

Alevilikde dededen sonra Rehber gelmektedir. Rehber'in toplum içinde sevilen, sayılan bir karakter olması önemlidir. Ceme katılanlara yardımcı olur, yol gösterir. Dede ocak halkından uygun gördüğü bir kişiyi rehber olarak göreve getirir. Cem törenin düzeni rehberin sorumluluğundadır. Cemde huzuru sağlamak rehberin işidir. Meydandaki¹⁵⁵ canları takip etmek, kuralların düzgün bir şekilde işlenmesini sağlamak da rehberin görevleri arasındadır.

Rehber; tarikata dâhil olacak talibe, gireceği yolda ışık gösteren kimsedir. Dedenin en yakınında yer alan rehber, dedenin bulunmadığı bazı zamanlarda tek yetkilidir. Rehber, dedenin olmadığı yerde cemin yürütülmesine yardımcı olur. Rehber, taliplerin yani ikrar verip yola gireceklerin cem öncesi bilgilendirilmesinden ve cem erkânına sunumundan da sorumludur.

3.8.5.3. Dış Gözcü

Cemin yapıldığı yerin güvenliğinden, Cemin sorunsuz yapılmasından gerekirse dağıtılmasından sorumludur. Cemevinin dış kapısında bekler, ceme giren ve çıkanları denetler Cem töreninin yapılacağını gün ve tarihi rehberin talimatları ile cemaate duyurmak için gün içerisinde bütün canlara haber verir.

3.8.5.4. Âşık Baba (Zakir)

Cem törenlerinde saz eşliğinde ve sazsız olarak nefes, deyiş, mersiye ve düvaz okumak ve semahları yönetmekle görevlidirler. Cem törenlerinin işleyişini âşıklar sağlar. Âşık

¹⁵³ M. Eröz, (1990). Türkiye'de Alevilik ve Bektaşılık, Kültür Bakanlığı Gençlik ve Halk Kitapları, Ankara, s.55.

¹⁵⁴ L. Akgül (2014). Pir Sultan Abdal Sözlüğü, La kitap, Ankara, s. 141.

¹⁵⁵ A*ı U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat; Alevilikte adece nasipli bireylere açık bir ibadet ve eğitim mekânı.

görevi yapacak talibin sesi güzel ve hitabeti kuvvetli olması gereklidir. Saz çalma becerisinin yanında şiir, edebiyat, dini tarih hakkında bilgili olması ve bunları anlatabilmesi istenir.

3.8.5.5. Mumcu Baba (Çırakçı)

Çerağ, Farsça bir kelimedir ve "kandil, mum, çıra" anlamına gelmektedir. Çırakçı, ceme başlarken çırağ'ı (mumu) uyandırmakla (yakmakla) görevli hizmet görendir. Ali Koç Baba Ocaklılarında çırak cemevini aydınlatmak için kullanılmaz.

3.8.5.6. Bakırcı Baba (Saki)

Ali Koç Baba Ocaklılarında önemli hizmetlerden birisi de saki hizmetidir. Bakırcı Baba cemde "dolu" adı verilen içkiyi hizmet alan musahipli bacılar aracılığıyla dağıtır. Ali Koç Baba Ocaklılarında "dolu" şeker ve sudan yapılan şerbetir ve bu hazırlanan şerbet cem törenine katılanlara ikram edilir. Saka ve dolucu olarak da adlandırılır.

3.8.5.7. Kurbançı Baba

Cem'de kurban ve lokma (yemek) işlerini görür. Cem töreninden önce kurbanları keser ve pişirilmesine nezaret eder.

3.8.5.8. Tarikçi

Tarikçi sadece musahip cemlerinde görev alır, diğer cemlerde makamı vardır. Ali Koç Baba Ocaklılarında görgü cemi yapılmaz onun yerine tarik tutulur. Taç giyme ve musahiplik cemleri (Hizmet Alma Cemi) Ali Koç Baba Ocaklılarında erkânda kullanılan değneğe "tarik çubuğu" denmektedir. Dede taliplerinin hizmetini görürken onları tarikten geçirmektedir. Ali Koç Baba Ocaklılarında tarik çubuğu, 80 ile 120 cm boylarında gül ağacından yapılmış bir değnektir. Tarik, "Erdebil süreği" güden Alevi Ocakları'nda son derece önemlidir¹⁵⁶.

3.8.6. Dar ve Dara Durmak

Dar kelime anlamı olarak "Yer, mekân, konak, ev, yurt ve dünya" anlamlarına gelmektedir. Alevi topluluklarında dar cemevlerinde ya da cem yapılan yerlerdeki meydan anlamına gelmektedir¹⁵⁷. Cemde dede huzurunda duruş pozisyonudur. Dar duruşu ile bir Alevi bütün canlara ve dedeye saygısını açıklamış olur. "Dâr'a durma ritüeli Allah'ın huzurunda duruyormuş gibi, içtenlikle, özünü, benliğini ortaya kopup teslim olmaktır. Meydanda durmak, ortaya çıkmak, huzurda durmaktır. "Dâra çekilmek" hizmeti ise meydana çağrılmak, meydana

¹⁵⁶ S*y*i K*ç, 02.07. 2024 tarihli mülakat.

¹⁵⁷ Mehmet Yaman, age, s. 167.

getirilmektir. Özünü dâra çekmek; gönlünde olanı, meydana dökmektir. Allah katında gizli saklı bir şey yoktur dara durarak her şeyi bilen ve gören yaratıcının huzurunda beyanda bulunmaktır. Alevi toplulukları arasında dört türlü dar duruşu yapılır. Bunlar şöyle sıralabilir; *"Mansur Dar'ı, Fazlı Dar'ı, Nesimi Dar'ı ve Fatma Ana Dar'ıdır"*. On iki hizmet için yapılan hizmet darları da cemin bir parçasıdır.

Ali Koç Baba Ocağı'nda hizmet almadan önce hizmeti alacak Taçlı Baba, dedenin karşısında dar duruşunu yapar. Dedenin hizmet gülbenkını vermesinin ardından niyazını¹⁵⁸ da yerine getirdikten sonra hizmetine başlayabilir. Ali Koç Baba Ocağı'nda Fatma Ana Dar'ı yapılır. Fatma Ana Dar'ı Hz. Hüseyin'den kalmıştır. Fatma Ana Dar'ı Buyruk'da¹⁵⁹ şu şekilde ifade edilir: *"Sultan-ı Enbiya Hazretleri bir gün İmam Hasan ile İmam Hüseyin beraberken su istedi. İmam Hüseyin çevik davranınca sol ayağının parmağını taşa vurup kanattı. Dedesine su verirken ayağındaki kanamayı göstermemek için,, sağ ayağını sol ayağının üstüne koydu."* İşte bu duruş şekli dede huzurunda sağ ayak başparmağının sol ayak başparmağının üstüne koyulması ile ayaklar *"mühûrlenmiş"* kollar aşağı doğru sallanmış halde, baş öne eğik biçimde gerçekleştirilir. Bu yalvarma yakarma duruşudur. Darda duran böylece bağlı bulunduğu topluluktan rızalık istemiş olur. Alevi topluluklarında darda ayağını mühürlemek *"ölmeden ölmeyi"* simgeler¹⁶⁰.

3.8.7. Dardan indirme Erkânı

Ahirete intikal etmiş, ikrar vermiş, musahip tutmuş, Hak Muhammed Ali yolunu sürdürmüş bir Alevi için yapılan bir *"rızalık alma"* erkânıdır¹⁶¹. Dârdan indirme erkânı, ölen kişinin vasileri tarafından ölümünün kırkıncı günü veya birinci yılında dardan indirme erkânı düzenlenir. Ölen kişinin yaşadığı süre zarfında ilişkili olduğu insanlarla helalleşmesi, olası ödenmemiş alacaklarını teslim etmek amacıyla mirasçısı, ölen kişi adına dâr'a durur ve ceme hitaben *"incinmiş, dargın, gücenmiş kimseler varsa gelsin, hakkını bizden istesin"* derler. Ölen kişinin ifa edilmemiş borcu varsa vasiler alacaklarının borçlarını ödemeyi üstlenirler. Ceme katılanlar, *"Biz gönül rızasıyla suçlarından vazgeçtik, Allah da onu bağışlasın. Ruhu şâd olsun. Hak erenler onun yardımcısı olsun"* derler. Âşıklar ölünün ruhunu şad etmek için nefes söylerler¹⁶². Cem'in masraflarını ölenin geride bıraktığı çocukları ve hayatta ise musahibi

¹⁵⁸, S*y*i K*ç, 02.07.2024 tarihli mülakat; Cemlerde erkân süren canların kendilerini, özlerini mürşidin önünde Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin manevi şahitliği eşliğinde Allaha secde ederek sunmalarındır.

¹⁵⁹ F. Bozkurt (2018). *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. Salon Yayınları, S.184.

¹⁶⁰ M. Yaman (2018). Alevilik İnanç, Edep, Erkân. Demos Yayınları, s. 169.

¹⁶¹ Hakkı Saygı (2005). *Soru ve Cevaplarla Alevi- Bektâşi İnanç*, Cem Vakfı, s.197.

¹⁶² İ. Üzümlü, age, s.115; H. B. Erk, age, s.192, E. Rifat Fıçlalı, age, s.332-333.

karşılar. Cemaatin rızalık vermesi sonucunda Yaradanında da ölen kişiden razı olacağına inanılır. Hakk'a yürüyen kişinin, yedisinde, kırkında veya yılında dardan indirme cemi yapılır ve dardan indirmek için bir kurban kesilir. Bu kurban bir helallik kurbanıdır aynı zamanda bundan dolayıda “*Helallik ve Rızalık Cem'i*” olarak da adlandırılmaktadır¹⁶³.

Ali Koç Baba Ocağı'nda darda duran canları dardan indirmek için herhangi bir cem töreninde şu şekilde bir ritüel uygulanır. Önce rehber cemde bulunanlara şu şekilde seslenir, “*Erenler hû şu darda duran canlardan ağrınmış, inciniş can varsa söylesin, olmayan hak pak niyaz eylesinde bu darda duran canları dardan indirelim. Ne dersiniz canlar ne dediniz kardeşler*”

Cem'de bulunanlar da “*Eyvallah* “derler, daha sonra dede şu tercümanı okur:
“*Bism-i Şah Allah Allah!*

canlar birbirlerinin kusurlarından geçmiş ola. Hak evliyada geçmiş ola, Ya Ali Hû.

Dede Rızalık alındıktan sonra şu gülbenki okur:

“*Bism-i Şah Allah, Allah!*

Ey yerleri, gökleri, bütüin evreni, âlemi yaratan Yüce Allah'ım. Bu gece senin huzurunda, erenler meydanında toplandık. Aramızdan ayrılmış olan, şu anda o kabirde yatan senin kulundur. Hz. Muhammed'in ümmetidir, Şahı Merdan Aliyy-yül Murtaza'nın, Ehl-i Beyt'in bendesidir. Hakk'tan geldik, yine Hakk'a dönülecektir. “Her nefis ölümü tadacaktır” buyruğun mucibince bedenini toprakla birleştiren, ruhunu sana teslim eden canın, Rahman ve Rahim olan ismi azamının hakkı için ruhunu şad eyle. Mekânını Cennet eyle. Kabrini Pir nur eyle. Bu dünyada kavilleştiği musahip kardeşleri, Evlad-ı ayali, onun kul hakkı olan maddi borçlardan, kirlerden temizlemek için hayatta iken gönül birliği ettiği, beraber yaşadığı insanlardan helallik, rızalık aldılar, bu helalliklerini Dergâh-ı İzzetinde kabul eyle Ya Rabbi. Her türlü eksikliklerini, kusurlarını, şayet varsa, sen affeyle Ya Rabbi. Bu dünyada iken yapmış olduğu hataları Muhammed Mustafa, Aliy-yül Murtaza hakkı için sen iyiliğe tebdil eyle Ya Rabbi. Merhumun nurunu, ilahi nurunla nurlandır Ya Rabbi. İnaletini ile mükâfatlandır Ya Rabbi.

Bu cem'de bulunan Hakk yolcularının da ölmüşlerine rahmet, kabirlerini cennet bahçelerinden bir bahçe eyle Ya Rabbi. Bu akşam erkânda vekâlet eden canların ömürlerini uzun, kısmetlerini gani, muratlarını hâsıl eyle. Ya Rabbi. Hanelerini şen ve mamur, şer işlerini

¹⁶³ S*y*y*i K*ç, 02.07. 2024 tarihli mülakat

de daima hayırlara tebdil eyle Ya Rabbi. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On iki İmamların, On dört Masum-u Pakların, On yedi Kemberbestlerin, Kırkların yüzü suyu hürmetine, Hz. Muhammed'in şefaatine, Ehl-i Beyt'in katarına nail eyle Ya Rabbi. Son nefesimizde yardımcı ol. Kelime-i Şehadet getirmeye güç ver Ya Rabbi.

Buyurun hep birlikte, "Eşhedü enailahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduğu ve resuluhu, Aliyyül Veliyuhu ve vasiluhu. Gerçeğin demine Hû... Diyelim Allah, Allah Hû"

Dedenin tercümanından sonra Âşık Baba kendi tercih ettiği bir nefes okur: Âşık Baba'nın nefesinden sonra normal cem erkânına devam edilir.

3.8.8. Dolu Dağıtım Ritüeli

Dolu hizmeti, saki hizmeti ve dem hizmeti olarak da bilinir. Alevi-Bektaşî inancı mensuplarca "sır suyu" olarak isimlendirilen bir hizmet erkânıdır. Doluyu dağıtan kişiye saki, dolucu isimleri verilir. Alevilerin dolu, dem, bade dedikleri bu hizmet törensel bir kavramdır. Tarihi, çok eskilere dayanan inançsal bir gelenektir. Dolu kültürünün özünde Miraç olayı yer almaktadır. Kırklar Cemî olarak da isimlendirilen cemde, ilk dolu Hz. Muhammed ve Kırklar tarafından alınmıştır¹⁶⁴.

Allah, bütün canlıları sudan yaratmıştır. Kırklar Cem'inde, Selman-ı Farisi'nin Fars'tan, kabına doldurup getirdiği üzüm tanesinin, Hz. Muhammed tarafından ezildikten sonra Kırklar tarafından içilen ruhani bir sudur. Hz. Muhammed irfani sohbet meclislerinde can dostlarıyla sohbet ve muhabbet ederdi bu muhabbetler esnasında şerbetler ikram edilirdi¹⁶⁵.

Ali Koç Baba Ocağı'nda dolu hizmeti vardır. Cem töreni başlamadan önce dede yemekleri dualar (Bkz. Ek.3) sonra yemekler yenir, yemekler yendikten sonra kısa bir ara verilir. Kur'an-ı Kerim okunmasına geçilir. Kur'anı Kerim okunduktan sonra dolu hizmetine geçilir. Dualar ve gülbenkler okunduktan sonra dolu hizmetine geçilir hazırlanan şerbet ceme katılanlara sunulur. Dolu deyince akla elma, nar, üzüm suyu ve bunlardan yapılan şerbet gelir.¹⁶⁶ Dolu dağıtımında ilk sıra Muhammed Ali'nin dolusudur, sonra Üçlerin dolusu gelir, Yedilerin dolusu, On iki İmamlar'ın dolusu sırası ile dağıtılır, Kırkların dolusu ve son olarak da Sunaların

¹⁶⁴ Esat Bozkurt, age, s. 26.

¹⁶⁵ S. Akkuş (2009). *Alevi- İslamında İnanç ve İbadetler*. Doğu yayınları, s. 90.

¹⁶⁶ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

(Gayb erenlerin) ¹⁶⁷ dolusu dağıtılır. İstek olursa Ali Koç Baba dolusu ve Hasan Dede dolusu da dağıtılabilir. Dolu, dede tarafından gülbenk verildikten sonra dağıtılır.

Dede dolu dağıtımlarından sonra şöyle bir gülbenk okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Demleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! Dilekleriniz kabul ola! Allah erenler keselerinize Halil İbrahim bereketi vere.

“Bism-i Şah Allah Allah!

Dolularımız kabul, muratlarınız hâsıl ola! Dilekleriniz kabul ola! Doldurmuş olduğunuz dolular Hak katında kabul ve makbul ola! Hanelerinizden, yurtlarınızdan, sizlerden umanlarınızdan ola! Ali Koç Baba Sultan efendimizin himmet ve kerametleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Gerçekler demine diyelim Hû”

Her dolu dağıtımında Âşık Baba nefes okur. Altı aşamada dolu hizmeti gerçekleşir. Çok sık olmasa da ceme katılan canlardan bazıları Ali Koç Baba ve Hasan Dede için bir dolu salmak isterse yedinci dolu olarak Koçlu Baba dolusu ve Hasan Dede dolusu da salınır. Doluyu Bakırcı Baba taksim eder. Dolu hizmet alan musahipli bacılar tarafından dağıtılır. Genelde üç bacı altı seferde dolu dağıtımını gerçekleştirir. Dolu dağıtımına dededen başlanır daha sonra Taçlı Babalar’a dağıtılır. En son olarak da Cem’de bulunan canlara dolu dağıtılır. Şerbeti dağıtan musahipli bacı hangi doluyu dağıttığını şerbeti verdiği kişiye söyler. Şerbeti alan kişi dağıtılan dolunun ismine göre:

“Eyvallah erenler hû. Üzerinize geldi (Muhammed Ali) dolusu (Muhammed Ali’nin) dolusunu içelim (Muhammed Ali’nin) aşkına, muhabbetimiz aşkına” der. Doluyu alan kişi “Aşk olsun!” der, şerbeti içer. Şerbeti dağıtan musahipli bacılar doluyu içen kişi kendisinden yaşça büyükse onun elini öper, dolu dağıtılan kişi küçük ise oda musahipli bacının elini öper. Şerbeti içen kişi sağındaki ve solundaki üç kişiyle niyazlaşır bu niyazlaşma sefalaşma olarak adlandırılır. Şerbeti dağıtan hizmetli geçtikten sonra sefalaşılır. Sefalaşanlar tokalaştıktan sonra bir kere sağ ellerini kalplerine götürerek birbirleriyle niyazlaşırlar.

¹⁶⁷ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat; Çok eskiden Fatma adında Cemlerde dolu dağıtan bir kadın varmış. Cemde dolu dağıtan bacıları onurlandırmak için bir doluda onlar için salalım demiş ve o günden sonra Cemlerde son olarak dağıtılan doluya “Sunalar dolusu” denmiş.

3.8.9. Kurban Kesme Ritüeli

Kurban kelime anlamı olarak Allah'a yakınlaşmaktır. Alevilik'te kurban Allah'a yakınlaşma niyetiyle kesilir. Alevilerde kurban kendini “*yola kurban etmek, “yol uğruna canını”*” vermek anlamındadır¹⁶⁸. Yola girmek için ikrar veren bir can keseceği kurbandan ziyade gireceği bu yolun uğruna kendisini feda edeceğini bildirir. Yine musahiplik yolunda “ölmeden ölmek” düsturu gereğince nefesine hâkim olacağını keseceği kurbanla ifade eder¹⁶⁹. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da öleceğini bile bile oraya gitmesi, hak için kendisini feda etmesi yani kendisini kurban etmesi Aleviler için büyük bir değer taşır. Hz. Hüseyin'e duyulan saygıdan dolayı Aleviler Kurban Bayramı'na büyük önem verirler¹⁷⁰.

Aleviler'in Muharrem Matem orucundan sonra kurban kesmesi ise Kerbelâ Katliamı'ndan kurtulan Hz. Hüseyin'in oğullarından Zeynel Abidin'in kurtulması ve Ehl-i Beyt neslinin devam etmesi ne şükür içindir¹⁷¹. Kur'anda da geçen anlatıda Hz. İbrahim bir oğlu olursa bunu Allah adak olarak keseceğine söz verir. Aradan geçen zaman içerisinde Allah Hz. İbrahim'e İsmail adında bir oğul verir. İsmail belli bir yaşa gelince Hz. İbrahim sözünü tutup oğlunu kurban etmek ister. Tam keseceği esnada Allah Hz. İbrahim'e bir koç gönderir ve bu koçu kurban etmesini söyler. Bu sayede İsmail kurban olmaktan kurtulur. Bu da Alevi toplumunda Hz. İbrahim'in oğlunu Allah yolunda kurban etmesi eylemini nefisinden kurtulmak için gerçekleştirmek isteği olarak yorumlanmaktadır¹⁷². Alevi inancına göre Hz. Muhammed cürümlü kabilesinden gelir eğer İsmail kurban edilseydi Hz. Muhammed'in soyu orada kesilecekti. Allah'ın inayetiyle kurban için koç gönderilmesi Hz. Muhammed'in soyunun devamını sağlamıştır¹⁷³.

Ali Koç Baba Ocaklılarında da cem törenlerinden önce kesilen çeşitli kurbanlar vardır bunlar; İkrar kurbanı, Musahip kurbanı, Dar'dan indirme kurbanıdır. Ali Koç Baba Ocaklılarında kurban için genellikle ayrı bir cem töreni yapılmaz. Kurbanı olan ocaklı yapılacak herhangi bir Cem töreninde bunu yerine getirebilir. Aynı zamanda düzenlenecek olan bir cemde kurbanını katabilir. Kurban tüm Alevilerde olduğu gibi Ali Koç Baba Ocaklılarının içinde çok önemlidir. Kurban kesilmeden kesinlikle cem töreni yapılmaz. Kurban olarak koç veya kuzu kurban edilir. Harman Tavı Cemi'nde “*Cebrail*” denilen horozlar kurban olarak

¹⁶⁸ Leyla Akgül, age, s. 301.

¹⁶⁹ M. Yaman (2018). *Alevilik İnanç, Edep, Erkân*, Demos Yayınları, s. 255.

¹⁷⁰ M. Demirtaş (2021). *Seyyid Sultan Sücaaddin Veli Ocağı'nda Alevilik 48 Perşembe Işığı*, Haser Matbaa ve Endüstriyel Malzemeleri, s. 373.

¹⁷¹ A*ı U*lu, 10.06.2023 tarihli sözlü mülakat.

¹⁷² Mehmet Yaman, age, s. 225.

¹⁷³ Age, s. 226.

sunulur. Kurban için kesilecek hayvanın erkek olması tercih edilir. Kesilecek hayvan sağlam olmalı, kusuru olmamalı ve güçlü, kuvvetli bir görünümüne sahip olmalıdır. Kesilen kurbanın kemikleri kırılmaz, köpek ve kedilere verilmez, uygun bir yer varsa gömülür veya yakılır.

Kurban, dede tarafından dualanır. Dede şu duayı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Canların adakları doluları kabul ola muratları hâsıl ola. Divanı erden dizarı haktan süruhû şahtan İmam Cafer kullarından ayrı düşürmeye. Biz bir dua ettik, pirimiz Muhammed Ali alıp kabul eyleye. Her ne niyet için oldu ise divanı Hakk’a yazıla ya Ali Hü.”

Dedenin duasından sonra kurban, Kurbancı Baba tarafından kesilir.

“Eskiden kurban edilecek hayvanlar mutlaka kınalanırmış ve kurbanlıklarını kendileri yetiştirir ve kendileri keserlermiş. Kurbanı yedi yerinden kınalarmış ve bu işlemi sırasıyla; Hayvanın kafasının ön kısmına alınına, sonra ön ayaklarının arasına, sırtının iki yanına kınayı yakıp daha sonra sırtının üst kısmına, ayaklarının sırt kısımlarına ve son olarak da kuyruğun üst kısmı kınalanırmış. Kurban bağışlayan kişi kurbanlık olarak sunulacak hayvanı iki üç gün önceden kınalayıp hazır hale getirmiş.”¹⁷⁴ Kurbancı Baba kesime başlamadan önce hayvanın sakinleşmesi için biraz gezdirir sonra bir miktar su verir. Kurbanının ön ayakları bağlanır. Sağ arka ayağı serbest bırakılır, gözleri bağlanır. Kanın akması için bir çukur açılır ve sol yanı kibleye gelecek şekilde yatırılır ve kesilir.

Kurbancı Baba *“Bismillahirrahmanirrahim”* der ve İsrâ suresi’nin yüz on birinci ayetini okur: *“Vekuli-lhamdu li(A)llâhi-llezi lem yettehiż veleden velem yekûn lehû şerîkun fî-lmulki velem yekûn lehû veliyyun mine-żżull(i)s) vekebbirhû tekbîrâ(n).”* Sonra şöyle devam eder; *Hey gani Şah Ferman-ı celil, kurban-ı Halil, delil-i Cebrail, tekbir-i İsmail "Allah-u Ekber Allah-u Ekber Lâ İlâhe İllâllâhû vallâh-u Ekber Allâhû Ekber ve Lillâh’il-hamd.”* Dedikten sonra kurbanı tekbirler ve keser.

Dede kurban kesildikten sonra şöyle bir gülbenk okur:

“Evler mamur ola. Nefida olan kurbanı hakkı divan defterine kayıt oluvere. Tarikat pirleri şefaatile ihsan oluvere. Nur-u nebi, Aliyyul Veli, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Ali Koç Baba, hazır ve gaip gerçekler demine, pirimiz Ali’nin keremine Hü edelim, ya Ali Hü!”

¹⁷⁴ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli mülakat

Bulgaristan'da ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Alevilerde adına "Cebrail" denilen horoz kurban etme ritüeli uygulanır. Cebrail kurbanı kesme Ali Koç Baba Ocaklılarında da vardır. İnanışa göre: Cebrail, horozu Allah'ın rızasıyla koçtan önce kurbanlık için cennetten getirmiştir. Horoz, koça göre daha küçük gibi gözükse de Aleviler için bu önemsiz bir ayrıntıdır. Horozun ötmesiyle kötü cinleri kovduğuna inanılır. Horoz tasvirine Bulgaristan'daki Alevi türbelerinde bol miktarda rastlanılır. Cebrail kurbanının niçin kesildiği Alevilere göre Vakıa suresinde şu şekilde belirtilmiştir; "*Sürahiler, ibrikler ve öz kaynağından içkilerle doldurulmuş kadehler eşliğinde. Ne başları döner ondan ne de akılları karışır. Ve meyveler, gönüllerince seçtiklerinden ve kuş eti iştahlarınca beğendiklerinden.*" Ali Koç Babalılar' da değişik bir ritüel de "*kansız kurban*" adı verilen kurbandır. Evlerde pişirilen ve cem törenlerine getirilen ve kolaç adı verilen hamur işidir. Trakya'daki Ali Koç Baba Ocaklılarında kolaçın yanında mevsimine göre meyve de verilir. Bu çoğunlukla kiraz olur. Ali Koç Babalı Ocağı'nda cem törenlerinde dağıtılan hamur işine "*Hızır Lokması*" adı da verilir. Eskiden Hızır Lokması çeşitli hamur işleriyken günümüzde poşetlenmiş bisküviden ibarettir. Cem töreninde herkese Hızır Lokması dağıtılır ve lokmayı alan kişi bir kısmını yanındakilerle paylaşır. Geri kalan kısmını ise cem törenine katılamayan aile fertlerine götürür. Alevilerdeki inanmalara göre, Hızır'ın adı anılarak, ikram edilen her yiyecek ve içecek Hızır Lokması sayılır.

3.9. Cem Töreni (Ayin-i Cem)

Alevilerin uyguladıkları dinsel törenlere "*Ayin-i Cem*" ya da "*cem*" denir. Arapça kökenli bir kelime olan cem, "*toplantı, toplamak, topluluk*" anlamlarına karşılık gelmektedir. Ayin ise Farsçadan gelen bir kelimedir ve görenek, adet, kanun, töre, ibadet anlamlarında kullanılmıştır.¹⁷⁵ Cem, Aleviler'in yaptığı bir ibadettir ve buna "*niyaz*" derler. Niyaz, camilerde kılınan namaza karşılık gelir. Aleviler cemlerde halka namazı kılarlar ve Kâbe'de kılınan halka namazı ile özdeşleştirirler.¹⁷⁶ Kâbe'yi insanın gönlünde kabul ederler "*Secde Âdeme'dir, hak Âdem'dedir*" ilkesine uygun olarak insana secde ederler¹⁷⁷.

Aleviler, belli kuralları olan erkân uygulamaları etrafında oluşturulmuş, temelinde sevgi, saygı ve sıkı bir dayanışma sergileyen samimi bir topluluktur. Cem sadece bir ibadet şekli değildir. Cem insana bir şeyler öğreten okul gibi ve kendisini muhakeme ettiği bir mahkeme gibidir. Cemler sosyal ve kültürel boyutları olan birlikteliktir. Alevilerdeki yaşam şekli olan kadın erkek eşitliği cemlerde de görülür. Cem için toplanıldığında kadın erkek yoktur,

¹⁷⁵ M. Eröz (2014). Türkiye'de Alevilik Bektaşılık, Ötüken Yayınları, s.112.

¹⁷⁶ A. Yaman (2012). Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi, Nokta Kitap s. 228.

¹⁷⁷ Mehmet Eröz age, s.124.

cinsiyet farkı gözetilmez ve hep beraber “can” olarak kabul edilirler. Cem’e katılan bütün canlar nefisini öldürüp ceme dâhil olurlar¹⁷⁸.

Vicdan Aleviler için insanın kendini bulması adına hazır olacağı en büyük mahkemedir. Af dilemek veya rıza almak önce gönlü kırılmış veya hakkı çiğnenmiş canlardan helallik alınarak yapılır daha sonra da Allah’tan af ve rıza istenir. Alevi Bektaşî inancında en büyük ibadet Hakk’ın yarattığı bütün canlıları sevmektir bu canlıların en başında ise insan gelir.

Cem’e kendini Alevi olarak hisseden kadını-erkeği, yaşlısı-genci herkes katılabilir. Dedenin yönetiminde ve hizmet alan canların yardımı ile bağlama eşliğinde manevi bir huzur içinde, ciddi bir ortamda ibadet yerine getirilir. Toplumsal ilişkileri sağlamlaştırmak, insanın insana saygısını ve sevgisini göstermek, kardeşliğe verilen önemi belirtmek için yüz yüze, (cemal cemale) oturulur. Cem başlamadan önce dede Cem’de bulunan tüm canların içinde birbirine dargın veya birbirleri hakkında bir şikâyeti bir isteği olanın olup olmadığını öğrenir. Varsa sorun giderilir ondan sonra Cem başlayabilir. Cem’den önce canların birbirlerinden razı olmaları gereklidir. Bunlar sağlandıktan sonra dede önderliğinde Cem’de hizmet eden canlar görevlerini alırlar ve Cem töreni başlamış olur.

Cem ayinleri genellikle “*Cem evlerinde*” yapılmaktadır. Cemevi’nin olmaması halinde, dedelerin evlerinde ya da evi uygun olan canların evlerinde Cemler yapılmaktadır.

Cem törenlerinin ve semahın ana kaynağı “*Miraçtaki Kırklar Meclisi*” efsanesine dayanır. Alevilerin kutsal olarak kabul ettiği ve İmam Cafer Sadık tarafından kaleme alındığına inanılan “*Buyruk*” tur. Alevi inanç ve ritüelleri hakkında her şeyin anlatıldığı temel kaynak olan “*Buyruk*”ta Miraç ve Kırklar Meclisi anlatısı da etkileyici bir dille anlatılır.

Cemler yörelere göre bazı farklılıklar gösterse de içerik olarak; ikrar, Görgü, Musahiplik ve Dar’dan indirme şeklinde yapılırlar. Cemler bulundukları işlevlere göre de çeşitli isimlerle anılırlar. Bunlar şöyle sıralanabilir; Birlik Cemi, Hızır Cemi, Sultan Nevruz Cemi’dir. Ali Koç Baba Ocağı’nda sürdürülen cemler ise şöyledir; Harman Tavı Cemi, Kırk Nevruz Cemi ve Aşura Yası Cemi. Ali Koç Babalı Ocağı’nda genelde İkrar Cemi, Musahiplik Cemi ve Dar’dan indirme Cem’i ayrı olarak yapılmaz yukarıda isimleri belirtilen herhangi bir cem töreninin içinde yapılır. Cemler kimler için yapılacaksa onların ortaklaşa aldıkları kurbanları cemler’e katmaları ile gerçekleştirilir¹⁷⁹.

¹⁷⁸ S*y*i K*ç, 02.07.2024 tarihli mülakat.

¹⁷⁹ S*y*t A*m*t D**ir, 17.06.2024 tarihli mülakat.

3.9.1. Salihler ve Büyükyayla Köylerinde Yürütülen Cem Törenleri

Ali Koç Baba Ocağı mensuplarının ikamet etikleri Salihler, Büyükyayla ve Aydınlar köylerinde geçmişte cem törenleri üç köydeki uygun büyük evlerde yapılırdı. Salihler köyünde 2007 yılında, bir cemevi yapılmıştır. Büyükyayla köyünde ise dedenin evinde Cem törenleri düzenlenmektedir. Ocağın Dedesi Büyükyayla köyünde ikamet etmektedir. Ali Koç Baba Ocaklılarının düzenledikleri üç temel Birlik Cem töreni vardır. Bunlar; Kırk Nevruz Cemi, Muharrem Matemı Cemi ve Harman Tavı Cemidir. Bu cemler bir aksilik olmadığı sürece takvime uygun zamanda yapılırlar. Cem törenleri Harman Tavı Cemi ile açılır, Kırk Nevruz Cemi ile kapanır. Muharrem ayında yapılan ve Kerbelâ şehitlerinin anıldığı Muharrem Matem Cemi haricindeki Birlik Cemlerinin ritüelleri aynıdır. Dardan indirme, ikrar, musahiplik erkânları devam eden bir Cem töreni sırasında yapılır. Cemlerde semaha geçildiği zaman henüz ikrar vermemiş genç ve çocuklar da Cem törenine dâhil edilir. Gençlerin ve çocukların yapılan erkânları öğrenmeleri için “*Gençlik Bayramı*” adı altında öğretici Cem törenleri de yapılmaktadır.

3.9.2. Harman Tavı Cemi (Bayramı)

Harman Tavı Cemi, “*Harman Tavuğu, Güz Bayramı, Şükür Bayramı ve Erenler Bayramı*” olarak da adlandırılır. Ali Koç Baba Ocaklılarında Harman Tavı Cem’i Birlik Cemleri’nden biridir. Harman Tavı Cemi, hasat mevsiminin sona ermesinden sonra gerçekleştirilen bir nevi şükür bayramıdır. Yeni ekilecek tohumların da bereketli olması için bir niyaz ve duadır. Harman Tavı Cemi, Ali Koç Baba Ocaklılarının cem hizmetlerinin ilki olma özelliğini taşır. Harman Tavı Cemi ile içerisinde geçen bir yıllık süreçte talipler arasında oluşmuş dargınlıkların, küskünlüklerin giderilmesi çözümlenmiş olur. Harman Tavı Cemi tüm musahipli canlar ve tüm ikrarlı canların katılımı ile düzenlenir.

Harman Tavı Cem’inde üç horoz kesilir. Ayrıca ceme katılanlar tarafından birçok tavuk kesilir. Kesilen horozlar hazırlanmış olan ana yemeğe ve pilava katılır. Bu kesilen horoz ve tavuklara “*Cebrail*” adı verilir. Harman Tavı Cem’inde tarik tutulur. Tarik tutma şöyle olur: Rehber tarik tutulacağını belirtir ve dede tacını takar rehber dedeye niyaz eder ve şu duayı okur:

“*Erenler hû gönlünde ağrısı, uğrusu olan söylesin, olmayan hak pak niyaz eylesinde. Eyvallah erenler babalar tarik tutacak ne dediniz canlar ne dediniz kardeşler*” diyerek üç kez tekrarlar, cemde bulunanlar da üç kez ” *eyvallah* “*diyerek karşılık verirler. Sonra dede şu duayı okur:*

“Bism-i Şah Allah Allah!

Canlar birbirlerinin kusurlarından geçmiş ola, Hak evliyada geçmiş ola. Ya Ali hû”

Rehber ve hizmet edecek iki musahipli can, dedeye niyaz ederler. Rehber, iki cana beyaz kemer bağlar. İç gözcü ve musahipli iki can ayakta iken dede şu duayı okur, cemde bulunanlar da tekrar ederler:

“Eyvallah erenler erenler hû hoş geldiniz, sefa geldiniz, mürvet ettiniz, kadem getirdiniz erenler.” Bu esnada cemde bulunanlar oturur vaziyette sağ el kalp seviyesinde, sol elde ters istikamette tutulur. Dede duaya devam derken eller yukarı aşağı yer değiştirilir. Sonra üçü de posta niyaz ederler secdede dururken Cemde bulunanlarda secde vaziyetinde dururlar ve dede de şu duayı okur:

“Vakitler hayrola, şerler defola, mümin hak ola meydanda tutulan tarikler kabul, muratlar hâsıl ola divanı Hakk’a yazıla ya Ali hû.”

Tarik tutulduktan sonra cemde bulunanlar da birbirlerinden rızalık almış olurlar, varsa haklarını helal etmiş sayılırlar.

Harman Tavı Cem’inin ardından Birlik Kurbanı Cemi gerçekleştirilir. Birlik Kurbanı Cemine musahipli ve ikrarlı tüm canlar katılabilir. Birlik Kurbanı; Ali Koç Baba Ocaklıları için çok önemlidir her talibin senede bir kurban borcunu yerine getirmesi gereklidir. Ocağın ikrarlı ve musahipli talipleri ortak olarak bir koç tedarik edip keserler ve Birlik Kurbanı Cemi olarak düzenlerler. Birlik Kurbanı Cemi önceki yıllarda ayrı olarak yapılırdı. Son yıllarda artan göç ve ayrılık olaylarından sonra Kırk Nevruz ve Harman Tavı Cemlerinin devamı olarak düzenlenmektedir. Gündüz Kırk Nevruz ve Harman Tavı Cemler’i düzenlenirken akşamları da Birlik Kurbanı kesilir ve cem düzenlenir. Birlik Kurbanında Âşık Baba tarafından birkaç nefes okunur.

3.9.3. Kırk Nevruz Bayramı Cemi

Farsçadan gelen bir kelime olan Nevruz’un Türkçe anlamı “yeni gün”dür. Nevruz yeniden doğanın tekrar canlanmaya başlaması ile insanlara bereketi, sevgiyi, kardeşliği, paylaşmayı sunmaktadır. Nevruz günü halen Türkistan coğrafyasında İlkyaz Bahar Bayramı olarak kutlanır¹⁸⁰. Bugün de gerçekleşen birçok kutlama ve buna bağlı inanmalar vardır. İslamiyet öncesi bahar kutlamaları yapan Türkler, İslamiyet’i benimsedikten sonra sahip oldukları eski Türk geleneklerini İslami bir renkle boyayıp devam ettirmişlerdir.

¹⁸⁰ Ş. Gündüz (2007) “Nevruz”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, c. 33, s. 60.

Alevilere göre Nevruz değişik anlamlar içermektedir. Tanrı'nın evreni var ettiği değerli bir gündür. Gece ile gündüzün eşitliği bugün sağlanmaktadır. Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa ettiği gündür. Hz. Muhammed'e peygamberliğinin ilk verildiği gündür.

Nevruz, Ali Koç Baba Ocaklılarının vazgeçilmez bir âdetidir. Alevi töresinde bayram olarak kutlanan önemli bir gündür. Kırk Nevruz Bayramı Cemi aynı zamanda Bahar Bayramı olarak da adlandırılır. Ali Koç Baba Ocaklılarının Cem törenleri Kırk Nevruz Cemi'nden sonra bitmektedir. Kırk Nevruz Bayramına ikrar vermiş ve musahip tutmuş Ali Koç Baba Ocağı taliplileri katılabilmektedir. Kırk Nevruz Bayram'nda genelde üç horoz kesilir Cem'e katılanlar da istedikleri kadar tavuk kesebilirler. Kırk Nevruz Cemi'ne talipler haşlanmış yumurta getirebilirler ve getirdiklerini lokma olarak sunabilirler. 20 Mart'ı 21 Mart'a bağlayan gece erkânına göre cem yapılır ve bu erkân gereği üç tane çırak uyarılır. Hoşgeldiniz niyazı yapılır. Kur'an-ı Kerim okunur, dolu ritüeli yerine getirilir. Gece boyunca gülbenklar, dualar okunur, nefesler söylenir ve en sonunda da semahlar dönülür.

Dede Kırk Nevruz gülbenkı okur:

Bism-i Şah Allah, Allah!

Lokmalarınız kabul ola, muratlarınız hâsil ola, divan hakk'a yazıla. Kırk Nevruz için gelen bu lokmalar dergâh izzetinde kabul ve makbul eyle Ya rabbi. Yiyene helal, yedirene delil ola. Getiren, götüren, pişiren eller dert görmeye. Ölmüşlarımızın, geçmişlerimiz ruhları şad ola, geride kalanlara hak uzun ömür vere. Kırk Nevruzun yüzü suyu hürmetine Hak, Muhammed, Ali yardımcınız, Hızır yoldaşınız ola. Allahın sevgilisi Hz. Muhammed Mustafa şefaathımız ola. Allah bizleri Ehl- i Beyt'in katarından, didarından ayırmaya bizleri salih kullarından eyleye. Bizleri çaresizlik içinde kırakmaya, dert verip derman aratmaya. Yaşlılarımıza huzur, hastalarımıza şifa ihsan eyleye. Burada bulunan Allah Allah diyen canların dilde dileklerini, gönülde muratlarına vasıl eyleye Ya rabbi. Başta Ali Koç Baba ve burada bulunan canların ölmüşreni, geçmişleri bağışlaya Duası bizden kabulü Haktan ola Allah eyvallah, gerçeğe Hû."

Ceme katılanlar da "Allah Eyvallah" derler. Sofralar kurulur, canların getirdiği lokmalar yenir, nefesler söylenir.

Nefesler söylendikten sonra dede veya Âşık Baba Kırk Nevruz'la ilgi sohbet konuşmaları yaparlar. Sohbet sona erdikten sonra semahlar dönülür. Cem'in sonunda dede hizmet edenlere hizmet dualarını verir daha sonra ceme katılanlar bir sonraki Kırk Nevruz'da buluşma dilekleriyle dağılırlar.

3.9.4. Muharrem Matem Cemi (Aş Bayramı, Aş Kurbanı)

Hz. Hüseyin ve yanındaki hane halkı ile ona bağlılığını gösteren kişilerden oluşan 72 kişi, Miladi 10 Ekim 680 (Hicri 61) tarihinde Muharrem ayının 10. günü Kerbelâ Çölü'nde Yezit ordusu tarafından katledilmiştir. Kerbelâ bölgesinde yapılan bu katliamdan Hz. Hüseyin'in oğlu ve ailesinden birkaç kadın sağ kurtulmuştur. Zeynelabid'in neslinden On iki İmamlar devam etmiştir. Zeynelabidin'in kurtuluşuna Aleviler, aşure çorbası yaparak, kurbanlar keserek şükretmektedirler. Aleviler Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin şehit edilmesinin yasını tutmak için 10-12 gün arasında yas orucu tutarlar. Önemli olan oruç değil yas tutmaktır. Yas orucu bittikten sonra ise on iki malzemenin katılmasıyla yapılan aşureler hazırlanır, akşam da Muharrem Cem'i düzenlenir.

Ali Koç Baba Ocaklılarında Muharrem ayında Kerbelâ'da şehit olan Hz. Hüseyin'i ve diğer şehitleri anmak için "Şehitler Namazı" da denilen şükür namazını kılarlar. Ali Koç Baba Ocağı mensupları tarafından Muharrem Orucu'nun son günlerinde elli rekâtlık şehitler namazı kılınır. Şehitler Namazı'nın ilk on rekâtı, Muharrem ayının dokuzuncu gününün, onuncu güne bağlanacağı akşam, akşam namazından sonra kılınır. Kalan kırk rekâtlık namazı da Muharrem ayının onuncu gününü öğle namazından sonra kılarlar. Şehitler Namazını dede kıldırır, Rehber müezzinlik görevini yapar. Çıracak önde yanar, dede "Uydum On iki İmamlar'a" diye niyet eder.

Ali Koç Baba Ocağı'nda Muharrem Matem Orucu on gün olarak tutulur. On birinci günün öğle vakti geçtikten hemen sonra oruçlar açılır. On birinci sabahtan aşure yapımına başlanır. Aşure pişirmeye birçok kişi sevap kazanmak için yardımcı olur. Aşure kazanında aşure hazırlanırken dede kazanın başında kepçeyle aşureyi karıştır ve şu gülbenki okur:

"Bism-i Şah Allah Allah!

Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah.

Şehit Şahi İmam Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerinin yüce ruhları şad olsun. Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah. Cümle erenlerin, evliyaların, nebilerin, ruhları için Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah. Burada bulunan ve burada bulunmayıp da gönülleri ile burda olan cümle canların ahirete intikal etmişlerinin ruhları için. Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah. Hayatta olan bütün canların, sıhhat, afiyet, sağlık ve selameti için Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah. Yurdumuzun, ulusumuzun, cumhuriyetimizin, devletimizin esenlikte olması ve bekası için Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah. Gökten hayırlı rahmetler, yerden feyizli bereketler vermesi için Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah. Muhammed Mustafa Aliyyül Murteza, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerinin ruhları için Barek Allah, Barek

Allah, Barek Allah. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Ali Koç Baba, On iki İmamlar için Barek Allah, Barek Allah, Barek Allah. On dört Masumu Paklar, on yedi Kemerbestler, Kırklar ve cümle enbiyalar, evliyalar hakkı için, Allah rızası için el Fatiha, gerçeğe Hû.”

Aşureler, katılanlar tarafından topluca yendikten sonra dede şu gülbenki okur:

“Bism-i Şah Allah, Allah!

Elhamdülillah, Elhamdülillah, Sümmel Elhamdülillah. Nimeti celil, bereketi Halil, Şefaatten sende Ya Muhammed, Ya Ali. Erenler sofrası olsun, pir lokması olsun, yiyene helal, yedirene delil olsun. Bu gitti yenisi gele, Hakk bereketini vere. Gittiği yerler gam, kasavet görmeye. Hizmet sahibleri hizmetlerinden, lokma sahipleri lokmalarından. Hane sahipleri hanelerinden şefaatten bula. Kerbelâ'da susuz şehit düşen şühedaların ruhları şad ola. Ehl-i Beyt'e ve onun soyuna rahmet olsun. Bizleride Hz. Muhammed'in şefaatten ayırmasın. Lokma hakkına cömertler demine evliya keremine, Kerbelâ şehitlerinin de keremi hikmeti gele. Hünkâr Hacı Bektaş, pirimiz Ali Koç Baba demine gerçekler demine Hû.”

Dedenin gülbenkinden sonra şu aşure mersiyeleri okunur:

*“Evveli günlerde aşüre ayında
Cümle müminlere rahmet okunur
Aşüreyi bir gün ileri tutana
Oda hak katında sevap yazılır. Hû Hû Hû*

*Aşure ayında okunur müminlere ferman
Aşüreyi tutmayanın yoktur derdine derman,
Yaptırsa yüzbin köprü kestirse yüzbin kurban
Oda hak katında fasit yazılır. Hû Hû Hû*

*Aşüreyi tutan olur gürihu naci
Gökte melek yerde insan duacı,
Aşüreyi tutsa bir mümin bacı
Oda cenneti âlâda uri yazılır. Hû Hû Hû*

*Aşüreyi tutan mümin tutmayan yezid
Sil ona mümin defterinden kazıt.
Aşüreyi bilip tutsa bir yezit
Müminler arasında oda mihman yazılır. Hû Hû Hû*

*Şahatayım eydir bu yolun eri
İmam Hüseyin şehitlerin serveri
Aşüreyi tutsun müminlerin herbiri
Tutmayanlar cehennemlik yazılır. Hû Hû Hû”*

Ali Koç Baba Ocağı taliplileri Muharrem Matem Orucu'na şu gülbenkle niyet ederler:

*“Bism-i Şah Allah Allah!
Hak Muhammet Ali aşkına
Şehitler serveri İmam Hüseyin aşkına
Kerbelâ'da şehit düşen masumlar aşkına
On iki İmam on dört masumu pak
On yedi Kemerbest efendilerimizin hürmetine
Fatıma ananın şefaatine
Hazır olan gaib gerçek erenlerin himmetine
Niyet ettim matem orucunu tutmaya
Niyetimiz kabul ve makbul ola
Hak Dergâhına yazıla Evliya keremine
İmam Hüseyn demine diyelim Allah eyvallah
Gerçeğe hû. Ya Ali”*

Ali Koç Baba Ocağı taliplileri Muharrem Matem Oruçları'nı şu gülbenkle açarlar:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Ey yüce Allahım bize bu sene de Muharrem Matem Orucunu tutmayı nasip ettiği için sana hamdün senalar olsun peygamberlerine salavat ve selam olsun. Kerbelâ şehitlerini ilahi nurun ile şad olsun Yezid'in soyuna nalet olsun. Bütün şehitlerin erenlerin evliyanın yüzü suyu hürmetine tuttuğumuz oruçları, yaptığımız ibadetleri dergâhı izzetinde kabul eyle. Selamullah ya Hüseyin selamullah ya Hüseyin selamullah ya Kerbelâ'da susuz şehit düşen şühedalar Bism-i Şah Allah Allah diyelim Hak lokması yiyelim gerçeğe hû.”

Aşure nefesleri okunduktan sonra Muharrem Matem Cemi için hazırlıklara başlanır.

Muharrem Cemi, Muharrem ayının on birinci günü akşamı düzenlenir. Muharrem Matem’i Cemi’nde ikrarını veren musahipliler ve adak olarak taliplerin ortak katkısı ile bir kaç koç kurban kesilir. Talipler arasından isteyenler şahsi olarak kurban tığlayıp katkıda bulunabilirler.

Muharrem Cemi’ne özel olmak üzere, diğer cemlerde uygulanan “*dolu hizmeti*“ yerine, Muharrem Cem’inde, “*saka suyu hizmeti*”¹⁸¹ uygulanır. Saka suyu hizmeti şöyle işler: Saki Baba önceden hazırladığı su kabıyla dedenin yanına gelir, elindeki su kabını dedeye uzatır. Saki Baba suyu dedeye takdim ederken aşağıdaki tercümanı okur:

"Bism-i Şah Allah, Allah!

Ve cealna mine/ mai. Kül/i şeyh'in hayy. Allahümme Ecelhuşifaün min külli dai” diyerek içinde saka suyu olan tası dedeye uzatır.(Bkz. Ek.4) Dede saka suyunu içmeden önce;

“Bism-i Şah Allah Allah!

Evelemyerâ-llezîne keferû enne-ssemâvâti vel-arda kânetâ ratkan fefetaknâhumâ vece’alnâ mine-lmâ-i kulle şey-in hayy(in) efelâ yu/minûn(e)”¹⁸² der ve saka suyunu üç yudumda içer. Saki Baba, hizmet edenlerle birlikte; birisi erkek canlara, diğeri kadın canlara saka suyunu dağıtırlar. Dede aşağıdaki gülbenki okur:

Nur ola Allah, Allah

Sır ola Allah, Allah

İçenler şifa bula Allah, Allah

Derdimize derman, hastamıza şifa senden ola Allah, Allah

Hazreti İmam Hüseyin’den gelen engür suyu ola Allah, Allah”

Dede devamında, “*Şu dolumuz dolu ola yardımcımız Hak Muhammed Ali ola. Bizim içeceğimiz doluda Kerbelâ şehitlerinin dolusu ola. Kerbelâ şehitleri de bizi yeninden yakasından, süreğinden, katarından ayırmaya. Kerbelâ şehitlerinin keremi hikmeti gele. Gerçekler demine Hû*” der.

Muharrem Matem’i Cem’inde hizmet alan erlerden birisi, erkeklerin gözlerine hizmet alan bacılardan birisi ise bacıların gözlerine temiz bir su ile “*sürme çekerler.*”¹⁸³ Âşık Baba

¹⁸¹A*ı U*İu, 10.06.2024 tarihli mülakat; Saka suyu hizmeti ile Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitlerini anarız, onların hatırasına su dağıtılır ve mersiyeler okuruz. Saka suyunu imam Hüseyin’e duyduğumuz aşkı ifade etmek için dağıtırız. Hz. Hüseyin inancı, yiğitliği ve dürüstlüğü simgeler ve biz onu sevgiyle anarız.

¹⁸² Kur’anı Kerim, Enbiya 30.

¹⁸³ A*ı U*İu, 10.06.2023 tarihli sözlü mülakat; Hz. Nuh ile gemi içerisinde bulunan insanların gözleri suyun rutubetinden iyi göremez olmuştu ne zamanki Muharrem’in onuncu günü selamete kavuştular. Allah bu durumdan

Haydar-ı kerrar aşkına. Sadık-ı Sakka Selman-ı Pak aşkına.

Sakkahüm ya İmam Hasan Sakkahüm Ya İmam Hüseyin

Kıl Şefaât katresi düşene Ya Hüseyin.

Yardım eyle Allah, Allah çağrışana Ya Hüseyin

Selamullah Ya Hüseyin. Selamullah Ya Hüseyin Selamullah Ya Hüseyin”

Dede hizmet görenlere şu duayı verir:

"Bism-i Şah Allah, Allah!

"Allah bir Muhammed Ali nur-u hakkı için hizmetleriniz kabul olsun, muradınız hâsıl olsun. Hak erenler hizmetinizden haberdar olsun. Hizmetiniz kırkalar Cem'inde yapılan hizmetlerden sayılısım. Piriniz Selman-ı Pak şefaâtçiniz olsun. Hak erenler hizmetinizin tekrarını nasip etsin, Hü. Allah dost" .

Saki Baba: *"Hû. Allah dost, saki âşıklar, sadıklar, ayin-i cem erenleri ve mesakinin aşkma Allah eyvallah" der.*

Dede: *"Hû, Ayin-i Cem 'in birliğine gerçek eren/erin ve On iki İmamların keremine ya Ali Hû" der ve bütün canlar secdeye varırlar.*

Dede, Allah u Teâlâ'ya niyazını yaptıktan sonra tekrar *"Hû. Allah dost"* der bütün canlar diz üstü oturular. Saka hizmeti sona ermiş olur. Bu arada saka suyunu içen bütün canlar, içlerinden On iki İmamların isimlerini zikrederler.

Rehber, dedenin önündeki posta gelir, elindeki temsili süpürge ile postu *temizler* ve *"Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali"* der. Âşık Baba mersiyeyi bitirdikten sonra semah dönmeye geçilir. Önce erler semah dönerler, sonra bacılar semah dönerler. Dede semah döndükten sonra cemde bulunan herkesin katılacağı erlerle bacıların ayrı ayrı oluşturdukları iki halkada *"Kırklar Semahı"* dönülür. (Bkz. Ek.16) Âşık Baba şu nefesi söyler, cemde bulunanlarda kısık sesle katılırlar:

Kırkları seven kalksın semah eylesin

Birlikte semah eylesin

Ya Muhammed ya Ali

İnceden çekerler yolu

Hazreti Ali'nin oğlu

Ah Hasanım vah Hüseyin'im

Nazlı İmam Şah Hüseyin'im

Hû Allah'im Hû"

Dede bundan sonra şu gülbenki okuyarak Muharrem Matem Cemi'ni sona erdirir:

"Bism-i Şah Allah, Allah!

İlahi Yarabbi, sevgili Peygamberimiz Muhammed Mustafa, efendimizin yüzü suyu hürmetine. İmam Ali hazretlerinin yüzü suyu hürmetine, Hatice-tü Kübra, Fatıma-tü Zehra'nın yüzü suyu hürmetine. İmam Hasan ve imam Hüseyin efendilerimizin yüzü suyu hürmetine, imam Zeynel Abidin, imam Muhammed Bakır, imam Cafer-i Sadık hazretlerinin yüzü suyu hürmetine. İmam Musa-i Kazım Hulk Rıza, İmam Ali Musa Rıza, İmam Muhammed Taki, İmam Ali'yül Naki, İmam Hasan-ül Askeri ve İmam Muhammed Mehdi sahibi zernan hazretlerinin yüzü suyu hürmetine. Gelmiş geçmiş evliyanın ve enbiyanın yüzü suyu hürmetine. Bizleri didarından, katarından, cemalinden ayırma. Ey ulu Allah'im bizlere vücut sağlığı, gönül şenliği, sağlık, sefalık, dirlik, birlik, dem, dizar, din, iman, itikat ihsan eyle. Bizleri dinden, imandan, Kur'an'dan ayırma. Bizleri iki cihanda peygamberimizin ve onun Ehl-i Beyti'nin sancağı dibinden ayırma. Hastalarımıza şifa, dertlilerimize deva, borçlarımıza edalar ihsan eyle. İlahi Yarabbi, bizleri korktuklarımızdan emin, umduklarımıza nail eyle. Bizleri münkir münafık şerrinden ve nekründen hıfz-ı himaye eyle. Şer işlerimizi hayıra tebdil eyle. Bilmeyerek işlediğimiz günahlarımızın cümlesine tövbe ettik sen bizi bağışla Allah'im. İlahi Yarabbi, yapmış olduğumuz ibadetleri, kesmiş olduğumuz kurbanları, çektiğimiz gülbenkleri, okunan kur'anları, dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul eyle. Gökten rahmetini, yerden bereketini bizlerden esirgeme. Devletimizi ve milletimizi payidar eyle. Ordularımızı muzaffer eyle. Ülkemizi her türlü kötülükten, hıfz-ı himaye eyle. Her şeyin hayırlısını haklısını nasip eyle. Nur-u nebi, kerameti Ali, Gülbenki Muhammed, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Ali Koç Baba Sultan ve bütün evliyaların himmet-i alileri ve safa nazarları üzerimizden eksik olmasın. Bu vaktin hayırlısı hakisi gelsin, gerçek erenler gözcümüz bekçimiz olsun. Gerçeklerin demine evliyaların keremine Ya Ali Hû."

Der ve ceme katılanlar secdeye varır. Sonra dede, cemde hizmet alanları dualar ve cem sona erer.

3.10. İkrar Verme

İkrar kelime anlamı olarak saklamayıp doğruca söyleme, bildirme, benimseme, kabul etme anlamına gelir. İkrar vermek ise söz vermek, müşid'e teslim olmada verilen söz, yemin etme anlamlarına gelmektedir.

Alevilik katarına dâhil olmak ve bundan sonraki yaşantısını bu yolun tarikat kurallarına göre sürdürmek isteyenler için düzenlenen cem hizmetine "*İkrar Cemi*" denir. İkrar Cem'inde, cem ahalisinin huzurunda verilen sözün büyük bir önemi vardır. İkrar Cemi ile talipler Alevilik yolunun kurallarına göre yaşama bilincine sahip olurlar. Bunu düzenlenen bir cem ile dede ve topluluk önünde beyan ederler. Alevi anne ve babadan doğan ve evlilik çağına gelip evlenen canlar, Aleviliğini topluma bildirmek için ikrar vermek zorundadır. Talip, cem de verdiği ikrarla artık olgun bir birey olarak Alevilik yolunda ilerlerler.

Ali Koç Baba Ocaklılarında ikrar vermek şarttır. İkrar vermeye "*ele yapışma*" denir. İkrar vermeyen canlar herhangi bir cem törenine katılamazlar. İkrarı yalnızca evli olan canlar verir. İkrar vermek isteyen evli çift, herhangi bir Harman Tavı Cem'inde, Kırk Nevruz Cem'inde ya da Muharrem Matemi Cem'inde ceme katılıp ikrarını vermiş olur. İkrar verecek evli çift, bir kurban kesip, tertip edilen ayrı bir cemde de ikrarını verebilmektedir.

3.10.1. İkrar Cemi

Talip adaylarının ikrar vermek istedikleri ve Hak, Muhammed, Ali yoluna dâhil olma muradları, rehber vasıtasıyla dedeye bildirilir. Dede, rehberden talip adaylarına yol ve erkân hakkında bilgi vermesini ister. Rehberin, taliplerin hazır olduğunu bildirmesi üzerine uygun bir gün belirlenip cem hazırlıkları yapılır. İkrar hizmetinin yapılacağı zaman talip adayları, ikrar verme kurbanını alırlar.

İkrar verecek evli çift önceden gusül abdestini alır. Ceme giden bütün canlar gibi temiz kıyafetlerini giyinirler. Talipler, şöyle bir tercümanı içlerinden okuyarak evlerinden ayrılırlar;

"Bism-i Şah Allah, Allah!

Niyet ettim cemevine, Kırklar için bağışla. Muhammed Mustafa efendimiz için bağışla, İmam Ali için bağışla İmam Hasan'dır gönlümden gelen geçen, İmam Hüseyin için beni bağışla. Aman yarabbi, bizi doğru yolundan ayırma, her şeyin haklısını ve hayırlısını bize nasip et yarabbi."

Cemevine gelen talipler, cem töreni başlamadan abdestlerini alırlar. Abdest şu şekilde alınır; “Üç kez eller, üç kez yüz, üç kez de kollar yukarıdan aşağıya doğru yıkanır. Son olarak baş ve çıplak ayaklar mesh edilir.” Cem’den önceki hazırlıklar böylece tamamlanmış olur.

Rehber ikrar verecek evli çiftin beline rehber kuşaklarını bağlar ve yan odada beklemeye başlarlar. Rehber ve ikrar verecek çift çoraplarını çıkarıp yalın ayak beklerler. Zamanı gelince rehber önde ikrar verecek canlar ise rehberin arkasında, cemevinin Kırklar Meydanı’na açılan kapısının önüne gelirler. İçeri girmeden önce Rehber şu duayı okur:

“Bismillahirrahmanirrahim.

Allhûmme ya müfetihal ebvab. İftah lenâ hayral bab. (Ey kapıları açan Allah’ım bize hayır kapılarını aç) der. Kapıyı açar.

“Kapının sağına Esselâmü aleyküm ey nar-i şeriat erenleri

Kapının soluna Esselâmü aleyküm ey nar-i tarikat erenleri

Kapının üst eşiğine Esselâmü aleyküm ey nar-i marifet erenleri

Kapının alt eşiğine Esselâmü aleyküm ey nar-i hakikat erenleri

Alt eşiğine el sürüp aman mürvet erenler.”

Rehberin yanında ikrar vererek çift yer alır. Rehber : “Hû Erenler aşk olsun, Yemen ellerinden, Horasan pîrlerinden iki can getirdik. Yolunuza yoldaş, sırrınıza sırdaş, cümle erenlere kardeş olmak isterler. Yalın ayak, boynu bağlı Mansur gibi çekilmek Nesimi gibi yüzülmek, Fazlı gibi borçtan kurtulmak isterler. Erenler bu canları alıp getireyim mi? Yoksa salalım biraz daha dolaşsınlar mı?” der.

Dede: “Onları bu erkâna taşıyacak, delilleri koç kuzu kurbanları varsa alıp getirin” der. Rehber ve ikrar verecek canlar sağ ayağıyla içeri adımını atar. Rehber üç adım atıp şu tercümanı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Eşiğine koymuşuz biz can ile ser, vücudumuz saf ola, hem cevher. Niyazımız budur. Biz fakirlere kılın nazar.”

Dede, “Eyvallah” der. Rehber ve ikrar verecek canlar üç adım ilerler. Rehber dar’a durup şu ayeti okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Bismillahirrahmanirrahim Kala rabbena zalemna enfusena ve in lem tagfirlena ve terhamna le nekunenne minel hasirin. “

Bism- i Şah Allah Allah!

“Elimiz erde, özümüz darda, yüzümüz yerde. Erenlerin dar-ı Mansur’unda, Hak huzurunda, Muhammed Ali divanında, erenler meydanında, mürşit huzurunda canımız kurban, tenimiz tercüman. Biz fakirlerin elinden, dilinden incinmiş, gücenmiş can kardeşi varsa dile gelsin.”

Biraz beklerler sonra; *“Kalksın bizden hakkını talep etsin”* derler. Dede ve Cem’de bulunanlar *“Eyvallah”* derler. Olur, alındıktan sonra talip canlar yere niyaz ederler. Canlar dede ile görüştükleri esnada: *“Ve lillahil meşriku vel mağri bu fe eynema tuvellu fe semme vechûllah (Doğuda batıda yalnız Allah’ındır. O halde nereye dönerseniz orada Allah’ın yüzü vardır.”)* derler.

Dede, *“İnnallahe vasiun âlim (Allah vasidir, varlığı sürekli genişletip büyütür; âlimdir her şeyi en iyi biçimde bilir.)”* der.¹⁸⁴ Talipler, niyaz sonunda darı menzil olur ve aşağıdaki tercümanı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Bismillahirrahmanirrahim “erenler erkânı oldu imanım kalmadı gönlümde şek ve gümanım. Takup teslim olup Hakk’a hermişe, erenler yoluna fedadır canımız” der.

Dede; *“Eyvallah”* der ve taliplere oturulacak bir yer gösterilir. Talip oturur ve post tercümanını okur:

Talibi yüze çıkarırken Rehber, *“rehberi huzur tercümanını”* okur:

Bism-i Şah Allah Allah!

“Bismillahirrahmanirrahim hak huzuruna Muhammed Ali divanına bir talip getirdim. İkrar verip talip olmasına rızanız var mıdır? Hak görmüş hak bilmiş, hakkını haktan talep eder talipliye kabul eder misiniz?” der.

Cemde bulunanlar *“eyvallah”* der. Dede de *“eyvallah”* der. Posta niyaz ederler. Dede taliplerin sağ elinden tutar önüne diz çöktürür. Rehber biraz geri çekilir.

Dede; *“Erenler meydanında pir huzurunda mürşidine rızanla teslim oldunuz mu? Sakın yalan söylemeyin, haram yemeyin, zina ve livata etmeyin. Elinizle koymadığınız şeyi almayın.*

¹⁸⁴ Kur’an-ı Kerim, Bakara 115.

Gözünüzle gördüğünüzü söylemeyin. Allah, Muhammed, Ali ve hanedanı Ehl-i Beyt'e iman ve ikrar ettiniz mi? Kazaya razı olup kadere bağlandınız mı? Gece gündüz gönlünde Allah, Muhammed, Ali'yi mürşid'in vasıtasıyla bir bildiniz mi?

Hak dediğimizi hak bilip, batıl dediğimizi batıl bildiniz mi? Suret-i Hak'tan görünen münafıkların sözüne aldanıp erenler yolundan uzaklaşırsanız mahşer gününde yüzünüz kara olsun mu? Muhammed'i Mürşid Ali'yi rehber olarak tanıdınız mı? Hz. Ali'nin sevdiğini sevip tevalla, sevmediğini sevmeyip teberra ettiniz mi? Allah, Muhammed, Ali, Ali Koç Baba ikrarınızı sabit ve kadem eyleye, gerçekler demine Ya Ali hû” der. Talipler; “Allah eyvallah” diyerek kendilerine söylenenleri kabul ederler.

Talipler kendilerine gösterilen yere oturur ve post tercümanını okurlar:

Bism-i Şah Allah Allah!

“Bismillahirrahmanirrahim etesemtü ileyhe ya Ali Ahmemtü ya Ali ekremtü ileyhe Ya Ali hû” der. Ardından yere otururlar. Muhabbet bittikten sonra yola gidecekleri zaman, dede ile vedalaşırken niyaz eder, ayağa kalkar ve veda tercümanını okurlar:

Bism-i Şah Allah Allah!

“Bismillahirrahmanirrahim kadr-i visalin nur-u saadet, vechi cemal'in ruzi kıyamet, dem mail oldu, gam zail oldu. Gelmek iradet, gitmek icazet. Dileriz erenlerimizden Hakk'a hayırlı himmet. Allah eyvallah hû dost”. Dede:” Allah, eyvallah” der. Talip daha sonra üç adım geri çıkar ve yol tercümanını okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

“Bismillahirrahmanirrahim her bela her kaza kanden gelir def eyle ey perverdigar hûda uğrumuz çok ola, yolumuz hayır ola. Hayırlar feth ola. Üzerimize kastedenlerin Hazreti Ali'nin zülfikarı boynundan eksik olmaya. La feta illa Ali La Seyfe illa Zülfikar. Rabbena tekabbel minna Hakk'a Ahmet-ü Hayderi hû” der ve cemevinin kapısını açar alt eşığe, “mürvet aman erenler hû” der el sürer, sağ ayağını dışarı atar. “Bismillahirrahmanirrahim” der ve yola revan olur. İkrar verecek canların aldığı kurbanlar cemden önce kesilir, cem zamanına kadar hazır edilir.”

Dede canlardan ikrarlarını aldıktan sonra şu gülbenki okur:

Bism-i Şah Allah Allah!

Erenler meydanında ikrârını veren canların ikrârları kabul ola, sırrı yezdan erliğine, müminlerin gönül birliğine! Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Er Hak, evliya ve enbiya, Muhammed Ali, On İki İmamlar şefaathimiz ola. Ali Koç Baba'nın himmeti bizim ile beraber ola. İkrârlarınız Hak katında kabul ve makbul ola. Muratlar hâsıl ola. Hazır gaip gerçek erenlerin demine ya Ali Hü!"

Dede ikrar verme gülbenkini okuduktan sonra bir kurban gülbenki okur:

"Bism-i Şah Allah Allah!

Bu canların kurbanları, lokmaları, çerağları, demleri kabul ola. Muradları hâsıl, ömürleri uzun, hayatları mesud, haneleri şen ve mamur ola. Her ne niyetle, her ne gönülle bu yola, bu erkânlara, tarikata girmek için kurban kestilerse kabul ola. Kestikleri kurban hak yolunda kabul ve makbul ola. Cenâb-ı Hakk bu talipleri kurbanları ile sevip sevindire. Eksik ve kusurlardan muaf eyleye. Görünür, görünmez kazalardan her türlü belalardan ve hastalıklardan muhafaza eyleye. Kestikleri kurbanları da Hz. İsmail'e inen koç kuzu kurbanı gibi kutsal ve mübarek eyleye. Cenâb-ı Hakk bu canları haktan, sürüyü şahtan, On iki İmamların katarından, Ali Koç Baba'nın himmetinden ayrı düşürmeye. Gerçekler demine Hü" der. Ardından kurban tekbiri getirilir.

Ali Koç Baba Ocağı'nda Rehber yola girip ikrar vererek taliplere şu tercümanı öğretir;

"Hamdülillah kim, men oldum, bende-i has-ı Hüda can-u dil 'den aşk ile hem çeker-i Al-i abâ Rahi zulmetten çıkıp doğru yola bastım kadem Hab-i gafletten uyandım. Can gözüm kıldım küşa On iki İmam bendesiyem, ben güruh-i Nacide yetmiş iki firkadan oldum beri, dahi cüda mezhebim Hak Caferi'dir, iştibahım yok benim piri üstadım Hacı Bektaş kutb-ü evliya neslimizdir. Kızıldeli Sultan, hem evliya Ali Koç Baba hak deyip bel bağladım ikrar verenlere mürşidim oldu Muhammed rehberimdir Ali Mürteza."

İkrar verme işlemi sonrasında Âşık Baba sırasıyla konuyla ilgili nefesleri bağlama eşliğinde söyler.

3.10.2. Musahiplik Cemi

Ali Koç Baba Ocaklılarında ikrar verip yola giren talipler ilerleyen zaman içerisinde musahiplik kurumuna dâhil olurlar. Kendi yapılarına uygun ocaklılarla ömür boyu sürecek kardeşlik sürecine girmek için musahiplik katarına katılırlar. Bunun için anlaşabildikleri diğer ikrar vermiş aile ile Rehber aracılığıyla dedeye müracaat ederler. Dede kendisine gelen bu talebi uygun görürse iki aileye birbirlerini tanımaları için yaklaşık bir yıl süre verir. Bu süre zarfında

iki aile gerçekten birbirlerini tanımışlarsa, birbirlerine kefil iseler ve birbirlerine tahammül edebileceklerse dede bu musahip adaylığını onaylar. Dedenin uygun görmesinden sonra uygun bir zamanda Musahiplik Cemi düzenlenir ya da yapılacak ilk Harman Tavı Cemin'de, Kırk Nevruz Cemin'de, Muharrem Matemi Cemin'de musahip adaylarının töreni yapılır.

3.10.3. Ali Koç Baba Ocağı'nda Musahiplik Cemi

Musahip olacak iki çift önceden kendi hanelerinde gusül abdestini alır. Ceme giden bütün canlar gibi temiz kıyafetlerini giyinir. Genelde erler aynı kıyafetleri, bacılar da aynı kıyafetleri giyip törene katılırlar. Musahiplik Kabul Cemi'ne sadece musahipli çiftler katılabilir. Musahiplik kabul töreni bittikten sonra ikrarlı evli çiftler de cem törenine katılırlar. Musahiplik töreni için musahip adayları evli çiftler tarafından kesilen kurbanı sadece musahipli evli çiftler yiyebilir. İkrarlı çiftlerin yemesi için başka bir kurban kesilir. Musahiplik Kabul Cemi için kesilen kurban diğer kurban ile karıştırılmaz. Musahiplik Kabul Cem'i için kesilen kurbanı sadece musahipli olanlar parçalayıp yemekte kullanabilir. Musahip kurbanı kemikleri kırılmaz herhangi bir parçası ziyan edilmez. Musahip kurbanından arta kalan kısımlar cemevi çevresinde açılan bir çukura gömülür. Musahip kurbanını parçalayan musahipli kişiler, bu işlemi sessiz bir şekilde yerine getirirler. Musahiplik Kabul Cem'inden sonra kalan yemekler ziyan edilmez. Ertesi sabah musahiplik lokması adı altında musahipli canlar tarafından tüketilir.

Cem töreni başlamadan önce musahip olacak canlar abdestlerini alırlar. Abdest şu şekilde alınır: "Üç kez eller, üç kez yüz, üç kez de kollar yukarıdan aşağıya doğru yıkanır. Son olarak baş ve çıplak ayaklar mesh edilir." Rehber musahip olacak canlara beyaz kuşak bağlar ve kemerlerin ucunu biraz uzun tutar. Cemden önceki hazırlıklar böylece tamamlanmış olur. Cem töreni için canlar gelmeye başladıktan sonra post serilir. Dede'de posta niyaz eder postun arkasında yerini alır. Dede musahiplik töreninde tarik tutulacağı için cübbesini giyer, başına da tacını takar.

Rehber, musahip olacak çiftlere kuşaklarını bağlar ve bağlarken şu tercümanı okur:

"Hizmet-i Merdan ile dil bendini

Küşuvare kılmuşam pir bendini

Rehber ile pire ettim iktida

Taktı Selman boynuma tığ bendimi. "

Sonra rehber, taliplerin kuşaklarından tutar cemevinin kapısına gelirr ve aşağıdaki tercümanı okur:

"Bism-i Şah Allah, Allah!

Arsa-i Hak'ta durup Dar-ı iradette özüm

Hak-i Dergâh oluben secde-i vuslatta yüzüm

Her ne ki ferman olur Şah'a müürüvvette sözüm

Muntazır olup hemen izn-ü icazette gözüm

Ber- cema-i Muhammed Ali, karnal-i Kadir imam Hasan ve imam Hüseyin ala Bülend'e ra salavat."

Devamla taliplerin dördü birlikte, karışık olarak başta yaşça büyük olan erkek talip ve diğerinin eşi ve arkasında diğer erkek talip ve yaşça büyük olanın eşi olacak şekilde, Rehberin arkasına dizilirler. Rehber erkân kapısına gelince sesli olarak şu duayı okur: *"Bismillahirrahmanirrahim. Allhümme ya müfetihal ebvab. İftah lenâ hayral bab."* (Ey kapıları açan Allah'ım bize hayır kapılarını aç). Kapıyı açar.

"Kapının sağına Esselâmü aleyküm ey nar-i şeriat erenleri

Kapının soluna Esselâmü aleyküm ey nar-i tarikat erenleri

Kapının üst eşiğine Esselâmü aleyküm ey nar-i marifet erenleri

Kapının alt eşiğine Esselâmü aleyküm ey nar-i hakikat erenleri

Alt eşiğine el sürüp aman mürvet erenler" der.

Rehberin bu Dört Kapı selamına, dede şu şekilde karşılık verir:

"Esselamü aleyküm şeriat erenleri,

Esselamü aleyküm tarikat erenleri

Esselamü aleyküm marifet erenleri

Esselamü aleyküm hakikat erenleri."

Rehber önde talipler arkada sağ ayaklarıyla içeri adımını atarlar. Rehber, üç adım atıp şu tercümanı okur:

"Bism-i Şah Allah Allah!

"Eşiğine koymuşuz biz can ile ser, vücudumuz saf ola, hem cevher. İsteğimiz budur niyazımız, biz fakirlere kılın nazar."

Dede, *"Eyvallah"* der.

Rehber ve musahip olacak canlar üç adım ilerler. Rehber dar'a durup şu ayeti okur:

"Bism-i Şah Allah Allah!

*Bismillahirrahmanirrahim Kala rabbena zalemna enfusena ve in lem tagfirlena ve terhamna le nekunenne minel hasirin. "*¹⁸⁵

"Ey Rabbimiz, dediler, öz benliklerimize zulmettik. Eğer bizi affetmez, bize acımazsan elbette ki hûsrana uğrayanlardan olacağız."

Rehber ve talipler, dedenin huzurunda dar'a durur. Rehber,

"Bism-i Şah Allah, Allah!

Eli erde, yüzü yerde, özü Dar-ı Mansur da. Hak Muhammed Ali yolunda, erenler meydanında, canı kurban, teni tercüman, On iki İmam, on dört Ma'sum-ı Pak efendilerimizin dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak kavli ile ve Hak erenlerin pend-ü nasihatini kabul edip muktazasiyle amel ve hareket etmek üzere huzura gelmişlerdir. Cem erenlerinin izn-ü icazeti ile Sahib-i Pir-i Tarikat Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli ve Tarik-i Nazenine müteehhil kararı vermişler ve Muhammed Ali yoluna "musahip" olup dört can, bir can olarak devam etmek talebinde bulunduğundan koç kuzu kurbanımız vardır. Emr-i Mürşidleri nedir, ne buyurur Şahım! Allah eyvallah, Gerçekler demine Hû" der.

Bunun üzerine dede, cemde bulunanlara şu şekilde sorar: *"Eyvallah Cem erenleri, ne dersiniz bu canlar musahip kardeşi olmak için bizim huzurumuza çıktılar. Bu canlar musahiplik ikrarını yerine getirebilirler mi?"*

Cemde bulunanlar *"eyvallah"* derler. Sonra canlar dedenin karşısında yan yana sıralanırlar devamında canlar yere niyaz ederler. Cemde hazır bulunanlar hep birden *"Eyvallah"* derler. Rehber, *"İnnallâhe ve melâiketihî yusellune alen Nebî Ya eyyühellezîne amenü sallu aleyh ve selimu teslîma"* diyerek talipleri dedeye teslim eder. Bunun arkasından dede, şu tercümanı okur:

"Allah, Allah! Özü kabul ola, muratları hâsıl ola, erenler razı, Hazreti Pirimiz Ali Koç Baba'da razı olsun, gerçeklerin demine ya Ali Hû" derve cem'de bulunanların hepsi secdeye kapanırlar.

Canlar dede ile görüşürken *"ve lillahil meşriku vel mağri bu fe eynema tuvellu fe semme vechûllah, doğuda batıda yalnız Allah'ındır. O halde nereye dönerseniz orada Allah'ın yüzü"*

¹⁸⁵ Kur'an-ı Kerim Araf 23.

vardır.” derler. Dede “*innallahe vasiun âlim (Allah vasidir, varlığı sürekli genişletip büyütür, âlimdir her şeyi en iyi biçimde bilir)*¹⁸⁶ der.

Canlar, niyaz sonunda darı menzil olur ve şu tercümanı okurlar:

“Bism-i şah Allah Allah!

Erenler erkânı oldu imanımız kalmadı bizim gönlümüzde şek ve gümanımız. Tapıp teslim olup Hakk’a hemişe, erenler yoluna fedadır canımız” deyip niyaz ederler.

Dede, musahip kardeşlerin ellerini tutar, canlardan da birbirlerinin bileklerini tutmalarını ister, dört musahibi bir araya getirip üzerlerine Ali Koç Baba adına şu "hutbeyi" okur:

Bism-i Şah Allah Allah!

Allahümme inni eşhüedike ve kefa-büke seyyiden ve/ metayüketüt arşike yek büke kavle musahip. " Üzerlerine bu hutbe okunan canlar, Hak, Muhammed Ali kavlince musahip yani yol kardeşi olmuşlardır. Dört kapıyı tamam etmişlerdir.

Dede; “*Eyvallah*” der. Canlar dedenin karşısında dizüstü oturur. Sonra dedenin önünde yarı eğilmiş vaziyette secdeye varırlar. Dede dört musahip kardeşin ellerini kendi avuçları içerisine alır, “*El ele el Hak’ka*” olsun der ve ardından: “*Nad-ı Ali*” duasını okur.

Sonra “*Yedullah Ayeti*”¹⁸⁷ ni okur:

Tarıkçi Baba, canları dedenin karşısında yüzüstü yatırır üstlerine beyaz bir örtü örtülür sadece baş kısımları açıktadır. Tarıkçi Baba canlara sırayla abdest verir (aldırır) abdest verilirken şu ayet okunur :“*Ve karne fi büyütikünne ve la teberracne teberrucel cahiliyyetil ula ve ekımmes salete ve atinez zekate ve eti’nellahe ve rasuleh innema yürüdüllahû li yüzhibe ankümür ricse ehlel beyti ve yütahhiraküm tathıra.*”

Ayet okunduktan sonra, önce Tarıkçi Baba; ardından talipler “*tarik tercümanını*” okurlar:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Erenler Hû Allah Allah!

Elhamdülillah ki biz olduk kalbi hassı Hüda. Canı dilden aşk ile hem vasisi Ali abâ. Rahi zülmetten çıkıp doğru yola bastık kadem. Hava-i gafletten uyandık can gözümüz açıldı Elhamdülillah. Caferi Sadıktan aldı ehli iman meshebine dâhil olduk Elhamdülillah. Sevdiğimiz

¹⁸⁶ Kur’an-ı Kerim, Bakara 115.

¹⁸⁷ Kur’an-ı Kerim. Fetih 10.

On iki İmam, biz gürühu naciyiz. Rehberim Muhammed, Mürşidim Ali. Pirimiz üstadımız Hacı Bektaşî Veli Kutbu Evliya. Neslimizdir. Seyit Ali Sultan. Hem Ali Koç Baba, Hak deyip bel bağladık. İkrar verip erenlere. Rehberimiz oldu Muhammed. Mürşidimizdir Aliyyel Mürteza”

Tarikçi Baba soldan sağa doğru tarikini çeker: “*Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali, Şah Hasan, Şah Hüseyin, altı yedi sekiz dokuz, on, on bir on iki. On iki İmamların aşkına yunak paklığına tarik hakkına düldül yürüklüğüne, Zülfikar keskinliğine, gerçekler demine Hû”* der.

Cemde bulunanlar; “*Eyvallah”* der. Dede’de “*Eyvallah”* der. Musahip kardeşler posta niyaz ederler. Dede taliplerin sağ elinden tutar önüne diz çöktürür. Rehber biraz geri çekilir.

Dede musahip olacak canlara ikrar gülbenkini okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Bu canların verecekleri ikrarları kabul, muratları hâsıl, ömürleri uzun, kısmetleri gani ola. Haneleri şen ve mamur ola. Cenâb-ı Hakk bu canları namerde muhtaç etmeye. Kırklar Meydanında, erenler erkânında, evladı resul aşkına, Hakk için bu dört can musahip ikrarı vereceklerse Hak katında kabul ve makbul ola. Cenâb-ı Hakk bu talipleri verecekleri ikrarları ile seve, sevindire, eksik, kusur, kötü hallere koymaya. Bağlarına bağçelerine, hanelerine Halil İbrahim bereketi vere. Hak, Muhammed, Ali ikrarlarınızı sahibi kadem eyleye. Kırkların menzilinden, On iki İmamların katarından, İmam Cafer kullarından ayrı düşürmeye. Ali Koç Baba Sultanımızın da keremi hikmeti gele. Gerçekler demine Hû.”

Musahip olacak canlar dizleri üstüne gelirler ve öyle otururlar sıra tarikat öğüdüne gelmiştir.

Dede: “*Erenler meydanında mürşidinin hûzurununda mürşidine kendi rızanla teslim oldun mu? Sakın yalana sarılma, haramdan uzak dur, zina ve livata etme. Elinle koymadığın hiçbir şeyi sakın alma. Gözünle gördüğünü söyleme. Bildiğini bilme, işittiğini söyleme. Gelme gelme. Dönme dönme. Gelenin başı, dönenin malı. Allah, Muhammed, Ali ve hanedanı ehlibeyte iman ve ikrar ettin mi? Başına gelecek kazaya razı olup kadere bağlandın mı? Gece gündüz gönünde Allah, Muhammed, Ali ’yi mürşidin sözünde bir bildin mi?*

Hak dediğimizi hak bilip, batıl dediğimizi batıl kabul ettin mi? Suret-i Hakk’tan görünen münafıkların sözüne aldanıp erenler yolundan uzaklaşırsan mahşer gününde yüzün kara olsun mu? Muhammed’i, Mürşid Ali ’yi rehber olarak bildin mi? Hz. Ali ’nin sevdiğini sevip tevalla, ettin mi, sevmediğini sevmeyip teberra ettin mi? Allah, Muhammed, Ali, Ali Koç Baba ikrarında sabit ve uğurlu eyleye, gerçekler demine Ya Ali hû” der. Talip “*eyvallah”* diyerek kendisine söylenenleri kabul eder.

Talipler musahipliğe kabul olduktan sonra şu tercümanı okurlar:

“Hamdü-lillah kim, men oldum, bende-i has-ı hûda can-u dil'den aşk ile hem çeker-i Al-i abâ Rahi zulmetten çıkıp doğru yola ayakbastım. Kadem Hab-i gafletten uyandım, can gözüm kıldım küşa On iki İmam bendesiyem, ben güriüh-i Nacide yetmiş iki fırkadan oldum beri, dahi cüda mezhebim Hak Caferidir, iştibahım yok benim piri üstadım Hacı Bekatş kutb-ü evliya neslimizdir. Kızıldeli Sultan, hem evliya Ali Koç Baba hak deyip bel bağladım ikrar verenlere mürşidim oldu Muhammed rehberimdir Ali Mürteza.”

Dede, musahip adaylarına musahiplik hakkında bazı nasihatlerde bulunduktan sonra, onları tebrik eder ve Allah'dan güzellikle geçinmeleri için niyaz eder ve musahip adaylarına bir gülbenk okur:

Rehber, musahip olan canları cemde bulunan bütün canlarla teker teker görüştürür ve niyaz ettirir. Cemde bulunan canlar da onların musahipliklerini kutlarlar hayırlı olsun derler. Devamında rehber, talipleri yanına alarak arkalarda bir yere oturmalarını sağlar ve şu telkin de bulunur:

"Ey Canlar! Bugün ikrar verip musahip oldunuz Hak Muhammed Ali yoluna ayakbastınız. Burada oturan tüm canlar, sizin yol kardeşinizdir. Sizden büyüklere hürmet, küçüklere izzet göstermenizi bekleriz. Biz sizi elden aldık Hakk'a verdik, ancak siz bundan sonra kendinize sahip çıkacaksınız" der.

Talipler tarikten geçtikten sonra Âşık Baba şu musahip buyruğunu okur:

“Ben bir musâhip ararım

Ola bile benim ile

Yâd ellerde gurbet elde

Kala bile benim ile.

Ola ben olduğum yerde

Kala ben kaldığım yerde

Vadem yetip öldüğüm yerde

Öle bile benim ile.

Başına kement bağlaya

Aşkî ciğerim dağlaya

*Ben ağladıkça ağlaya
Güle bile benim ile.
Bu işler bizim nemize
Kan gitti gelmez benize
Benim düştüğüm denize
Düşse bile benim ile.
Pir Sultan'ım haldaş ola
Yola gidene yoldaş ola
Yaremi saran kardeş ola
Sara bile benim ile”*

Musahiplikle ilgili çeşitli nefesler okunur, böylece musahiplik erkânı tamamlanır. Sonra sofralar kurulur yemekler yenilir. Yemekten sonra hangi cem töreni yapılıyorsa oradan devam edilir.

3.10.4. Taç Giyme Cem'i (Hizmet Alma Cem'i)

Ali Koç Baba Ocaklılarında yedi Taçlı Baba taç giyerek hizmet alırlar. Diğer Alevi gruplardaki on iki hizmetin yürütülmesinden farkı ise Taçlı Babalık unvanının sabit olmasıdır. Taç, hizmetli ölünceye kadar başında kalır. Taç, dedenin verdiği görevdir. Taçlı Baba adayı musahip kardeşiyle beraber koç kurban keserler. Ya yapılan bir cemin içerisinde ya da ayrı bir cem düzenlenerek taçlarını giyerler. Taçlar dede tarafından niyazlanır ve hizmeti alanın başına giydirilir, böylece hizmet o görevlinin başının tacı olur.

Düzenlenen herhangi bir cemde taç giyme hizmeti görülecekse hizmete talip olan iki musahip can eşleriyle beraber hazırlıklarını yaparlar. Dedenin huzuruna rehber tarafından getirilirler. Özlerini dara çekerler,

Dede sorar: “Eyvallah canlar, özünüzü dara çektiniz bundan muradınız maksadınız nedir?” Darda duran iki musahip can: “Eyvallah erenler bildiğiniz üzere biz Allahın nasip etmesi ile ikrar verip tarikata dâhil olduk. Sonra erenler meydanında Ali Koç Baba dergâhında kardeşimizi bulup musahip olduk. Şimdi karşınıza Allah'ın inayeti siz mürşidimizin ve on iki hizmet sahibi Taçlı Babalar'ın ve bütün cem erenlerinin ugun görmesi halinde bu Kırklar Meydanı'nda hak için, hak aşkı ile hizmete talibiz ve yerine getirmek istiyoruz ne irade buyursunuz?” derler.

Dede: “Eyvallah canlar sizler demek ki bu cemlerde, bu erkânlarda, hak için, hak aşkına hizmet etmek istiyorsunuz?” der.

Dede ceme hitaben, “Eyvallah canlar bu canlar hizmet alıp taç giymek istiyorlar ne dersiniz bu görevi yapabilirler mi? Siz ne dersiniz” diye sorar. Cemde bulunanlar; “Eyvallah, Allah hizmetlerinden ötürü utandırmasın” der. Eksik olan taçlı babalık, Taçlı Babaların ve ceme katılanların rızası ile hizmete talip olan musahiplere verilir. Dedenin bu kararı onaylamasından sonra dede hizmet alma gülbenkını okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Bu canların hizmet ikrarları kabul ola, muradları hâsıl, ömürleri uzun, kısmetleri gani ola. Haneleri şen ve mamur ola, hizmetleri daim ve kaim ola. Her ne niyetle her ne gönülle hizmet ikrarı verdilerse hak katında, pirlar divanında yazılıp gayet kabul ve makbul ola. Cenâb-ı Hakk bu canları yapacakları hizmetleriyle sevip sevindire. Noksanlardan, kusurlardan koruya. Cenâb-ı Hakk yapacakları hizmetlerden dolayı yüzlerini kara çıkarmaya. İkrarlarında sahibi kadem eyleye. Hakk'ın birliğine, cemlerimizin, erkânlarımızın keremi hikmeti gele. Gerçeklerin demine hû.”

Hizmetlerini alan musahip canlar dedeye niyaz ederler “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” dedikten sonra kalkarlar. Kendilerine gösterilen bir yere otururlar. Bundan sonra Musahiplik Cem’inde görülen erkân uygulanır. Dede son olarak bir “Hâza Taç Tekbiri” okur.

Bism-i Şah Allah, Allah!

Allah Allah sırrı Şahı velhaneden Muhammed Ali tacıl arifin Hazreti Hûnkar Hacı Bektaş Veli küllüşeyin hakkal cihale el hûkmü ve ileyhi turceun Allahû la ilahe illa hûvel hayyül kayyüm tekberi hûnkar Hacı Bektaş Veli, Allahû ekber velillahil hamd. Havaleti Şah-ı Merdan tercümanı hatmi Ali mezidi tariki Kur'anım fahri gılam saidel ante Allah'ü biriz yed havalet Şahı şehit, gerçekler demine hû”

Taç tekbirinden sonra taçlarını giyen canlar ceme katılanlar tarafından tebrik edilirler. Cem erkânı normal işleyişinde devam eder.

3.11. Ali Koç Baba Ocağı'nda Uygulanan Cem Erkânı

Cem törenleri genellikle perşembeyi cumaya bağlayan gece düzenlenir, ancak artan göç ve çalışma hayatına uyulması için cumartesi ve pazar günleri gündüz vaktinde de düzenlenebilmektedir. Harman Tavı Bayramı ekim ayında, Kırk Nevruz Bayramı 21 Mart'ta ve Muharrem Matemi ise tutulan orucun sonunda düzenlenir. Bazen katılımın daha fazla olması

için hafta sonları da cem töreni düzenlenebilmektedir. Cem törenin düzenleneceğini önceden haber almış olan canlar cemevine gelmeden önce abdest alırlar ve hane içinde de birbirlerinden rızalıklar alındıktan sonra da ceme katılırlar. Cem töreni başlamadan önce kesilen kurban etleriyle hazırlanan yemekler yenmeden önce dede şu duayı okur:

“Bism- i Şah Allah Allah!

Vakitler hayrola. Şerler def ola. Hayırlar fethola. İstekler, muradlar, kabul ola. Oturduğumuz ocaklarımız ve hanelerimiz şen ve ruşen ola. Kızlarımızı, oğullarımızı Hak erenler bizlere bağışlayı vere. Cümlemizin istediğini veren Şah-ı Merdan ve Ali Koç Baba Sultan efendilerimiz ere, yetişse. Gelip bizlere gönül katmış ola. Her, yetiş dediğimiz vakitlerde ere, yetişse. Canların niyazları kabul ola, muratları hâsıl ola. Divan-ı Hakk’a yazıla. Hazır gaip gerçek erenlerin demine Ali’nin keremine gerçekler demine ya Ali Hû!”

Cem törenine katılan canlar yemekler yenilmeden önce şu duayı okurlar:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Şah-ı Merdan nimeti Yazdan. Berakâtı Halilürrahman. Şahı vilayeti havalatı piran. Hazır gayb gerçek erenler demine Ali’nin keremine Ya Ali Hû”

Okunan bu duadan sonra cem törenine katılan canlara hazırlanan sofralarda yemekler ikram edilir. Yemek yenildikten sonra dede sofraya kaldırma duasını okur:

Cem törenine katılan canlar yemekler yendikten (Bkz. Ek.6) sonra şu duayı okurlar:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Bismillahirrahmanirrahim. “Allah, Allah, Allah. Şir şir mürşittir. Rehberere sundular Kevser’i elhamdülillah. Sofra Ali’nin nimet velinin şöhret dinin elhamdülillah. Muhammed güldür, Pirim bülbüldür, cümlemiz kuldur elhamdülillah. Haşim’in zikri el fakirin fakiri. Bu demin şükürü elhamdülillah. Nuru Nebi Kerem’i Ali Pir’imiz Hünkâr Hacı Bektaşî Veli. Kırcaali’de Kızıldeli Alvanlarda Koç Ali bulmuşuz erkânı yolu elhamdülillah. Ya Ali Hû.”

Önceki yıllarda yemekler için sofralar Kur’an’ı Kerim okunmadan önce kurulurdu. Yemek yendikten sonra kısa bir ara verilir ve abdest tazeleme ihtiyacı hisseden canlar bu ihtiyaçlarını verilen bu arada giderirlerdi. Sofralar kurulmadan önce ellerin yıkanması için hizmet edenlerden bazıları ibriktarlık hizmetini yaparlardı¹⁸⁸. Dede bu hizmeti yapanlar için şu

¹⁸⁸ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli mülakat

hizmet tercümanını okurdu;

“Bism-i Şah Allah Allah!

Dost kudret Allahû emali Resulullah, kemali Şahı imam Hasan ve Hüseyn şehidan. Muhammed Aliye salavat ya Ali hû.” der ve cemde bulunanlarda” *Allahûme salli âlâ seyyidina Muhammed’in ve âlâ Ali seyyidina Muhammed”* diyerek salavat getiriler.

Sofraların kurulmasına ve yemeklerin getirilmesi için hizmet eden canlar içinde dede şu sofrta tercümanını okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Evveli Allah diyelim, kadimi Allah diyelim. Geldi Ali sofrası ya Şah diyelim, Allah ve Şah versin biz ziyelim. Gerçek erenler demine Ali’nin keremine Ya Ali hû.”

Yemekler yemekhane kısmında yendikten sonra cemevine geçilir. Cemevine giren canlar, giriş kapısının önce sağına sonra soluna ve eşiğine niyazlarını yerine getirdikten sonra cemevine girerler. (Bkz. Ek.7) Ceme giren can içeri dört adımda dedenin karşısına gelir buna Dört Kapı Selamı denir, şu şekilde yerine getirilir: Kapının önüne gelir içeri girmeden *“Esselam-ü aleyküm ey nur-i şeriat erenleri* “der. Eşikten geçtikten sonra bir atım atar, *“Esselam-ü aleyküm ey nur-i tarikat erenleri”* der. Bir adım daha atar, *“Esselam-ü aleyküm ey nur-i marifet erenleri”* der. Dördüncü adımdan sonra; *“Eusseliin-ü aleyküm ey nur-i hakikat erenleri”* der. Posta (dede postun başına oturmuş ise dedeye) niyaz eder. (Bkz.Ek.8) Dedenin sağ ve sol yanında oturan Taçlı Babalar’ın halini hatırını sorar *“Eyvallah erenler nedir haliniz?”* der. Erenler de *“iyiyiz şükür”* diye karşılık verirler ve yerine geçer. Dede içeri girince cemevine gelmiş olan canlar ayağa kalkar.

Dede postun yanına gelince post duasını okur:

“Eûzu billahi mineş-şeytânirracîm. Bismillahirrahmanirrahîm. “Allahûmme postu âlem tekrim ya Ali hû es- elime tekrim ya Ali hû azame tekrime ya Ali hû ekreme tekrime Ya Ali hû” der ve posta oturur. (Bkz. Ek. 9)

Dede posta oturduktan sonra şu gülbenki okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali! Dest-i Muhammed, mümine rahmet, Yezid’e lanet olsun. Nur-u nebi, kerem-i İmam Ali. Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli! Ali evladı Ali Koç Baba Sultan, hazır gaip ve gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine, ya Ali Hü!”

Dede gülbenkini okuduktan sonra ayağa kalkmış olan canlar dedenin “*Buyurun oturun*” demesiyle yerlerine otururlar. Dede yerine oturduktan sonra sağ ve sol yanında oturan Taçlı Babalar’ın halini hatırını sorar “*Eyvallah erenler nedir haliniz?*” der. Erenler de “*iyiyiz şükür*” diye karşılık verirler. Dede cemde bulunan canlara hitaben de; “*Canlar sizin haliniz nedir?*” diye sorar, canlar da “*iyiyiz şükür*” diye karşılık verirler. Sonra dede cemde bulunanlara hitaben “*cümlenize niyazım var*” der. Cemde bulunanlar “*niyazın ak olsun*” diyerek karşılık verirler.

Dedenin musahibi dedeye niyaz eder ve o da “*Eyvallah erenler nedir haliniz?*” diye sorar. Erenler de “*iyiyiz şükür*” diye karşılık verirler sonra “*canlar sizin haliniz nedir?*” diye sorar. Canlar da “*iyiyiz şükür*” diye karşılık verirler. Dedenin musahibi “*cümlenize niyazım var*” der. Cemde bulunanlar “*niyazın ak olsun*” diyerek karşılık verirler.

Çırak yanmadan önce Dış Gözcü törene gelecek kimsenin olup olmadığını kontrol eder. Kimsenin gelmeyeceği anlaşılınca dış gözcü dedeye “tamam işaretini yapar ve cemevinin kapısı kapatılır. Dış Gözcü dedenin yanına gelir niyazını yapar ve şöyle der:

“Erenler Hû Bism-i Şah diyelim, evvel Allah diyelim.

Açalım cemevini, canları mihan edelim.

Üçlerin, Beşlerin, On iki İmamların, On dört Masum’u Pakların, On yedi Kemerbestlerin, Kırkların aşkına.

Gönül kapısını teslim alalım erkânın, Allah eyvallah, gerçeğe Hû.”

Dede Dış Gözcü’ye hizmet gülbenkini verir:

“Bism-i Şah Allah, Allah!

Allah bir, Muhammed Ali Nur-ı hakkı için, hizmetlerin kabul, muradın hâsıl olsun. Ömrün uzun, kısmetin gani olsun. Her ne niyetle, ne gönülle bu canları bu ceme toplayıp gözcülüğünü, bekçiliğini yaptın ise Hakk katında kabul ve makbul olsun. Hanen şen ve maur olsun. Gönlün mesrur, sırrın mestur olsun. Allah erenler bu canı hizmetiyle sevdirdin, eksik kusur, kötü hallere koymasın. Durduğu dar Fatma Ana’nın darı olsun. Darların, hizmetlerin kabullüğüne, Hakk’ın birliğine diyelim Allah, Allah gerçekler demine Hû.

Hizmet gülbenkini alan dış gözcü görevinin başına gider. Böylece cem başlamış olur. Rehber, Deden’in huzuruna gelir, niyaz eder ellerini ve ayaklarını mühürler ve bu vaziyette iken rehber duasını okur:

“Himmeti merdane bent eyledi tülbentini beline, küşadı kıldı rehber ile Pir’e eyledik iptida. Taktı Selman kemerbesti beline iptida. Pürü cemali Muhammet kemali Aliye selavat “

Ceme katılanlar (*Allahûme salli âlâ seyyidina Muhammed'in ve âlâ Ali seyyidina Muhammed ile Sallallâhû aleyhi ve sellem*) der devamında Rehber duasına devam eder;

“Pir’imiz Hûnkâr Hacı Bektaş-ı Veli Ali evladı Ali Koç Baba Sultan gerçek erenler demine Ali’nin keremine Ya Ali Hû” der. Beline yeşil renkli kemerini bağlayarak görevini almış olur.

Rehber cem töreninde bulunan canlara çoraplarını çıkarmaları gerektiğini hatırlatır ve Dede dâhil bütün canlar çoraplarını çıkarır¹⁸⁹.

Mumcu Baba kemerini bağlayıp dedeye niyaz eder ve dedenin önünde dizlerinin üstüne oturup bekler. Dede, Mumcu Baba’ya; *“Kalk erenler, Hak Muhammed, Ali, On iki İmamlar, Hacı Bektaş Veli, Ali Koç Baba Sultan erkânının gereği bu canların çırağını uyar”* der. Mumcu Baba ayağa kalkar dedenin karşısında dara durur ve *“Gayb Erenler Çırac Duası”* nı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!”

Çırağı rüşan fahri devrişan, zuhûru imam küşade-i meydan, kanun-u evliya, kuvvet-i abdalın. Himme-ti Ali Koç Baba Sultan. Allah Allah eyvallah destur ya Şah gerçek erenler demine Ali’nin keremine ya Ali Hû.”

Dedenin karşısına geçip dizlerinin üstüne çöker ve sonra şu ayeti okur:
“Bismillahirrahmanirrahim.

Kala rabbena zalemna enfüsena ve il lem tağfir lena ve terhamna lenekunenne minel hasirin” der. Cemde bulunanlar da *“Allah Allah”* derler.

Mumcu Baba: *“Bismillahirrahmanirrahim”* der ve üç ayaklı ve tek mumluk çırağı kibritle yakar. *“Yaradanın nuru aşkına Ya Allah, Ya Allah, Ya Allah”* der ve önündeki çırağı uyarır. İkinci çırağın ateşini birinci çıraktan alır, *“Nübüvvetin nuru aşkına Ya Muhammed, Ya Muhammed, Ya Muhammed”* der ve ikinci çırağı da uyarır. Üçüncü çırağın ateşini de birinci çıraktan alır. *“Velayetin nuru aşkına Ya Ali, Ya Ali, Ya Ali”* der ve üçüncü çırağı da uyarılmış olur. Uyarılan ikinci ve üçüncü çırac cemevinde uygun yüksek bir yere konur. Mumcu Baba, çırakları uyardıktan sonra şu tercümanı üç kez tekrarlar:

“Bism-i Şah Allah, Allah!”

¹⁸⁹A*ı U*lu, 10.06.2024 tarihli mülakat; Hz. Musa Allah’la görüşmek için tuva vadisine çıktığında Allah Hz. Musayı uyarır *“Şüphe yok ki, ben senin Rabbinim. Hemen nalınlarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ’dasın.”*(Taha suresi 12. Ayet) Alevilerde cemde manevi olarak Allahın huzuruna çıktıklarına inanırlar ve onun için çoraplarını çıkarırlar.

Seyyid-üs sadat, muhibb-üs sadat, hülasa-i mevcudat âlem-üssırr-el hatiwat, şefi-i ruz-i arasat bercemal-i Muhammed Ali ra salavat.”

Cemde “*Erkân*”ı nurlandırmak için üç adet çırak uyarılır. (Bkz. Ek. 10) Muharrem Matem’ı Cem’inde on iki çırak yakılır. Çırak insanı karanlıktan alıp aydınlığa ulaştıran, gideceği yolu aydınlatan nurdur. Yakılan çıraklardan ilki Allah’ın nurunu temsil eder, ikincisi Hz. Muhammed’in nurunu, üçüncüsü ise Hz. Ali’nin nurunu yansıtır. Cem bitinceye kadar sır olmazsa (sönmezse) cem uzar ve mumlar biterse mumlar sır edilmeden tekrar yakılır. Mumlar cem bittikten sonra sır edilmemiş ise güvenli bir yere alınır orada bitinceye kadar yanar ve kendi kendine sır olur. Mumcu Baba çırağ uyandırma duasını okur:

“Bismi- Şah, Allah Allah!

Allah Allah çün çerağı uyardık ol hüdanın aşkına seyidiül kevneyn hatemül enbiyanın aşkına sakiyi Kevser Aliyyül Murteza aşkına. Haticetül Kübra Fatimatüz Zehra hayrünnisa, Şah Hasan hulki rıza zehiruş, Şahım Hüseyin şehid-i deşt- i Kerbelâ'nın aşkına. On iki İmamın velayet-i pişuvanın aşkına çehar-i deşti masum-ı pak al-i abanın aşkına hazret-i hünkâr kutb-i evliyanın aşkına, pirimiz Ali Koç Baba Sultan'ın aşkına haşre dek yansın yakılsın. Hak hû erenler âşıkân, sadıkan marifan, muhibban, sak inan çerağlar aydın ola ya Ali Hû.”

Mumcu Baba, çırakları uyarır ve şu tercümanı üç kez tekrar eder:

"Bism-i Şah Allah, Allah!

Seyyid-üs sadat, muhibb-üs sadat, hülasa-i mevcudat âlem-üs sırr-el hatiyat, şefi-i ruz-i arasat bercemal-i Muhammed Ali râ salavat” der. Mumcu Baba bu tercümanı okurken, cemde bulunan bütün canlar hafif sesle salavat getirirler.

"Allahümme Salli Ala Muhammed'in ve Ala Al-i Muhammed" diyerek salavatı üç defa tekrarlarlar. Devamında Mumcu Baba şu ayetleri okur:

"Bism-i Şah Allah, Allah!

Allahu nur'us semavali velardi mislenurihi ke-mişkatın fiha mısbah' ul misbah fi zücacetin zücaceti kennaha kevkebün dürriyün yukadü min secerettin mübarekettin zeytunetin. La Şarkıyyetin ve la Garbiyetin yükadü zeytuha yadiu ve lev lem temseshu nârun ala nuri yehdallah'u nurehu men yeşau ve yadribullah 'ul emsalelinnasi vallah u bi külli şey'in âlim.”¹⁹⁰

Mumcu Baba ayeti okumayı bitirdikten sonra dede şu tercümanı okur:

"Bism-i Şah Allah, Allah!

¹⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Nur 35-36.

“Allah Allah. Çün çerağı uyardık ol Hüda'nın aşkına. Seyyid-ül Kevni, hatem'ül enbiyanın aşkına. Saki-yi Kevser Aliyyel Murtaza'nın aşkına. Hatice-tül Küberra, Fatma-tül Zehra'nın aşkına! Şah Hasan Hulk-i Rıza zehri nuş Şahım Hüseyin Şehid-i Dest-i Kerbelâ'nın aşkına. Bil cümle On İki İmamların aşkına. Carde-yi Masum-u Pak Âl-i Abâ'nın aşkına. Hazret-i Hünkâr Kutb'ül Evliya'nın aşkına. Ali Koç Baba Sultan efendilerimizin aşkına. Haşr ederek yansın yakılsın billahi anın aşkına. Hak Hü erenler aşkına. Sadıkan, arıfan, muhibbani, razıyan, şakıran, tayyiban, mesakinan. Çerağları aydın ve ruşan ola. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine ya Ali Hü!” der ve şöyle devam eder: “Cemimizin birliğine, gerçek erenlerin ve On iki İmamların keremine ya Ali Hü” Cemde bulunan canların hepsi secdeye vararak yere niyaz ederler. Hizmetini alan Mumcu Baba, dedenin hemen sağ yanında oturur.

Dede görev almaları ve niyaza gelmeleri için beş musahipli canı buyur eder. (Bkz. Ek. 11) Bu niyaz “Hoş Geldiniz” niyazıdır. Niyaz için beş candan ikisi dedenin sol yanına üçü de sağ yanına oturur. Bu niyazı üç erkek can yapar. Canlardan biri dedenin önüne gelir ayakta ”Eyvallah “der. Dede’de “Eyvallah” der. Daha sonra dedeye niyaz eder. Dedeye; “Nedir haliniz” diye sorar. Dede “İyiyiz şükür” der. Sağına dönerek orada bulunanların hatırını sorar ” nedir haliniz?” der. Sağda bulunanlar ”İyiyiz şükür” der.

Sonra sol tarafına dönerek oradakilerin hatırlarını sorar “Nedir haliniz” dedikten sonra sol tarafta bulunanlar da “İyiyiz şükür” diyerek karşılık verirler. Daha sonra dedenin önündeki posta niyaz eder dedeye ”Nedir haliniz” der. Dede, “Mürvet ettiniz” der. Can, dedeye tekrar “Nedir haliniz” der. Dede “Kadem getirdiniz” der. Can, dedeye tam niyaz yapar dede tam niyaz esnasında “Allahümme Salli Ala Muhammed “der. Can, dedeye “Nedir haliniz” diye sorar. Dede;” İyiyiz şükür” der. Can tekrar dedeye sorar” Nedir haliniz” der. Dede; “Mürvet ettiniz” der. Can, dedeye tekrar” Nedir haliniz” diye sorar.

Dede “Kadem getirdiniz” diye cevap verir. Niyaz yapan can, dedenin solunda oturan dede musahibine “nedir haliniz” diye sorar musahip de” İyiyiz şükür” der. Sonra sağındaki iki musahipli cana da sırasıyla” Nedir haliniz” diye sorar onlar da “İyiyiz şükür” derler. Daha sonra solundaki iki musahipli cana “Nedir haliniz” diye sorar. Onlar da “İyiyiz şükür” derler. Sonra niyazı bitirmek için posta secde eder dedeye “Nedir haliniz” diye sorar. Dede; “İyiyiz şükür” der tekrar “Nedir haliniz diye sorar.

Dede: “Mürvet ettiniz” der. Son kez “Nedir haliniz?” diye sorar. Dede “Kadem getirdiniz” der. Posta secde halindeyken cemde bulunanlara “Nedir haliniz canlar, kardeşler?” der. Cemde bulunanlar ”İyiyiz şükür” diyerek karşılık verirler. Sonrasında niyazdaki can cemde bulunanlara “Cümlemenize niyazım var” der. Cemde bulunanlar “Niyazın ak olsun” derler.

Niyazdaki can “*Cümleten hoş geldiniz muhabbete canlar kardeşler*” der. Cemde bulunanlar; “*Hoşluğunuza geldik*” diyerek karşılık verirler. Niyazdaki can dedeye “*Nedir haliniz*” diye sorar.

Dede;” *İyiyiz şükür*” der. Can dedeye “*Nedir haliniz*” der dede; “*Mürvet ettiniz*” der. Can dedeye son kez “*Nedir haliniz*” diye sorar dede; “*Kadem getirdiniz*” der. Niyazdaki can posta üç kez secde eder birincide “*Allah*” ikincide “*Muhammet*” üçüncüde “*Ali*” der. Dede son olarak cana; “*Niyazın ak olsun*” der. Can dedenin elini öper sonra hizmet için çıkan diğer canlarda aynı ritüeli uygularlar. Ana Bacı¹⁹¹ postun önüne gelir niyaz eden musahipli canlar gibi oda niyazını yapar ve aynı ritüeli uygular. Tüm yapılan bu niyazlara “*Sefalaşma*” denir. (Bkz. Ek.12) Sefalaşma işlemi bittikten sonra dede şu duayı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Vakitler hayr ola. Şerler def ola. Hayırlar feth ola. İstekler kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Oturduğumuz hanelerimiz, ocaklarımız şen ve ruşen ola. Kızlarımızı, oğullarımızı Hak erenler bizlere bağışlayı vere. Cümlemizin istediğini veren Şah-ı Merdan ve Ali Koç Baba Sultan efendilerimiz ermiş yetişmiş ola. Gelip bizlere gönül katmış ola. Er, yetiş dediğimiz vakitlerde ere, yetişse. Canların nazları, niyazları kabul, muratları, maksutları hâsıl ola. Divan-ı Hakk’a yazıla. Hazır gaip gerçek erenlerin demine Ali’nin keremine ya Ali Hû!”

Dede ile cemde bulunanlar arasında şöyle bir diyalog gerçekleşir. Dede;” *Eyvallah erenler nedir haliniz evde büyük, küçük ne yapar, iyi midir hoş mudur?*” der.

Cemde bulunanlar “*iyidir erenler sizinkiler nasıldır?*” der.

Dede; “*Bizinkiler de iyidirler, hoşurlar. Cümleten hoş geldiniz safa geldiniz muhabbete canlar, kardeşler*” der.

Cemde bulunanlar “*Hoşluğunuza geldik*” der.

Dede o gün hangi cem töreni yapılıyorsa onunla ilgili konuşma yapar. Âşık Baba’da cem töreni ile ilgili ya da genel konularda sohbet tarzında konuşma yapar. Katıkıda bulunmak isteyen canlar, konu hakkında konuşma yapabilir.

Dedenin sağ tarafında oturan erenler, Kur’an-ı Kerim okur. Cem töreninin bu kısmında okunan sureler şunlardır; Yasin, Tahrir, Fatiha, Amnâresul, İhlas, (üç kez) Felak ve Nas.

¹⁹¹S*y*i K*ç, 02.07.2023 tarihli mülakat; Dedelerin eşine verilen genel isim. Anabacılar toplulukta eşlerine her türlü sorun ve sorumlulukta yardımcı olurlar.

“Kur’an okumaya başlayan ilk eren şöyle başlar:

“*Mefhar -i Mevcudat, Hazret-i Fahri-i Âlem, Muhammed Mustafa ra. Salavat*” der ve cemde bulunanlar da "*Allahûmme salli âlâ Muhammed ve âlâ âli Muhammed.*" diyerek salavat getirirler.

Okunan Kur’an’dan sonra “*Allahûekber La ilahe İllallah Muhammedîn Aliyyen Veliyullah Ehl-i Beyt’ine salavat*” der. Cemde bulunanlar; *Allahûmme salli âlâ Muhammed ve âlâ âli Muhammed*” diyerek salavat getirirler. “*Gerçekler demine Ali’nin keremine ya Ali hû*” diyerek Kur’an okunması sonlandırılır. Sonrasında Rehber “*hû*” der. Dede şu duayı okur:

“*Bism-i Şah Allah Allah!*

Okunan Kuranı azimin ecrini ve nur-u sevabını kabul ve makbul edip alel hûsus Muhammed Mustafa sallâllâhû aleyhi ve sellem hazretlerinin pakı münevver muzaffer ve müşerref ve mutahhir ruhlar için sen kabul eyle Allahım. Ali evladı ve ehlibeyt için ciharı yar masumu pak insan ruhları için, Atalarımız, analarımız ruhları için cümlemizin ahrete intikal eden geçmişlerimizin ruhları için, sen kabul eyle Allahım. Erenler ve evliyaların, On iki İmamların ruhları için okunan kuranı azimin edilen duanın ecrini sevabını geçen merhûmlara bağışladık. Sen kabul eyle gel ilahi rabbil âlemin. Geçen merhûmların cümlesinin ruhları şad nutku himmetleri üzerimize hazır ola ya Ali hû.”

Rehber “*Hû*” der, dede adak duasını okur:

“*Bism-i Şah Allah Allah!*

Canların adakları demleri kabul muradları hâsıl ola, divanı erden, dizarı haktan, süruhû Şahdan imam Cafer kullarından ayrı düşürmeye. Biz bir dua ettik pirimiz Muhammed Ali alıp kabul eyleye. Her ne niyet için olası ise divanı Hakk’a yazıla ya Ali hû.”

Bu sıra arka tarafta dolu için hazırlıklar yapılır. Hazırlıklar tamamlanınca Rehber, dolu bakırını getirir. Dolu bakırının içinde şerbet vardır.

Dede; “*Bakırcı Baba hazırmıyız*” der.

Bakırcı Baba, dedeye niyaz eder ve şu duayı okuyarak hizmetini alır:

“*Bism-i Şah Allah Allah!*

Ve sakahûm rabbehûm şaraben tahûra, Allahû tealanın gılı gışinden pak ve masivadan Allahtan arzı ve cernal bi kudreti kemali mütalian devletine meylettiren ve cümle şarapların

alası olup sadakana mahsus olan cennet şarabı ile Ali Koç Baba'nın himmeti ile cümlemizi safi ede ya Ali” diyerek hizmetini alır.

Dolu dağıtımına “*Muhabbet dolusu*” ile başlanır. Dağıtımı Ana Bacı yapar. Rehber tarafından getirilen ve üzerine yeşil örtü örtülen şerbet dolu kap, Bakırcı Baba'nın önündedir. Ana Bacı, dedenin önündeki posta niyaz eder. Bakırcı Baba'nın doldurduğu, içinde şerbet olan kâseyi dedeye takdim eder ve “*Erenler hû üzerinize geldi Muhabbet dolusu*” der.

Dede; “*Hoş geldin, sefa geldin*” der. Sonra “*Eyvallah erenler Hû, üzerimize geldi Muhabbet dolusu, Muhabbet dolusunu içelim Muhabbet aşkına, muhabbetimiz aşkına*” der. Cemde bulunanlar “*Aşk olsun*” der. Ana bacı daha sonra dedenin sol tarafında oturan musahibine doluyu takdim eder ve “*Erenler hû üzerinize geldi Muhabbet dolusu*” der. Musahip de “*Eyvallah erenler Hû üzerimize geldi Muhabbet dolusu Muhabbet dolusunu içelim muhabbet aşkına muhabbetimiz aşkına*” der. Cemde bulunanlar “*aşk olsun*” der. Ana Bacı dedeye niyazını yapar.

Rehber “*Hû*” diyerek Âşık Baba'yı hizmet almaya çağırır.

Âşık Baba hizmetini almak için sazla birlikte dedenin önüne gelir eliyle yerden niyaz alır ve dara durur.(Bkz. Ek. 13) Sazın telli tarafı posta bakacak şekilde iki elinde tutarak şu duayı okur:

“Hû erenler, Hakk'ın ulu divanında, on iki İmam yolunda, zakirlik vazifemi yerine getirmek için desturlarınızı niyaz ederim.”

Âşık Baba sazın üç yerinden niyaz alarak dedeye verir. Dede de kendisine uzatılan sazın üç yerinden niyaz alır ve “*Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali*” demek suretiyle ile sazın tellerine üç kez dokunur “*çok güzel ayarlamışsın Âşık Baba*” der. Sazın üç yerine niyaz eder ve sazı Âşık Baba'ya geri verir. Âşık Baba sazı aldıktan sonra sazın üç yerine niyaz eder ve dara durur.

“Bism- i Şah, Allah Allah!

Ya Allah Ya Muhammet Ya Ali ve nesli Ali Muhammet lanet yezide Mümine rahmet nuru nebi keremi Ali Pirimiz Hûnkâr Hacı Bektaş-ı Veli Ali evladı Ali Koç Baba Sultan. Gerçekler demine Ali'nin keremine Ya Ali Hû” der.

Dede, Âşık Baba'ya hizmetine başlaması için şöyle bir gülbenk okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Yolumuza yol olasınız, dilimize dil olasınız, Şu Ali meydanında zakir olasınız. Yolumuz yol ile yürüsün, hak nefeslerine büürünsün. Söyleyen dilleriniz gam, gasavet görmesin. Hak ile Hakk'ın destur imanım. Gerçeğe Hû.”

Dede ”Niyazın ak olsun” der. Âşık Baba yere elle niyaz eder yerine geçer ve dedenin sağ tarafına Mumcu Baba’nın yanına oturur. Böylece Âşık Baba’da hizmetini almış olur.

“Bahçe donatımına”¹⁹² geçilir. Rehber “Buyurun bacılar Muhabbet dolusuna” diyerek musahipli bacıları hizmete çağırır. Bakırcı Baba doluyu kâseye doldur ve “Eyvallah erenler hû üzerimize geldi Muhammed Ali’nin dolusu içelim Muhammed Ali’nin dolusunu Muhammed Ali’nin aşkına” der. Cemde bulunanlar ve dede “Aşk olsun” der.

Hizmete kalkan musahipli bacı dedeye niyaz eder Bakırcı Baba’nın doldurduğu doluyu dedeye takdim eder ve “Hû erenler üzerinize geldi Muhammed Ali’nin dolusu” der. Dede; “Hoş geldin, sefa geldin” der. Devamında “Eyvallah erenler hû üzerimize geldi Muhammed Ali’nin dolusu içelim Muhammed Ali’nin dolusunu Muhammed Ali’nin aşkına” der. Cemde bulunanlarda ”aşk olsun” der.

Dede. “Aşkınız Fadime ana olsun, şifa olsun” der. Dolu dağıtan musahipli bacı, dedeye niyaz eder ve dedenin sol yanındaki Ana Bacı’ya doluyu takdim eder “Üzerinize geldi Muhammed Ali’nin dolusu” der. Ana Bacı “Üzerimize geldi Muhammed Ali’nin dolusu içelim Muhammed Ali’nin dolusunu Muhammed Ali’nin aşkına” der. Cemde bulunanlar de “aşk olsun” der. Daha sonra dedenin solunda oturan Taçlı Babalar’a ve sağında oturan Taçlı Babalar’a da aynı şekilde doluyu takdim eder aynı sözleri tekrarlar kendisine dolu takdim edilen Taçlı Babalar’da aynı şekilde karşılık verirler. Taçlı Babalar’a “Muhammed Ali dolusu” dağıtıldıktan sonra cemde bulunanlara da herkesin kendi bardağına olmak üzere “Muhammed Ali dolusu” dağıtılır dağıtım yapan musahipli bacı, erkeklere “Erenler”, kadınlara da “Kardeş” diye hitap eder. Musahipli bacı dağıtım esnasında kendinden büyüklerin ellerinden öper, küçüklerde musahipli bacının elinden öper. Herkes dolusunu içtikten sonra Muhammed Ali dolusu tamamlanmış olur. Dolu dağıtılırken doluyu içen can, sağında ve solundaki canla sefalaşır. Sefalaşma sırasında sağ elini kalbine götürür. Sefalaşma herkes birbirinden razı oldu anlamında değerlendirilir. Dağıtım yapılırken Âşık Baba aşağıdaki nefesi söylemeye başlar.

“Muhabbet kapısını açam mı dersin

Açanda açdıranda Ali’dir Ali

¹⁹²A*ı U*ıu, 10.06.2023 tarihli sözlü mülakat; Erkek ve kadın müritlerin birlikte katıldığı zikir meclisleriyle ilgili olarak etrafta çeşitli iftiralar uydurulmaya başlayınca Hoca Ahmet Yesevi, pamukla ateşin içine konulduğu ağzı mühürlü bir hokkayı Maveraünnehir ve Horasan âlimlerine bir dervişi ile gönderir. Dervişin getirdiği hokka orada bulunanların huzurunda açılınca pamuk ve ateşin birbirine hiç etki etmediği görülür. Böylece Hoca Ahmet Yesevi’nin kerameti anlaşılmış olur.

Hakk'ın cemalini göreyim dersin

Görende gösteren Ali'dir Ali

Muhammet Mustafa cihan serveri

Mihraçta açıldı bu yolun sırrı

Kimse bilmez idi Ali'den gayri

Bilende bildiren Ali'dir Ali

Derviş ol kardaş düşme inada

Safî kıl gönlünü olmasın sade

Benliğini terk edip eriş murada

Erende erdiren Ali'dir Ali

Münkirin askeri şama çekildi

Mümin olanlara name yazıldı

Kırkların Cem'inde şerbet ezildi

Ezende ezdiren Ali'dir Ali.”

Muhammet Ali'dir kırkların başı

Onları bilmeyenin nece olur işi

Post nevi gözünden akıttı yaşı

Akıtıp aktıran Ali'dir Ali

Nefesin bitiminde Âşık Baba “Eyvallah erenler” der. Cemde bulunanlar da “Nefesin ak olsun” derler. Âşık Baba başka bir nefes okumaya devam eder. Birinci dolu dağıtılırken şu nefesi okur:

“Bizden selam olsun sofû canlara

Hakikat talibi olan Üçlerin Hû Hû

Akıl ermez fikir yetmez onlara
Okuyalım nutkun gelin Üçlerin Hû Hû
Muhabbet babında bendi açıktır
Mevcut defterinde dizarı çoktur Hû
Üçlerin aşkına dolu içiptir
Eylensin muhabbetimiz gelin Üçlerin Hû
Bu yolun sahibi hak Muhammed Alidir.
Mümin olan canlara açıktır yolu Hû
Cümlemizi yaratan kadimi ulu
Niçin settar olduğun bilin Üçlerin Hû
Aşkın deryasına ermez yol firak
Hakk'ın kudreti göklere direk Hû
Gönül sefinesini salma yol irak
Uğrasın semtine yolun üçlerin, Hû Hû
Şah pir sultan zatım kande gezersin
Üçlerin aşkına yardım edersin Hû
Musahipsiz gezme yoldan azarsın
Hak pak niyazını kılın Üçlerin Hû Hû.”

Nefes bitiminde Âşık Baba “Eyvallah erenler” der. Cemde bulunanlarda; “Nefesin ak olsun” derler.

İkinci dolu “Üçlerin dolusu” dur. Bakırcı Baba: “Eyvallah erenler hû üzerimize geldi Üçler’in dolusu içelim Üçler’in dolusunu Üçler’in aşkına” der kâsesinden bir yudum içer. Üçlerin dolusunu dağıtacak ikinci musahipli bacı hizmetini alır ve Muhammed Ali’nin dolusundaki uygulama aynen uygulanır. Muhammed Ali’nin dolusunu dağıtan musahipli bacı, dedenin sol tarafına dedenin musahibinin solunda oturur.

Üçlerin dolusu dağıtılırken Âşık Baba şu nefesi okur.

“Medet Allah ya Muhammed ya Ali

*Yusuf kuyusunda zindana düştüm
Gülbengi çekilen Bektaşi Veli
Gayretiniz yok mu? Ummana düştüm*

*Fatıma ananın eteğin tuttum
Server Muhammed'e göz gönül kattım
İmam Hasan ile çok metap sattım
Şah Hüseyin ile dükkâna düştüm*

*İmamı Zeynel'e can kurban ettim
Muhammed Bakırla musahip tuttum
Caferi Sadığa göz gönül kattım
Naci deryasında ummana düştüm*

*Musa Kazım Şah Rıza ya kavuştum
Kerbelâ çölünde cenge giriştim
Yezit ordusuyla hayli vuruştum
Yaralandı Sinem al kana düştüm*

*Taki Naki Askeri dir nurumuz
Mehdi mağarada gizli sırrımız
Cebrail ölümüğ Cerrah berimiz
Kırkların Cem'inde erkâna düştüm*

*On İki dergâhında ölüm var
Gece gündüz sohbetim var demim var*

Çok günahım varsa neden gamım var

Ali gibi Şah-ı Merdana düştüm”

Rehber “hû” der. Sonrasında birinci dolu Muhammed Ali’nin dolusu ile Üçlerin dolusunda dede şu tercümanı okur:

Bism-i Şah Allah Allah!

Muhammed Ali’nin dolusu daim ola bu gitti bir ganisini Muhammed Ali üzerimize hazır ve nazır kıla şöyle dört yanımıza kanat çatı vere. Evlerimiz ve ocaklarımız şen ve rüşen ola, meydanda hizmet eden canların hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola. Biz bir dua ettik Muhammed Ali alıp kabul eyleye. Üçlerin dolusu daim ola ila ahira Muhammed Ali’nin Üçlerinde dolusu daim ola ya Ali Hû.”

Cemde bulunanlar “Allah kabul etsin “derler.

Üçüncü sırada “Yedilerin dolusu” gelir, Bakırcı Baba “Eyvallah erenler hû üzerimize geldi Yedilerin dolusu içelim Yedilerin dolusunu Yedilerin aşkına” der ve kâsesinden bir yudum içer. Yedilerin dolusunu dağıtacak üçüncü musahipli bacı hizmetini alır ve Muhammed Ali’nin dolusundaki sıra aynen uygulanır. Üçlerin dolusunu dağıtan musahipli bacı dedenin sol tarafına oturan Taçlı Babalar’dan birisinin yanına oturur. Âşık Baba nefes söylemeye devam eder ve şu nefesi okur:

Bir mürşide bendeyledim özümü

Bu dergâhta kabul eyledim sözümü Hû

Cebrail getirdi bir dal üzümü

Aşk olsun kırklardan içtik bir dolu Hû

Sevdik, kottuk Muhammed’in gülünü

Bülbül gibi söyleşiriz dilini Hû

Kudret sütünle ağız balım

Aşk olsun kırklardan içtik bir dolu Hû

Her sabah her sabah zülfün bendinde

Halim beyan olsun güzel şahıma Hû

Bir yeşil tas ile sunduk elinde

Aşk olsun kırklardan içtik bir dolu Hû

*Âşıkların hakkını bir tamam yazsınlar
Onları da engür havanında ezsinler Hû
Onları da müminlerin arasına dizesinler
Aşk olsun kırklardan içtik bir dolu Hû*

*Şah Zühre Şahım Muhammed Ali'nin yetimi
Elinde kadehini dolu getiri Hû
Bu lokmayı bize hızır getiri
Aşk olsun kırklardan içtik bir dolu Hû.”*

Dördüncü dolu dağıtılırken Âşık Baba nefes okumaya devam eder.

Nefes bitiminde Âşık Baba: “Eyvallah erenler” der. Cemde bulunanlarda; “Nefesin ak olsun” derler.

Dolular gezerken Âşık Baba aşağıdaki nefesi okur:

*“Aman eyle müriüvvet eyle
Gördüğüne akma gönül
Senin yüzüne bakmayanın
Sen yüzüne bakma gönül*

*Kaz kuyuyu boyunca kaz
Çıkacağına bilde öyle kaz.
Gezdiğin yerde hoşça gez
Doluları dökme gönül*

*Binip harabatın eşme
Karlı buz dağların aşma
Olur, olmazla baş koşma
Kendini mat etme gelme*

*Bir kardaşa ikrar verip
Çok tosun nab etin yiyip
Zerrece hilesin duyup
Tez başına kakma gönül
Şah Hatayim döndür eyüye
Çektiğin emek havaya
Vasiyetim olsun sana
Hatırları yıkma gönül.”*

Nefes bitiminde Âşık Baba :“Eyvallah erenler” der. Cemde bulunanlarda; “*Nefesin ak olsun*” derler.

Dördüncü sırada “*On iki İmamların dolusu*” gelir, Bakırcı Baba “*Eyvallah erenler hû üzerimize geldi on iki İmamların dolusu içelim On iki İmamların dolusunu on iki İmamların aşkına*” der. Kâsesinden bir yudum içer. On iki İmamların dolusunu dağıtacak dördüncü musahipli bacı hizmetini alır ve Muhammed Ali’nin dolusundaki sıra aynen uygulanır. Yedilerin dolusunu dağıtan musahipli bacı dedenin sol tarafında oturan Taçlı Babalar’dan birisinin soluna oturur.

Âşık Baba nefes söylemeye devam eder ve şu nefesi okur:

*“Ebu Talib Oğlu Ali Olmasaydı
Bilmem nicolurdu dünyanın hali,
Ebu talip oğlu Ali olmasaydı.
Hiç bilen olmazdı erkânı yolu,
Ebu talip oğlu Ali olmasaydı.
Cennet bilinmezdi sırat olmazdı,
Çarkı burcu devran karar kılmazdı.
Âdem ata bu dünyaya gelmezdi.
Ebu talip oğlu Ali olmasaydı.
Muhammet Mustafa miraç etmezdi.
Hasan Hüseyin’in yasın tutmazdı.*

*Yirmi dört bacı esir olmazdı.
Ebu talip oğlu Ali olmasaydı.
Kuşlar dahi Beytullah'a konmazdı.
Mümin olan bir ikrara durmazdı.
Dört nebiyullaha kitab inmezdi.
Ebu talip oğlu Ali olmasaydı.
Şah Hüseyin Kerbelâ'ya gitmezdi.
Mümine kadim olan yası tutmazdı.
Zülfıkarla düldül zuhûr etmezdi.
Ebu talip oğlu Ali olmasaydı.
On yedi kemerbest on İki imam,
On dört masumu pak cümlesi tamam.
Ebül Müslüm yezide verirdi eman.
Ebu Talip oğlu Ali olmasaydı.
Evvel Ali ahir veli olmazdı.
Dört kapıyı kırk makamı bilmezdi.
Kudretten yeşil ferman inmezdi.
Ebu Talip oğlu Ali olmasaydı.
İsmaillim cihan tutmazdı karar.
Mümin olanlar çok çektiler ahû zar.
La ilahe illallah demezdi küffar.
Ebu Talip oğlu Ali olmasaydı”*

Nefes bitiminde Âşık Baba: “Eyvallah erenler” der. Cemde bulunanlarda; “Nefesin ak olsun “ derler.

Rehber “hû” der. Sonrasında üçüncü dolu Yedilerin dolusu ile On iki İmamların Ahir dolusunda dede şu tercümanı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Sır ola nur ola kendinde bir gam görmeye, münkir münafık kör ola. Dolularımız dolu ola, yardımcımız Seyit Ali sultan efendimiz ola. Aman dediğimiz yerde ere yetiş vere, korktuğumuz yerlere uğratmayı vere. Pirimiz Hûnkâr Hacı Bektaş Veli efendimiz göre gözete, dilde dileğimiz, gönülde muradımızı vere. İki dünyada bekçimiz boz atlı hızır ere, yetişi vere. Evimize malımıza bereket, canımıza sıhhat, bedenimize kuvvet vere Allah On iki İmam, darı didar katerlerinden yâd etmeye.”

“Sırrı sırdaş ola, Şah-ı Merdan yoldaş ola Muhammed Ali ile Üçlerin dolusu, Yediler ile On iki İmamların dolusu daim ve kaim ola ya Ali Hû” der.

Cemde bulunanlar *“Allah kabul etsin”* der.

Beşinci sırada *“Kırklar dolusu”* gelir, Bakırcı Baba: *“Eyvallah erenler hû üzerimize geldi Kırkların dolusu içelim Kırkların dolusunu kırkların aşkına”* der. Kâsesinden bir yudum içer. Kırkların dolusunu dağıtacak beşinci musahipli bacı hizmetini alır ve Muhammed Ali'nin dolusundaki ritüel aynen uygulanır. On iki İmamların ahir dolusunu dağıtan musahipli bacı dedenin sol tarafındaki Taçlı Babalar'ın birisinin soluna oturur.

Âşık Baba nefes söylemeye devam eder. Nefes bitiminde Âşık Baba *“Eyvallah erenler”* der. Cemde bulunanlarda; *“Nefesin ak olsun”* derler.

Altıncı sırada *“Sunaların dolusu”* gelir, Bakırcı Baba *“Eyvallah erenler hû üzerimize geldi Sunaların (gayb erenler) dolusu içelim Sunaların (Gayb erenler) dolusunu Sunalar (gayb erenler) aşkına”* der kâsesinden bir yudum içer. Sunaların (gayb erenler) dolusunu dağıtacak altıncı musahipli bacı hizmetini alır ve Muhammed Ali'nin dolusundaki ritüel aynen uygulanır. Kırkların ahir dolusunu dağıtan musahipli bacı dedenin sol tarafındaki Taçlı Babalar'dan birisinin soluna oturur. Sunalar dolusu dağıtılırken rehber, cemde hazır bulunan canlara, önceden paketlenerek hazırlanmış bisküvitleri (Hızır Lokması) dededen başlayarak dağıtır. Rehber *“hû”* der. Dede sonrasında beşinci kırkların dolusu ile altıncı Sunaların dolusunda dede şu tercümanı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Vakitler hayır ola, şerler defola, hayırlar feth ola muratlar hâsıl ola, dilekler kabul ola ocaklar aydın ola, dertlere derman, hastalara şifa, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların, yüzlerin Hakk'a yakın olan âşıkların duası, makbul olan azizlerin himmetleri bizimle beraber ola. Pirimiz Hûnkâr Hacı Bektaş Veli efendimizin dünyada himmeti, ahirette şefaati üzerimize hazır ola. Kısmetlerimiz gani ola, hanelerimiz şenlik ve mamur ola. Evliya keremine Kızıldeli

sultan efendimizin demine. Muhammed Ali ile üçlerin, Yediler ile On iki İmamların, Kırklar ile Sunaların dolusu da daim ve kaim ola Ya Ali Hû.”

Cemde bulunanlar “Allah kabul eylesin” der. Dede: “Allah cümlemizi yenisine yetiştirsin” der. Dolu ve lokma dağıtımı bittikten sonra hizmet eden musahipli bacılar dedeye niyaz ederler, dede niyazları aldıktan sonra “niyazınız ak olsun” der.

Bundan sonra Rehber, Bakırcı Baba’nın yanına gelir, Bakırcı Baba’nın hazırladığı küçük cam kâseyi alır ve dedenin önüne gelir diz çöker” *erenler hû üzerinize geldi erenlerin demi devranı*” der. Dede: *hoş geldin sefa geldin* “der ve devamında “*erenler hû üzerimize geldi erenlerin demi devranı aşkına içelim erenlerin demi devranının aşkına, cümle muhabbetinizin aşkına* der. Cemde bulunanlar “aşk olsun” der. Rehber “hû” der. Dede şu tercümanı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Yezid’in kulağına kurşun aka, gözleri kör ola. Münkirin başı aşağı, baldırı yukarıya gele, mümin muhip, kardeşlerimize hak kerem yarı kıla. Erenlerinde demi devranı yürüye Ya Ali Hû.”

Rehber iki elini üç sefer birbirine vurur “*buyurun semaha*” der ve meydanı semaha açar. (Bkz. Ek. 14) Semaha önce erler çıkarlar. Âşık Baba semah dönecekler için semah nefesi çalmaya başlar. Bu sırada Mumcu Baba çırak şamdanı ile ayakta bekler. Semaha çıkan iki can, dedenin önündeki posta niyaz eder. Ayakta birbirleriyle sefalaşırlar, sonra yer değiştirirler ve karşılıklı olarak durular. Bu esnada eller göbek hizasında bağlıdır. Âşık Baba’nın “hû” demesiyle semaha başlarlar. Semah sol ayakla başlanır üç adımda karşıya varılır. Genelde semah bir kıtalık nefes ile dönülür. Semah Âşık Baba’nın “*Hû Allah’ım hû*” demesiyle biter. Semah dönen iki kişi semah bitiminde yine ayakta birbirleriyle sefalaşırlar ve dedenin önündeki posta niyaz ederler ve dedenin elini öperler. Semaha isteyen herkes kalkabilir. Ali Koç Baba Ocağı’nda semahlarda erler için söylenen çok sayıda nefes vardır.

Erlerin semah dönmesi bitince rehber, dede’yi semaha davet eder; dede ayağa kalkıp meydana gelir. Bu esnada cemde bulunanlarda ayağa kalkar ve rehber, dedeye kırmızı renkli kemeri bağlar. (Bkz. Ek.15) Dedenin musahibi arka planda bekler. Kemer bağlandıktan sonra Rehber kenara çekilir. Dedenin musahibi posta niyaz eder, dedenin karşısına geçer ve dedeye niyaz eder. Dede ile musahibi ayakta sefalaşırlar. Musahip dedenin elini öptükten sonra yer değiştirirler. Ayakta dikilirlerken eller göbek seviyesinde bağlıdır, Âşık Baba’nın “hû” demesiyle birlikte semaha başlarlar. Âşık Baba, dede semah dönerken nefesi ayakta söyler. Dedeyi semaha kaldırırken şu nefesi okur:

*“Gel başınan giydiceğim taç gibi
Ensesine dökülen siyah saç gibi
İsmail’e inen kurban koç gibi
Ben sana kul oldum kölede olurum”*

Âşık Baba dede semah dönerken şu nefes okur:

*“Çok şükür elhamdülillah
Gözümüz erden açıldı
Gördük kudret nurunu
Perdemiz serden açıldı.
Çok şükür elhamdülillah
Pirimi meydanda gördüm”*

Semah bitince dede, makamına oturur sonrasında semah gülbenkini okur:

*“Bism-i Şah Allah Allah!
Saflar, semahlar kabul, muratlar hâsıl ola divanı Hakk’a yazıla Ya Ali hû.”*

Âşık Baba, Ana Bacı’yı semaha kaldırırken şu nefesi okur:

*“Vah ana bacım yüreciğim demeden
Kesildin mi sandın aştan yemekten
Bir kez olsun hasta halin nedir demekten
Yorulur mu sandın dostun dilleri Hû Allah’ım Hû.”*

Âşık Baba şu gülbenki okuyarak Ana Bacı’yı semah dönmeye davet eder:

*“Armut ağacı armut ağacı başında tacı
Kalksın semah eylesin anaynan bacı”*

Cemdeki bacılar bu esnada ayağa kalkarlar. Ana bacıyla cemdeki bacılardan birisi semahlarını döner. Erlerdeki kurallara göre bacılar da semah dönerler.

Bacıların semahı bittikten sonra rehber; *“buyurun canlar kırk erenlere”* diye cemde bulunanlara seslenir. Dede hariç Cemdeki bütün canlar ayağa kalkarlar içten dışa büyüyen halkalar oluşturulur ve *“Kırklar Semahı”* dönülür.

Âşık Baba Kırklar Semahında şu nefesi söyler:

“Kırkları seven kalksın semah eylesin

Birlikte semah eylesin

Ya Muhammed ya Ali

İnceden çekerler yolu

Hazreti Ali'nin oğlu

Ah Hasan'im vah Hüseyin'im

Nazlı imam Şah Hüseyin'im

Hû Allahım Hû”

Kırklar Semahı dönüldükten sonra Rehber; meydanın boşaltılmasını herkesin yerine oturması gerektiğini söyler. Herkes yerine oturduktan sonra dede; *“erenler hû hoş geldiniz sefa geldiniz, mürvet ettiniz, kadem getirdiniz erenler hû”* der. Cemde bulunanlarda dede ile bu sözleri tekrarlarlar. Rehber *“hû”* der.

Dede şu duayı okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Şu meydanda hizmet eden canların hizmetleri kabul ola. Muratları, maksutları hâsıl ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaata bula. Kabul dergâhında Hakk'ın divan defterine kaydoluna. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine ya Ali Hû! Der ve devamında:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Kudreti visan nuru velcemaal gelmek iradet, gitmek icazet dileriz erenlerden hak himmet ya Ali hû” der. Hizmet edenler *“Allah razı olsun”* der. Dede *“cümlelizden Allah razı olsun, cümlelizni Allah yenisine yetiştirsin, Ehl-i Beyt'in şefaati ve bayrağı altından Allah bizi mahrum etmesin”* diyerek duayı bitirir.

Dede bir de temenna ve tecella gülbenki okur:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Ali, teslim temennâ hakkına, erenler nutkuna. Ayin-i cem birliğine, gerçek On İki İmamların himmetine, Pirimiz Ali Koç Baba Sultan Efendimizin keremine, canların temennâsı

ve niyazı Hak katında kabul ola. Divan-ı Hakk'a yazıla. Gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine ya Ali Hü.”

Hizmet edenler dedenin ve postun huzurundan çekilirler. Rehber dedenin önüne gelir niyazını yapar sonrasında kemerini söker. Rehber canlara hitaben “*canlar serbestsiniz, haklarınızı helal ediniz*” der. Cemde bulunanlar da; “*helal olsun sen de hakkını helal et*” derler ve cem töreni son bulur. (Bkz. Ek 17)

3.12. Salihler ve Büyükyayla Köylerinde Sosyal Hayat

3.12.1. Salihler ve Büyükyayla Köylerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri

İnsan hayatında çeşitli aşamalar vardır. İnsan doğar, büyür ve ölür. Yaşadığı sürece de çeşitli inanç, töre ve törenlerle yaşantısını devam ettirir. İnsan hayatındaki bu aşamalar çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Bunlar genelde “*doğum, evlenme ve ölüm*” olarak adlandırılır. Çeşitli dönemlerde yapılagelen âdetler, gelenekler, törenler ve bu törenlerin içerisinde bulunan çeşitli faaliyetler ve deneyimlemeler bir ülkenin ya da herhangi bir bölgenin geleneksel kültürünün birikimini oluşturan ana bölümlerdir¹⁹³. Sosyal hayat uygulamaları, geçmişten günümüze değin geçen süre zarfında bazen yavaş bazen de hızlı değişikliklere uğramıştır. Salihler ve Büyükyayla köylerinde de adet ve törenlerde geçmişten bugüne kadar çeşitli değişiklikler olmuş ve olmaya da devam edecektir. Salihler ve Büyükyayla köylerinde uygulanan adet ve törenlerin nasıl olduğunu genellikle yetmiş yaş ve üzeri kadın ve erkek yaşlılarla konuşarak köye ilk yerleşmelerinden itibaren günümüze kadar geçen sürede nasıl törenler, düğünler yaptıklarını; gelenek ve göreneklerin uğradıysa nasıl bir değişikliğe uğradığı tespit ederek incelemeye çalışılmıştır.

3.12.1.1. Evlilik

Evlilik kurumu, insan neslinin çoğalması, bir aile olunması, aile birliğinin korunması ve sürekliliğin sağlanması yönünden büyük önem taşır. Bu kurum, erkeğe ve kadına yeni bir toplumsal görev kazandırır. Aile olabilmenin ilk adımı evlilik sözleşmesinin imzalanmasıyla başlar. Evlilik törenleri, kişilerin kültürel yapısına, bulunduğu yere, inanışlara gelenek ve kurallara göre çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Evlilik törenlerine ve törenlerde yapılan kutlamalara düğün denilmektedir. Evliliğin gerçekleştirilebilmesi için öncesinde çeşitli hazırlıkların yapılması ve belli aşamalardan geçilmesi gereklidir. Türkler düğün geleneklerini

¹⁹³ Nuran Malta Muhaxheri (2018). *Kosova Türklerinin Halk İnançlarında Doğum, Evlenme ve Ölüm*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü 9. Milletler arası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek ve İnançlar, Ankara, 2018 s. 234.

İslamiyeti kabul ettikten sonra da devam ettirmişlerdir. Günümüzde bu devamlılık taşrada daha çok yaşatılmaktadır. Şehirlerde ise daha değişik bir şekilde yapılmaktadır.

Salihler ve Büyükyayla köylerinde görüşme yapılan kişiler düğün adetlerini şu şekilde aktardılar:

Eskiden Salihler ve Büyükyayla köylerinde düğünler pazartesi başlar, perşembeyi cumaya bağlayan gece biterdi. İlerleyen zaman içerisinde düğünler perşembe günü başlayıp pazar günü bitecek şekilde yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise cumartesi veya pazar günlerinde yapılmaktadır.

İlk kuşakta, evlilikler tamamen görücü usulü ile olmuş, evlenmeden önce eşlerini ya hiç görmemişler ya da aynı köyden ise ancak düğün cenaze vb. toplumsal katılımların olduğu ortamlarda görmüşlerdir. Zamanla görücü usulü yavaş yavaş etkisini yitirmiştir. Günümüzde görücü usulü evlilikler artık görülmemektedir. Evlilikler daha çok gençlerin beraber aldıkları kararlar sonrasında gerçekleşmektedir.

Köyde evlilikler önceki yıllarda büyüklerin isteği ve onayı ile yapılırdı. Alevi inancı gereği Alevi bir kız Sünni bir erkekle evlenemez, eğer bu evlilik gerçekleşirse kızın ailesi “*düşkün*” durumuna düşerdi ve bağlı bulunduğu toplum tarafından dışlanırdı. Son 30-40 yıl içerisinde topluluk dışı evlilikler gerçekleşmiştir ve “*düşkünlük*” olayı giderek dikkate alınmamaya başlanmıştır. Salihler ve Büyükyayla köylerinde musahip olmuş ailelerin çocukları evlenemez, musahip olan ailelerin çocuklarının evlenebilmesi için üç kuşak geçmesi gereklidir.

Salihler ve Büyükyayla köylerinde eskiden evlilik erken yaşlarda olurdu. Kızlar en geç on sekiz yaşlarına kadar evlendirilirdi. On sekiz yaşını geçmiş kızlar “*evde kalmış*” muamelesi görürlerdi. Erkekler genellikle on sekiz yaşlarında evlendirilmekteydi. Evlendirildikten sonra askere giderlerdi. Evlenmemiş olarak askerden dönenler “*kart*” olarak nitelendirilirdi. Öte yandan evlenme işinde, bir sıralama gözetilirdi, abiler ve ablalar ekstrem bir durum yoksa mutlaka önce evlendirilirdi. Köylerdeki imkânların kısıtlı olmasından dolayı yeni evlenen çiftler mutlaka oğlanın babasının evinde yaşarlardı. İlgili köylerde berdel ve beşik kertmesi hiç görülmemiştir.

Salihler ve Büyükyayla köylerinde köy dışında evlilik eskiden çok sınırlıydı. Büyükyayla’dan bir kız ancak Salihler veya Aydınlar (Batak) köylerinden bir erkekle evlenebilirdi. Alevi bile olsa başka bir köye kız verilmezdi. Ancak zaman içerisinde önce Alevi köylerine kız verilmiştir. Daha sonraları kız ailesi ne kadar isteksiz olsa da Sünni köyleriyle de evlilikler gerçekleşmiştir.

Evlilik belli bir sürece göre yapılmaktaydı ki bu genelde; kız isteme, söz kesme, nişan takma şeklindedir. Çok önceleri köylerde yaygın olan evlenme şekli “*görücü usulü*” evlenmeydi. Görücü usulü evlenme olmasına rağmen etraftaki köylere göre daha esnektir. Kız ve erkek birbirlerini iyice tansınlar diye ailelerinin gözetiminde bir araya gelmelerine izin verilirdi. Bu anlaşarak evlenme aynı köyde yaşayanlar için daha kolaydı. Köy dışında yapılacak evliliklerde genelde görücü usulü evlilik uygulanırdı. Kız kaçırma hemen hemen hiç görülmezdi. Köylerde kaç-göç olmadığı için gençlerin birbirlerini görme ve beğenme şansı yüksekti. Köyde herkes birbirini iyi tanıdığı için kızın ve oğlanın geçmişini araştırmaya ihtiyaç duyulmazdı. Çok nadir olsa da erkek çocuğu olmayan bazı aileler iç güveyisi olarak kızlarını evlendirirlerdi.

Tüm Alevi köylerinde olduğu gibi iki köyde de çok eşlilik hoş karşılanmaz ve çok eşlilik görülmezdi. Başlık parası yoktu, ancak “*süt parası*” veya “*süt hakkı*” denilen ve düğünden önce evlenecek kızın annesine ödenen bir bedel vardı. Süt hakkı adet üzere alınır ve çok büyük ücretler istenmezdi. Kız istemeye o erkeğin babası, dayısı, amcası, gibi aile büyükleri giderdi. Kız istemeye gitmeden kız tarafına önceden haber verilir, kız tarafı uygun olursa gidilirdi. Kız evi, ilk istemeye gidildiğinde kızlarını hemen vermezlerdi. “*Biz biraz düşünelim, büyüklerimize soralım*” derlerdi¹⁹⁴. Kızın annesi ve babası büyüklerine sormak ve düşüncesini almak için oğlan evine bir hafta sonrası için gün verirler; en az üç defa kız evinin kapısına gelen adaylara kızlarını vermeyi isteklilerse üçüncü istemeden sonra verirlerdi. Dünürçüleri istemezlerse “*kızımız küçük*” *siz başka yerden nasibinizi arayın*” derlerdi.

Kızı verdikleri zaman kız tarafı mendilleri hazırlar, gelin kayınpederine tepsi içinde mendil sunar, kayınpeder mendili alır ve gelinin bahşişini verir. Erkek tarafının diğer fertleri de mendil alıp bahşiş verirler, bu mendil verme töreninde damat dışarıda beklerdi. Daha sonraları damatta bu törene katılmaya başlamıştır. Kız verince kızla oğlan, büyüklerin eli öper, kararın alındığı bu akşama ise “*söz kesme*” ya da “*söz alma*” denirdi. Söz kesildiği akşam, şerbet ya da kahve içilirdi.

Kız isteme töreninde, kızın ne zaman verileceği, düğünün ne zaman yapılabileceği gibi evlilik sürecinin aşamaları karşılıklı konuşarak kararlaştırılırdı.

Önce nişan yapılır nişan, gelin ve damat adayının yüzüklerinin takıldığı, artık evlilik yoluna dâhil olduklarını ifade eden bir törendir. Nişan; genelde aile arasında fazla katılım

¹⁹⁴ S*t* A*s**n, 10.06.2024 tarihli mülakat.

sağlanmayan bir törenle olurdu. Nişanlılık süresince bayram zamanlarına denk gelirse erkek tarafı kız tarafına hediyeler alırdı. Nişan töreni kız tarafında yapılırdı. Nişan takmayla iki taraf birlerine ikrar vermiş olurlardı. Geçerli bir sebep olmadan nişan bozulursa ikrardan dönülmüş olacağı için toplum tarafından hoş karşılanmayacağını iki taraf da bilirdi.

3.12.1.2. Düğün

Toplumsal hayatın en önemli olaylarından biri evlenme törenleridir. Düğün evlilik aşamalarının en son halkasıdır. Düğünle birlikte evlenen çiftin niyeti çevreye duyurulmuş ve tanıtılmış olur. Düğün törenlerinin geleneklere en uygun biçimde yapılması aileler tarafından özellikle istenir. Kız tarafı da erkek tarafı da düğüne en iyi şekilde hazırlanmak ister. Düğünün zamanı, nasıl olacağı iki tarafın anlaşmasıyla bir karara bağlanır. Buna çoğu yerde olduğu gibi “*düğün sözü alma*” denilirdi. Düğün yapmayı itibar meselesi olarak gören iki taraf da düğüne elden geldiğince fazla kişi davet etmek isterdi.

Salihler ve Büyükyayla köylerinde eskiden düğün mevsimi olarak sonbahar ortaları ve kış mevsimleri tercih edilirdi. Harman kaldırıldıktan sonra elde edilen hasılat ile düğün hazırlıkları yapılırdı. Düğünler pazartesi başlar, perşembeyi cumaya başlayan akşam biterdi. Düğünler dört gün sürerdi. Daha sonraları köylerde düğünler perşembe günü başlayıp pazar günü bitmeye başlamıştır. Eskiden gelin alma işi perşembe günü yapılırdı¹⁹⁵. Gelin perşembe günü çıkacaksa düğünün birinci günü pazartesi günü olurdu. Gelin pazar günü alınacaksa düğünün birinci günü perşembe günü olurdu. Günümüzde ise cumartesi pazar günlerinin resmî tatil olması sebebiyle, gelin alma işlemi pazar günleri yapılmaktadır.

Düğüne köylüleri çağırmak için köyün fakir kadınlarından birisi seçilirdi. Düğün çağırıcısı erkek tarafından verilen şeker, kuru üzüm vb. yiyecekleri çağıracağı kişilere verir, onlarda karşılığında un, bulgur vb. şeyleri çağırıcı kadına hediye ederlerdi. Durumu iyi olanlar çağırıcı kadına ayrıca kumaş, havlu, mendil vb. şeyler de verirlerdi. Böylece çağırma işini yapan kadına da yardım edilmiş olurdu. Düğüne köy dışından davet edilecekler için köyden atlı çıkarılırdı¹⁹⁶. Diğer köylere giden düğün çağırıcısı varsa düğün sahibinin herhangi bir akrabasının yanına inerdi. Düğün sahibi tarafından verilen yiyecekleri akrabasına bırakır ve bütün köye düğün haberini ulaştırmasını tembihlerdi. Düğün sahibinin akrabası da düğün davetini köy halkına bildirirdi.

¹⁹⁵ S*t* A*s**n, 10.06.2024 tarihli mülakat.

¹⁹⁶ A*i *l, 08.07.2024 tarihli mülakat.

Çeyiz kız tarafı için çok önemlidir. Kız çeyizinin hazırlanmasına hemen her yerde olduğu gibi ilgili iki köyde de çok erken yaşlarda başlanılmaktaydı. Yıllarca hazırlanıp itina ile sandıklarda saklanılmaktaydı. Düğünden bir hafta önce gelinin yakın kadın arkadaşları ve kadın akrabaları toplanırlar, çeyiz eşyaları sandıktan çıkarıldıktan sonra yıkanır, ütülenirdi. Kız tarafının müsait mekânlarında (önceleri bu mekânlar ahırlar, damlar ve kışlalardı) çeyizler duvarlara asılarak sergilenirdi¹⁹⁷. Sergilenen çeyizler arasında; el işi örgüler, patikler, dantel işlemler gibi el işleri bulunurdu. Düğünden birkaç gün öncesi erkek tarafının yengeleri çeyizi almaya gelirdi. Çeyiz sandığı evden çıkarılmadan önce gelinin küçük kardeşi ya da kız evinden herhangi bir küçük bir çocuk sandığın üzerine oturtulur bahşiş istenirdi, bahşiş alındıktan sonra sandık erkek tarafına verilir. Erkek evine gönderilen çeyiz içinde oğlan evi için özel olarak hazırlanan bohçaları da bulundurulurdu. Çeyiz damat evine getirildikten sonra gelinin yaşayacağı evin odalarına her iki tarafın yengeleri tarafından serilir¹⁹⁸. Gelinin hazırladığı çeyizler köylüler tarafından merakla izlenirdi.

Düğün başlamadan birkaç gün önce damadın babası, gelinin babası ve iki tarafın akrabaları “*danışik*” denilen yemekli bir toplantı yaparlardı¹⁹⁹. Bu toplantıda düğün hakkında son görüşmeler yapılırdı. Köy dışından gelecek misafirlerin nasıl ağırlanacağı kimin kimleri misafir edeceği kararlaştırılırdı. Düğün sahipleri misafir ağırlamakla meşgul edilmezdi²⁰⁰.

Düğün başlamadan kız tarafında gelinin arkadaşlarından bekâr olanlardan iki tanesi gelin sağdıçısı olarak seçilirdi. Geline yardım edecek yengeler de belirlenirdi. Erkek tarafında da düğünü baştan sona idare edecek biri seçilirdi, bu seçilen kişiye “*kodaman ağa*” denirdi. Kodaman ağa; düğünü organize eder, çalgıcıları yönlendirir, konuklarla ilgilenirdi. Kodaman ağa oğlan akrabalarından tecrübeli ve olgun birisi olurdu. Kodaman ağa düğün için köye gelecek konuklar için köyün giriş yerlerine gençlerden görevliler tayin ederdi. Seçilen bu görevliler düğün için köye gelenleri karşılar kodaman ağaya bildirilerdi, o da davulcu ve zurnacıyı alıp gelenleri karşılamak için oraya giderdi.

Düğün için misafirler ikinci günden itibaren gelmeye başlarlardı. Düğün iki köyden hangisinde olursa diğer köylerden gelenler köyün girişinde beklerlerdi. Davul çalınmadan köye girmek istemezlerdi. Köye girecekler, Aydınlar (Batak) köyünden geliyorsa “*karadağlı*” denilen uzun namlulu tabancalarıyla havaya ateş ederlerdi. Köye gelenler Salihler ve Büyükyayla köylerinden ise onlar da “*çifte*” denilen tüfeklerle gelirler ve onlar da girişte

¹⁹⁷ N*zi*e Arln*1, 08.07.2024. tarihli mülakat.

¹⁹⁸ S*t* A*s**n, 10.06.2024 tarihli mülakat.

¹⁹⁹ K*di* Ş*hi*, 02.07.2024 tarihli mülakat.

²⁰⁰ A*i T*m*1, 07.08. 2024 Tarihli müakat.

geldiklerini belli etmek için havaya ateş ederlerdi. Damat sağdııcı evli erkeklerden olurdu, sağdııcın görevi ise damada evlilikten önce rehberlik yapmak ve onu bilgilendirmektir²⁰¹.

Köylerde düğünler için hususi çalgı grubu tutulurdu, bunlar önceleri davul ve zurnaydı daha sonraları ise saz, keman, cümbüş de eklenmiştir. Çalgıcılar gelin alınmaya kadar gece gündüz çalarlardı. Düğün zamanları geniş bir meydana ateş yakılır, yakılan ateşe “*köfür ateşi*”²⁰² denirdi ateşin etrafında halay çekilir, oyunlar oynanırdı. Seyirlik köy oyunları düzenlenirdi. El kuklası oynatıcıları gelir çok eğlenceli gösteriler sunarlardı. Köyün gençleri düğünün ikinci günü akşamı düğün sahibinin akrabalarının kümeslerine girer horoz, tavuk aşırırlardı. Bazen aşırma olayları koyun, keçi aşırmaya kadar giderdi. Aşırdıkları hayvanları yaşlı kadınlara vererek pişirtirler daha sonra da meclis kurarak bunları yerlerdi. Hayvanlarının aşırılacağını bilen akrabalar da hayvanları adeta hazır tutardı. Düğünden sonra düğün sahibi kayıpları tazmin ederdi.

Gelin alınacağı gün at yarışları ve güreş müsabakaları düzenlenirdi²⁰³. Düğün sahibi ödül olarak koç bağışlardı. Düğün ağırlıklı olarak damadın evinde, sokakta ya da evlerinin önündeki damda olurdu. Kız tarafı herhangi bir çalgı grubu tutmazdı. Kız tarafındaki eğlencelerde kadınlardan güzel sesi olanlar türkü söyler ve def çalarlardı²⁰⁴. Hangi evde düğün yapılacaksa bir direk dikiler ve Türk bayrağı asılırdı. Bayrağın üst tarafına üççatallı ağaç parçası ilave yapılırdı ve üç elma takılırdı.

Düğünün birinci günü bayrak kaldırma yapılarak düğün başlatılırdı. Akşamüzeri erkek evinde hazırlanan hediyeler ve çeşitli eşyalar sandıklara konarak kız evine götürülürdü. Kız evi misafirlerini bahçe kapısında karşılar gelen hediyeler içeri taşındıktan sonra erkek evinden gelenlere yemek verirdi. Bu yemeğe “*kavil*” denirdi²⁰⁵. İkinci gün akşam kına yakılır, gelini ağlatırlar, geline ağıt yakması öğretilirdi ve kına gecesinde söyletirlerdi. “*Gelin ağlasın bolluk olsun*” denirdi. Çeşitli türküler söylerler ve gelini oynatırlar, kına gecesinde gelin evinin ailesi de ağıt yakardı genelde ağıtlar şöyleydi; Gelinin annesi “*ben kızımı veremem*”, der, babası “*ben sözümünden dönemem*” der, abisi “*kardeşimin arabasını çeviremem*” der, yengesi “*ben görümcemin al kınasını vuramam*” der²⁰⁶. Akrabaları geline sarılırlar ağlarlar yas tutarlardı. Gelinin ayaklarına kına yakılır, yere değmesin diye ayağının altına “*yastağaç*” denilen tahta sedir koyarlardı. Yengeler tarafından hazırlanan kına erkek ve kız akrabalarından iki kişi

²⁰¹ İ*ra*i* T*r*an, 10.06.2024 tarihli mülakat.

²⁰² A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

²⁰³ Y*nu* M*rc*n, 01.07.2024 tarihli mülakat.

²⁰⁴ H*s*i*e A*ır*a*, 16.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

²⁰⁵ E*in* T*m*ı, 07.06.2024 tarihli mülakat.

²⁰⁶ H*s*i*e A*ır*a*, 16.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

tarafından yakılır. Kına yakılırken güzel sesli kadınlar, gelini ağlatmak için acıklı türküler söylerdi. Gelini ayaklarına kına yakıldığı için yürütmezler yengelerden birisi sırtına alır ve öyle götürürdü. İkinci günde böylece tamamlanmış olurdu. Üçüncü gün “*küçük gelin alıcı*” da denilen gelin alıcı olurdu²⁰⁷. Gelin evinin avlusunda kız tarafı için bir oturma düzeni yapılırdı, karşısına da erkek tarafından gelecek misafirle için oturacak yer hazırlanırdı. Gelini kız tarafı için hazırlanan kısmın ortasına oturturlar, gelinin sağdıçlarını da iki yanına oturturlardı. Erkek tarafı gelince kız tarafı davulla karşılarlar, tüfekle havaya ateş ederlerdi. Erkek tarafı kendileri için hazırlanan yere geçer hazırlıklar tamamlandıktan sonra erkek tarafının kız sağdıçları “*yeşil çimen yaza benzer*” adlı türküyü söyleyerek gelini kız tarafından alıp erkek tarafına götürürler, orada çalıp oynarlardı. Sonra kız tarafı erkek tarafına gelir, gelini alıp kız tarafına götürürler ve bu esnada “*iki bülbül*” adlı türküyü söylerler, orada da çalıp oynarlardı²⁰⁸.

Düğünün üçüncü gününün sabahı erkek tarafından akrabalar öküz ya da at arabalarını ormana koşarlar akşam köfür ateşi yanacağı için çam dalı getirirlerdi. Akşam olunca yanan köfür ateşinin etrafında eğlence olur, davullar çalar, türküler söylenir oyunlar oynanırdı. Düğünlerde çeşitli seyirlik oyunlarda sergilenirdi, bunlardan bir tanesi olan “*Alabacak Oyunu*” şöyledir; Oyuncular beyaz içlik giyerler, yüzlerini ateş isiyile boyarlar, sırtlarında on sekiz kiloluk gaz tenekeleri bağlıdır tenekelerin içlerinde taş vardır. Ellerinde ise uçları ateşli yaş çam dalları bulunurdu. Bu oyuncular yanan köfür ateşinin etrafında dönerler, dönerlerken sırtlarında taşıdıkları tenekelerdeki taşlar gürültülü sesler çıkarırlar, ellerindeki yaş çamlarından çıkan ateş de etrafta korku yaratırdı. Dönerlerken arada sırada çevredeki çocukları korkutmak için üzerlerine yürürler, kaçan olursa peşlerinden biraz koşarlardı²⁰⁹.

Düğünün dördüncü günü gelin alıcı olurdu, erkek tarafında gelin arabası olacak öküz ya da at arabası diğer arabalara göre daha çok süslenirdi. Sabah damat tıraş edilir ve giydirildikten sonra oynatılırdı. Köy gençleri hazırlıklarını yaparlar davul zurna eşliğinde önde bir sağdıçta bayrak olurdu. Gelin almaya erkek evinden kız evine doğru giderken erkek tarafı güle oynaya ilerler, düğün konvoyu önde bayrak olmak üzere oynayarak ve türküler söyleyerek kız evine doğru yol alırdı. Gelin alıcı öğleye kalmadan gerçekleştirilirdi. Erkek evi kız evine doğru ilerlerken kız evinde ise ayrılığın getireceği bir hüznün yaşanırdı. Gelin; akrabaları, arkadaşları ve yakınları ile hüznü bir şekilde vedalaşırdı. Gelin; annesine, babasına ve kardeşlerine sıkı sıkı sarılarak ağlardı. Gelinin erkek kardeşi gelin alıcılar gelmeden geline kırmızı renkli bir

²⁰⁷ E*in* T*m*1, 07.06.2024 tarihli mülakat.

²⁰⁸ F*m*g*1 El*b*y*k, 02.07.2024 tarihli mülakat.

²⁰⁹ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

kurdele bağlardı. Buna “*Gayret Kuşağı*” denirdi. Gayret kuşağı; “*Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali*” diyerek üç defa gelinin belinin etrafında dolaştırılır sonra İhlas suresi okunur ve bağlanırdı. Kız evine her gelene kazanlarla şerbet yapılırdı, bizzat gelin tarafından her gelene şerbet ikramı yapılırdı.

Erkek tarafı gelini almaya gelince kız tarafı kapıyı hemen açmazdı, damadın babasından gelinin kardeşleri veya tanıdıkları hediye isterlerdi. Hediye alındıktan sonra kapı açılırdı. Evin içine girince bu sefer gelinin çeyiz sandığına küçük bir çocuk oturtulurdu o da bahşişini alınca çeyiz sandığı verilirdi. Gelini baba evinden babası çıkarır, gelin arabasına da babası bindirirdi. Gelinin yanına kız evinden bir akrabası da binerdi. Gelin arabasının dört tekerine de kız tarafından erkek çocuklar yapışırılar bahşiş almadan tekerlekleri bırakmazlardı. Nihayetinde onlar da bahşişlerini alırlar ve gelin arabası erkek evine doğru hareket ederdi. Damat evine dönerken de gençler davul ve zurna eşliğinde oynarlar türküler söylerlerdi. Düğün alayı gelini aldıktan sonra geldiği yönden geri dönmez, başka bir yol tercih edilirdi. Aynı yoldan geri gelmek uğursuzluk getirir denirdi²¹⁰.

Düğün konvoyu erkek evine geldiğinde damadın babası gelini, arabadan indirirdi. Damat evine gelin geldiğinde gelin arabadan inmek için nazlı davranırdı, yenge; “*gelin arabadan inmiyor ne bahşışlarsın*” derdi ve damadın babasından bir şey hediye etmesi beklenirdi. Damadın babası da genelde tarla, bahçe ya da büyükbaş hayvan bahşışlardı. Dua okunur ve gelin arabadan alkışlarla inerdi. Oğlan evine gelen gelin, hemen evin içine sokulmazdı. Gelin, erkek evine varınca erkek tarafı; horozu, suyu, leğeni hazırlar. Horoz gelinin önünde kesilir ve kanın üstüne bastırılırdı. Gelin ibrikteki suyu tek seferde leğene boşaltır, gelin evin kapısının eşiğine gelmeden kapıya yağ ve bal sürerdi. Geçimlerinin kaymak gibi olması için denirdi²¹¹. Bu esnada damat tüfikle havaya ateş ederdi. Damadın annesi bahçede toplananlara şeker ve bozuk para saçardı, gelin eve girince yenge şerbeti hazırlardı. Gelinle damat bir odaya alınır ve şerbet ikram edilirdi. Gelinin kucağına bir erkek çocuk oturtulurdu, sonra misafirlere düğün yemeği ikramı yapılırdı. Yemekten sonra damat oynatılır, gelin bu esnada evin içinde pencereden damadı seyrederdi. Gelinin yengesi de gerdeğe kadar gelinin yanında durur geline eşlik ederdi. Damadın annesi damat oynarken testiyi ayaklarının önünde kırardı²¹².

²¹⁰ B*d*iy* T*rh*n, 07.06.2024 tarihli mülakat.

²¹¹ B*d*iy* T*rh*n, 07.06.2024 tarihli mülakat.

²¹² D*r*n*a Y*ş*, 16.06.2024 tarihli mülakat.

Düğün bittikten ve davetliler gittikten sonra akşam namazının ardından Alevi inancına uygun dini nikâh kıyılırdı. Damat ve gelin çeyizlerin serildiği odada beklerlerdi. Dede geldikten sonra gelin ve damadı huzuruna isterdi. Damat ve gelin dedenin karşısında diz üstü oturur vaziyette durulardı. Damadın ve gelinin şahitleri de hazır olurlar onlar da dizlerinin üstüne otururlardı. Dede besmele çektikten sonra nikâh kıyma işlemine başlar. Usulen damada ve geline evlenme isteklerini üç kez sorarak teyit ettirirdi. İkisinden de onay aldıktan sonra, şahitlere de üç kez sorar onaylarını alırdı. Daha sonra dede bir ayet okur, Nebe suresi sekizinci ayettir. “*Ve cealna nevmeküm sübata*”, Türkçe olarak da açıklar “*Sizleri (erkekli-dişili) eşler halinde yarattık.*” Sonra Rum suresinin 21. ayetini okur: “*Ve min âyatihî en halaga leküm min enfüsiküm ezvâcen liteskünû ileyha ve cealna beyneküm meveddeten ve rahmeten inne fî zâlike leâyatın ligavmin yetefekkerûne.*” Dede yine ayetin Türkçesini de okur. “*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet vaat etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır*” son olarak da Bakara suresinin 223. ayetini okur: “*Nisâüküm harsünleküm fe'tû harseküm ennâ şî'tüm ve gaddimû lienfüsiküm vettegullahe veğlemû ennekümmülagûhu ve beşşril mü'minîne*”, “*Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin. Allah'a karşı gelmekten sakının ve her halde O'nun huzuruna varacağınızı bilin. (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele.*” gelin ve damada bu ayetlerin manasını açıklar. Dede daha sonra gelin ve damada üç kez daha evlenme isteklerini tekrarlattırır.

Düğünden sonra uygulanan çeşitli adetler de vardır. Bu adetler gerdeğin ertesi günü düğün sonrası uygulamalarla devam ettirilirdi. Gelin evlendikten sonraki ilk sabah “*akıtma*” denilen hamur kızartmasını döktürürlerdi. Gelinin bu akıtma dökme âdetinden başarıyla çıkması gerekliydi. Bu onun hamaratlığının ölçüsü olarak kabul edilir, gelinin döktüğü akıtma için değişik yorumlar yapılırdı. Akıtma yuvarlak olursa çocuğun yuvarlak suratlı, olacağına, söbe olursa uzun suratlı olacağına inanılırdı. Gelin sabah kalktıktan sonra ev halkının yaşına bakılmaksızın hepsinin elini öperdi. Gelin ilk sabah kendi akrabalarının da elini öpmek için köydeki akrabalarını tek tek dolaşırdı. Düğünden bir hafta sonra damat ve gelin, gelinin baba evine el öpmeye giderler buna da “*kızardınca*” denirdi. Damat kayınpederinin evine gidince yemek yemez ve bahşiş bekler, kayınpederi de damada gönlünden geçen bir şey verirdi²¹³.

²¹³ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

3.12.1.3. Sünnet

Sünnet, kültürümüzün çok önemli unsurlarındandır ve İslam dünyasının da önemli bir geleneğidir. Sünnet, dinsel bir tören olarak uygulanır. Erkek çocuk sahibi her aile maddi durumlarını da gözünde bulundurarak bir tören düzenler. Müslüman Türk geleneklerinde sünnet törenleriyle, çocuğun İslam toplumuna katılması sağlanmış olur.

Tüm Türklerde ve İslam âleminde olduğu gibi Salihler ve Büyükyayla köylerinde de sünnet olacak çocukların sünneti erkeklığe atılacak ilk adımı olarak görülürdü. Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan geleneklerle benzer özellikler bulunmaktadır. Genelde 5-9 yaş arasında bu uygulama gerçekleştirilir, bazı ailelerde ileride sünnet düğününü hatırlasın diye erken yaşta sünnet ettirmek istemezlerdi. Çok sayıda erkek çocuk sahibi olan aileler, tümünü birden sünnet ettirirlerdi. Son yıllarda bebek doğduktan kısa bir süre sonra sünnet işlemi gerçekleştirilmektedir. Sünnet törenleri daha çok ilkbahar ve yaz mevsimlerinde yapılmaktaydı. Çocukların okul durumları dikkate alınarak daha çok haziran, eylül ayları arasında düğün yapılırdı. Düğün günleri için ise hafta sonu olduğundan en çok cumartesi ve pazar günleri tercih edilirdi²¹⁴.

Çocuğunu sünnet ettirmek isteyen aile, sünnet gününü belirledikten sonra bir hafta- on gün öncesinde topluma haber verirdi. Düğün tarihi yaklaştığı zaman aynı köyde yaşayan akraba ve eş dosta çağırıcı kadın davet için dolaşırdu. Köy dışına ise değişik yollardan haber gönderilirdi. Düğünden yaklaşık üç gün önce sünnet edilecek çocuğun sünnet yatağı özenle hazırlanır ve süslenirdi. Çocuğunu sünnet ettirecek aile ekonomik gücüne göre yemekli düğün yapardı. Sünnet gününden bir önceki akşam mutlaka kına gecesi düzenlenirdi.

Sünnet çocuğuna özel bir yatak hazırlanır ve süslenir, çocuğun sünnet olacağı gün sünnet elbiseleri ufak bir törenle giydirilirdi. Çocuk giydirme işlemi bittikten sonra çocuk at üzerinde köy içinde gezdirilirdi²¹⁵. Çocuk gezdirildikten sonra sünnet için hazırlıklar sona ermiş olur, sünnetçi ve sağdıç son hazırlıklarını yapar ve sünnet işlemi başlardı. Sünnet çocuğunu, sağdıçlık görevini yapacak olan bir aile büyüğü sünnet edilirken tutardı. Bu sırada tekbir getirilir ve sünnet olayı gerçekleştirilirdi. Sünnet işlemi tamamlandıktan sonra çocuk yatağına yatırılır, düğüne katılanlar çocuğa çeşitli hediyeler sunarlardı. Sünnet işlemi bittikten sonra düğüne katılanlara yemek ikramı yapılırdı. Salihler ve Büyükyayla köylüleri sünnet düğünlerini de Alevi inancına uygun olarak yapmak için özen gösterirlerdi. Dede düğün sırasında köyde ise

²¹⁴ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat

²¹⁵ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

mutlaka sünnetle ilgili duayı onun yapması istenir ve dede de çocuk sünnet olurken şöyle bir dua okurdu:

“Bism-i Şah Allah Allah!

Bismillah ala sünneti resulullah, İbrahimi Halilullah. Âdem atadan geldi bu zürriyet. İbrahim peygamberden kaldı bu sünnet. Hz. Muhammed’in ümmetine hem farz oldu hem sünnet. Her kim Muhammed’i seviyorsa, Muhammed’e versin salavat. Allahumme salli ala seyidine Muhammed ve ala Ali seyidine Muhammed. Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber. La ilahe illallah vallahu ekber. Allahu Ekber velillahil hamd.”

Dua bittikten sonra çocuk yatağına konulur ve sünnet etme işi tamamlanmış olurdu.

3.12.1.4. Doğum

Doğum, evlilik kurumunun oluşturulmasıyla başlayan zamanın en mutlu olayıdır. Türk toplumunda çocuğa büyük önem verilir ve ilk çocuğun da erkek olması istenir. Doğumla ilgili çok çeşitli adet, gelenek, inanç doğrultusunda uygulamalar meydana çıkmıştır. Gelin yeni evine geldiği zaman, kucağına sağlıklı bir erkek çocuğu oturtulurdu. Böylelikle ilk çocuğunun mutlaka erkek olacağına inanılırdı. Salihler ve Büyükyayla Köyü’nde de eski yıllarda evlenen çiftlerden biran önce çocuk yapmaları beklenirdi. Günümüzde yeni evlenen çiftlere daha hoşgörülü davranılmaktadır.

Doğum insan hayatının en değerli zamanlarından biridir. Doğum gerçekleşikten sonra bölgeye has kutlamalar ve törenler tertiplenir. Dünyaya gelen çocuk, anne ve babasının dışında yakın çevresini de mutlu eder. Doğum ile aileye katılan yeni fert büyük mutluluğa sebep olur. Kadın doğum yaptıktan sonra aile içinde saygınlığı artar. Erkek ise çocuk sahibi olmakla geleceğe daha bir umutla bakar ve çevresinin ona daha saygılı davrandığını hisseder²¹⁶. Doğumla ilgili Türk toplumunda yörelere göre değişen değişik gelenek ve görenekler vardır.

Salihler ve Büyükyayla köylerinde doğum adetleri doğum öncesi, doğum sırası ve doğumdan sonra yapılan uygulamalar şeklinde sıralanabilir. Evli bir çiftin çocuğu olmuyorsa sorun ilk önce kadında aranır. Kadın bu sorunu çözmek için gizli olarak çeşitli çareler arardı. Aynı sorunu yaşayan kişilerin sözlerini dikkate alırdı. Kendisine büyü veya sihir yapıldığını düşünerek hocalardan medet umardı, muska yazdırır ya da kendini okuttururdu.²¹⁷ Bunun yanında yörede bulunan çeşitli bitkilerden, otlardan çeşitli karışımlar kullanırdı. Hiçbiri işe

²¹⁶ S. V. Örnek (2020). Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 184.

²¹⁷ B*d*iy* T*rh*n, 07.06.2024 tarihli mülakat.

yaramazsa eşini ikna edip kasabaya doktora giderdi²¹⁸. Kadınlar çocuğu olmasını isterler süreç uzadıkça da daha değişik çareler ararlardı.

Salihler ve Büyükyayla köylerinde çocuğu olmasını isteyen aileler Seyit Battalgazi Türbesi'ne adak adarlardı. Bu adak adama işi özellikle erkek çocuk isteği için olurdu. Adak adandıktan sonra çocuk olursa aile yakın çevresini davet eder ve türbede adağını keserdi. Doğan çocukların isimlerini de erkek ise; Seydi, Seyit, Satılmış, kız ise Satı, Ummahan koyarlardı.²¹⁹ Günümüzde modern tıbbın gerekleri yerine getirilmekte ve çareler bu doğrultuda aranmaktadır. Kadının hamile kaldığı anlaşılınca bebeğin cinsiyetini belli edecek belirtiler aranmaya başlanırdı. Erkek çocukla kız çocuğun anne karnında davranışları farklıdır. Eğer kadının karnı çok büyük olursa oğlan, karnı yanlarına doğru olursa kızı olacağına inanılmaktadır.²²⁰ Erkek çocuk anne karnında daha hareketli olur. Hamile kadının yiyeceklere karşı davranışı yani aşerme de değişik şekilde yorumlanırdı. Kadın çok ekşi yerse çocuk kız olur, tatlı yerse oğlan olur. Şöyle bir tekerleme de söylenir, “*Ye ekşiyi getir Ayşe'yi, ye tatlıyı getir Hakkı'yi*”²²¹. Hamile kadın gizli olarak bir şey yerse doğacak olan çocuğun yüzünde doğum izi olacağına inanılır. Annenin yüzü güzelleşirse erkek, çirkinleşirse kız çocuk doğurur çünkü kız annesinin güzelliğinden çalar denir²²². Hamile kadının ölü görmesi uğursuzluk getirir derler çok yakını olmadıkça ölü yüzü görmesi istenmezdi. Hamile kadının saçı hamilelik boyunca kesilmez, hamile kadın çok sık yıkanmaz. Hamile olan kadının, karnı belirginleştikten sonra dışarıda veya büyüklerin yanında gezmesi ayıp sayılırdı. Hamile kadın pek baba evine gitmez, babasından ve abilerinden utanırdı²²³. Eskiden hamile kalan kadın bu durumu büyüklerinden saklardı, eşine ya da kadın akrabalarından birisine söylerdi.

Doğumlar genellikle evde olur ve köyde yaşayan ebe kadınlar tarafından yaptırılırdı. Günümüzde doğum daha çok hastanelerde doktor gözetiminde gerçekleştirilmektedir. Doğum belli olunca köydeki bu işlerden anlayan yaşlı kadınlar hemen ebelik işini üstlenip yardıma koşarlardı²²⁴. Bebeğin doğmasına vesile olan ebeye ve yaşlı kadınlara hediye olarak sabun, havlu, para, çarşaf gibi hediyeler verilirdi.

Doğum sonrasında al basmaması için anneyi bir süre yalnız bırakmazlar, başına bir al yazma veya kırmızı renkli bir kurdele bağlarlar, nazarlık iştirirlerdi. Çocuğun elbisesi üzerine

²¹⁸ S*t* A*s**n, 10.06.2024 tarihli mülakat.

²¹⁹ D*r*n*a Yaşa, 16.06.2024 tarihli mülakat.

²²⁰ N*bi*a* A*d*k*ş, 16.06.2024 tarihli mülakat.

²²¹ H*s*i*e A*ır*a*, 16.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

²²² Z*y*e* Y*ş*1, 08.07.2024. tarihli mülakat.

²²³ E*in* T*m*1, 07.06.2024 tarihli mülakat.

²²⁴ E*in* T*m*1, 07.06.2024 tarihli mülakat

rahatça görülebilecek bir noktaya nazar boncuğu ve muska takarlardı²²⁵. Bebeğin omzunda muska takılı durur muska olmadan bebek dışarı çıkarılmaz, yabancılara gösterilmezdi.

Bebek doğduktan sonra yastığının altına bıçak makas gibi metal aletler konurdu. Bu sayede şeytanın bebeğe ve annesine yaklaşmayacağına inanılırdı. Bebek doğunca önceden hazırlanan bezlerle sarılır, annesinin yanına yatırılırdı. Yemekler hazırlanır, orada bulunanlara yemek verilirdi. Bu yemeğe “*Meryem Ana*” adı verilirdi²²⁶. Gelenlere ayrıca tatlı ikram edilir, böylece çocuğun tatlı dilli olacağına inanılırdı. Doğum sonrası önce geçmiş olsun demek için gelinir sonra da hediye ile “*göz aydınlığına*” gidilirdi. Bebek görmeye gelenler “*Allah analı babalı büyütsün, Allah başa kadar versin, Allah hayırlı, uğurlu, uzun ömürler nasip eylesin*” gibi tebrik sözleri söylerlerdi.

Çocuğun doğumundan üç veya yedi gün sonra ad koyma töreni yapılırdı. Bebek itina ile yıkanır, sarılır, sarmalanır adını koyacak olan kişi annenin yanına gelir; ona göz aydınlığını yapar ve iyi dileklerini bildirdikten sonra bebek kucağa alınır; köyde dede bulunuyorsa adını onun koyması tercih edilirdi. Dede yoksa çoğu zaman rehber çocuğun adını verirdi. İsim verecek olan kişi, abdest aldıktan sonra, yakınları bebeği kucağına verirler ayakta kible’ye doğru dönerek üç kez “*Maşallah Fe Tebarek Allah-u ahsen-ül halikiyn*” der. Çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına ise kamet²²⁷ okur. Sonrasında bebeğin kulağına eğilir ve ismini ona üç defa tekrar eder, devamla bebek için şöyle bir dua edilirdi:

“Allahım bu çocuk güzel huylu, akıllı uslu, sağlıklı, hayırlı ve uzun ömürlü olsun. Kötülüklerden uzak, ruzkı bol, ailesine, ulusuna, devletine ve tüm insanlığa faydalı olsun. Hz. Muhammed Mustafa ve Hz. Ali el Murteza yoluna bağlı kalarak hayırlı işler de bulunsun. Ey Tanrım bu dileğimizi sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed hürmetine kabul eyle”

Dua okunduktan sonra çocuk için hazırlanan lokmalar yenir ad koyma işlemi tamamlanmış olurdu.

Bebeğin göbeği doğumundan yaklaşık beş, on gün içinde düşer. Bebeğin göbeği düştükten sonra göbeği bir bez yardımıyla bağlanır ve beşiğin başucuna asılır ya da bebek yatağının altına konurdu. Düşen göbek anne ve babası tarafından çocuğun ileride ne işle meşgul olması isteniyorsa o amaçla bir yere gömülürdü. Çocuk, doğumunun ilk kırk gününde gün doğarken her gün yıkanır, bebek doğduktan sonra üçüncü günü bebek kokmasın, pişik olmasın

²²⁵ H*s*i*e A*ır*a*, 16.06.2024 tarihli sözlü mülakat.

²²⁶ B*d*iy* T*rh*n, 07.06.2024 tarihli mülakat.

²²⁷ , S*y*i K*ç, 02.07.2024 tarihli mülakat; Ezan ve Kamet de Aleviler iki kez “Eşhedü enne Emir-ül mümin Aliy-yül Veliyullah” der.

diye tuzlama yapılırdı. Bebek tuzlanacağı zaman yakın akrabalar çağırılır ve gelenlere yemek ikramı yapılırdı buna “*Tuzluk*” denirdi,²²⁸ Bebek tuzlanmadan önce annesine emzirtilirdi. Tuzlanacak çocuk yüksek bir yere çıkarılırdı. Boyu uzun olsun” *Yüklük gibi kabarsın*” diye yüklük denilen dolabın üstüne koyarlardı. Tuzlamayı kayınvalide sağsa o yapardı. Çocuk yüklükten aşağı indirilir herkes gittikten sonra yıkanır paklanırdı.

Bebek doğduktan sonra mutlaka kundaklanırdı, böylece bebeğin bacakları eğri olmaz vücudu da düz olur derlerdi. Yeni doğum yapmış kadına lohusa veya “*Kırkılı*” denir, bu lohusalık sürecinde yeni doğum yapmış kadının gerek kendi sağlığı gerekse de bebeğinin sağlığı için uyması gereken çok önemli konular vardı. Doğum yapan kırk gün evden çıkmaz ve yalnız bırakılmaz, lohusanın mezarının kırk gün boyunca açık kaldığına inanılırdı. Sıcak ekmeğin yapıldığı zaman lohusa kadın yapılan sıcak ekmeği yememesi gerekir, yerse bir tür karın ağrısı olan “*Tatarca*” hastalığına yakalanır denirdi. Doğumdan sonraki kırkıncı gün anne ve bebek için önemli bir gündür. Anne ve çocuğun doğum olduktan ve kırk gün geçtikten sonra yıkanmasına “*Kırklama*” işemi denilir²²⁹. Yeni doğan çocuk kırk günlük olduktan sonra çocuğun kırk çıkarması yapılır. Bu işlem anneyi ve bebeği temizlemek, hastalıklardan ve türlü uğursuzluklardan korumak amacıyla yapılırdı. Yıkamak için su hazırlanır ve bir leğen içinde yıkama işi gerçekleştirilirdi. Kırkıncı gün dolduktan sonra lohusa kadın kendisi yıkanır, gusül abdesti alır ve lohusalıktan kurtulmuş olurdu. Yıkamak için kullanılan leğen içerisine altın, gümüş ya da kırk adet çakıl taşı konur 3 İhlas ve bir Fatıha-ı Şerif okunarak anne, kucağına bebeğini alarak bebeğini de yıkardı. Bebek, kırk tas su ile yıkanır, bu şekilde kırklama ya da kırkıncı çıkarma işlemi tamamlanmış olurdu. Kırklama işleminin gerçekleştirilmesinden dolayı tehlikelerin artık onlardan uzaklaştığına inanılır, ihtiyaç halinde yirminci gününde de kırklama yapılabilirdi. Yirmi günlük bir sürede yarı kırklama işlemi yapılır, bebek bu sürede yıkanırken soğan, sarımsak kabuğu, altın ya da madeni para leğenin içindeki suya bırakılırdı. Bebek yirmi tas su ile yıkanır, anne ve bebeğin yıkandığı su kimsenin ulaşamayacağı bir yere dökülürdü.

Lohusa kadınlara ve yeni doğmuş bebeklere musallat olan, onları öldürdüğü bile söylenen olaya “*kırk basması, alkarısı*” denir. Kırkı kırkına karışmasın diye kırklı kadınlar mümkün olduğu kadar birbirleriyle karşılaşmak, bir araya gelmek istemezler, bu olay gerçekleşirse çocuğa kırk basmasından korkarlardı. Doğum yapan iki kadının kırkı karışırsa herhangi bir yerde karşılaşırlarsa birbirlerine arkalarını dönerler ve arkalarına su serperlerdi²³⁰.

²²⁸ S**t* A*s**n, 10.06.2024 tarihli mülakat.

²²⁹ N*bi*a* A*dı*k*ş, 16.06.2024 tarihli mülakat.

²³⁰ N*zi*e Ar*ı*n*ı, 08.07.2024 tarihli mülakat.

Kırk gün sonra anne ve bebeği anneannesine kırk uçurmaya götürülürdü. Anneanesi de torununun kundağına yumurta sokuştururdu. Bebeğin alnına un sürülürdü; bu, bebek saçlarının ağarıp uzun yaşamasını ifade ederdi. Çocuğun ilk dişi çıktığı zaman bulgur kaynatılır, buna “*diş bulguru*” denir. Çocuk yürümeye başlayınca çörek yapıp eşe dosta dağıtırlar, buna da “*tay çöreği*” denirdi²³¹.

3.12.1.5. Ölüm

Her dünyaya gelen insan doğar, büyür ve nihayetinde bu dünyaya veda eder. Ölüm her insanın karşı karşıya geleceği bir sondur. Aleviler ölen için “*Hakk’a yürüdü, dünyasını değiştirdi, don değiştirdi, kalıp değiştirdi*” derler. Salihler ve Büyükyayla köylerinde ölüm olayında çeşitli gelenekler, örf ve adetler zaman içerisinde bazı değişikliğe uğrasa da yine de özenle yerine getirilmeye çalışılır. Cenazelerinde de de mümkün merteye bu görevi mensubu oldukları dedenin yapmasını arzularlardı. Dedenin bulunmadığı zamanlarda, rehber ya da yol kurallarını bilen musahipli bir talip de bu görevi yapabiliyordu. Bu uygulamalar hem ölenin ebedi istirahatgahında rahat etmesi için hem de geride bıraktığı acılı yakınlarının acılarına ortak olmak, onlara destek olmak için yapılırdı.

Ölüm öncesinde ölüm belirtisi taşıyan kişinin bütün yakınları toplanır ve en azından son bir kez görmek isterler. Karşılıklı helallik istenir ve verilir. Orada bulunanlar “*Yasin*” suresini ve “*Ayet-El-Kürsi*” ayetini gizli olarak okurlar. Ayrıca, çok hafif sesle “*düvaz-imam*” okunabilir. Ayrıca sık sık da salavat getirilir. Ölmek üzere olan kişinin vasiyeti, önceden bir vasiyet bırakmamış olabilir diye tekrar alınır. Son bir isteğinin olup olmadığı sorulur. Nereye defnedilmek istediği öğrenilir. Bir kişinin öleceği anlaşıldığında yavaşça sağ tarafa çevrilir. Hastanın tövbe etmesi için çaba harcanır, mümkünse kelime-i şahadet getirmesi için çalışılır. “*Allah’tan başka Tanrı yoktur. Muhammed Mustafa Allah’ın elçisidir. Âliyyel-Mürteza, Allah’ın velisidir*” Hastanın söylemeye gücü yetmezse sadece “*Allah*” sözünü söylemesi yeterlidir²³².

Ölümden hemen sonra cenaze evinde bulunan bilgili birisi, ölünün çenesini çekerken “*Hak La İlahe İllallah Muhammed’en Resul-ullah, Ali’yun Veli-yullah, Ehli Beyti Kerem-Ulah, Mürşidi-i Kamil-Ulah*” der tülbentle sıkar. Ölünün elbiseleri üzrinden çıkarılır yere serilen temiz bir yatağa yatırılır. Göz kapaklarını “*Bismillah Ala Ummeti Resul-Ulah Ali’yel Veli-yullah, Şefaati Kıl Ya Resul-ullah*” diyerek kapatır. Temiz bir örtü üzerine serilir. Elleri

²³¹ B*d*iy* T*rh*n, 07.07.2024 tarihli mülakat.

²³² S*y*i K*ç, 02.07.2024 tarihli mülakat.

yanlarına uzatılır, başı kibleye doğru çevrilir. Çarşafa sarılıp “Rahat dōşeđi” ne bırakılır. Bařucunda üç adet mum yakılır. Ölüñün karnının üstüne şişmesin diye bıçak, demir, makas vb. konur²³³. Yanında güzel kokan bir şeyler bulundurulur mümkünse gül suyu tercih edilir. Ölenin bulunduğu oda pencereleri açılır oda havalandırılır²³⁴.

Cenaze evinde bulunanlardan bir kişi şu duayı okur: “*Bismillah ve âlâ milleti Rasûlillahi, Allahumme yessir aleyhi emrehu ve sehhl aleyhi mâ ba’dehu. Ve me esid bi likâike, v’ec’al mâ harace ileyhi hayran mimmâ harace anhu.*” (Tanrı’nın adıyla. Rasullullah’ın dini üzere. Tanrı’dan geldik, yine O’na döneceğiz. Tanrım onun işini kolaylaştır. Sana kavuşmasını mutlu kıl. Kavuştuğunu bıraktığından iyi kıl.) ve “*Allah, Muhammed, Ali inancı üzerine ölmüş olsun. Ey Allah’ım, onu yarlığa, onun derecesini hidayete ermiş kimseler içinde yücelt, bizleri ve onu affet, ey evrenlerin Yaratıcısı! Onun kabrini geniş eyle ve orasını ona ışıklı kıl.*”²³⁵

Dede mevtanın tam göğüs hizasında durur, şu duayı okur:

“*Bism-i şah Allah, Allah!*”

Bağışlayan ve yargılayan yüce Allah’ın ismi ile başlıyorum. Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, laa ilaha illallah vallahu ekber, Allahu ekber velillahil hamt. Allahümme salli ala seyidine Muhammed ve salli ala seyidine Muhammed” der ve sonrasında şu gülbenki okur:

“*Ey gökleri ve yerleri yaratan kadir mutlak Tanrım! Bugün, bu saatte senin kulun olan, canımız Hakk’a yürüdü. Bir eşi ve benzeri olmayan Allah’ım! Rahman ve rahim olan sensin. Yargılayan ve bağışlayan da sensin. Bu canımızın dünyada bilerek veya bilmeyerek işlemiş olduğu günahlarını, Âdem’i Safıyullah, Nuh’u Naci-yullah, İbrahim’i Halil-Ulah, İsmail’i Teslimullah, Musa’yı Kelam- Ulah, İsa’yı Ruhullah, Muhammed’i Habib-Ulah, Ali’yi Veliyullah, Ehli Beyti’i Keremullah hakkı için, sana karşı da bir isyanı varsa, isyanını bağışla ya Rabbim! Hatice-tül Kübra, Fatima-tül Zehra yüzu suyu hürmetine cehennem narına, kabir azabına uğratma ya Rabbim! Üç’lerin, beş’lerin, on yedi’lerin, on iki İmamların, on dört Masumu Pakların, on yedi Kemer Bestlerin kırkların yüzu suyu hürmetine, Hz. Muhammed’in şefaatinde mahrum eyleme ya Rabbim! Ruhunu şad, mekânını cennet eyle ya Rabbim!*”

²³³ A*i*i* A*ır*a*, 17.06.2024 tarihli mülakat.

²³⁴ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli mülakat.

²³⁵ S*y*i K*ç, 02.07.2024 tarihli mülakat.

“Bismillahi’Rahmani’r-Rahim Subhane rabbike rab bil izzeti ama yesufun, vesselam un avel mursal’ine, elhamdulillahi rab bil âlemin. Hakk’a yuruyen canımızın ruhuna el-Fatiha” der, orada hazır bulunanlar da Fatiha suresini okurlar.

Sabah defnedilecekse cenazenin bulunduğu odada sabaha kadar ışık yakılır. Ev halkı uyumadan cenazeyi bekler. Ölünün bir an önce gömülmesi tercih edilir. Kişi sabah ölmüşse öğle vaktinden sonra, öğleden sonra ölmüşse ikinci vaktine kadar gömülme işleri tamamlanır. İkinci vaktinden sonra ölenler bir gün sonra defnedilirler.

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra çeşitli yollarla haber sevenlerine ve dostlarına duyurulur. Son görevlerini amacıyla ölüm haberi, çevreye ivedilikle bildirilir. Cenazenin defni ölen kişinin uzaktaki yakınlarının cenaze törenine yetişmesi için gerekirse cenaze hastane morgunda tutulabilir. Alevi geleneklere göre, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, tabuta konması ve cenaze namazının kılınmasının özenle yapılması gereklidir.

Yıkama ve kefenlenme yapılmadan önce mevta evinde bir süre bekletilir. Kadın yakınları başında ağıt yakarak ağlarlar. Ölüm başka bir yerde gerçekleşmişse cenaze evinin önüne getirilir, helallik alınır. Sonra cenazenin yıkanması için hazırlıklar başlar. Kadın cenazeyi kadınlar, erkek cenazeyi ise erkekler yıkar. Dede ya da hoca yok ise köyden tecrübeli şahıslar bu işi üstlenir. Ölü salacağa götürülürken dede şu duayı yapar:

“Ber cemal-i Muhammed, kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali’yi pir bilene verelim candan salevat.” der. *Dünya geçicidir, ahiret yurdu kalıcıdır. Tanrının hükmü yürüdü. Yaradan seni kutlu bir yola yetirsin. Kabrin ışıklı, mekânın cennet olsun. Şah-ı Merdan Ali seni sancağı altında saklasın, beklesin. Allah eyvallah, gerçekler demine hü...”*

Cenaze teneşire yatırılır. Yıkama sırasında yakın akrabaları ölünün yanında durabilirler. Fazla kimsenin bulunmasına izin verilmez. Ölen kişi ikrarlı ve musahipli ise yıkama işini musahip kardeşi yapar. Hazırlıktan sonra cenazeyi yıkayacak olan “Besmele” çeker, yani *“Bism-i Şah”* der, ölüyü yıkamak için niyet eder ve devamında şunları söyler: *“Bu ölüyü yıkamaya Allah rızası için niyet ettim”* dedikten sonra yıkama işini gerçekleştirir. Yıkama işi bitinceye kadar ölünün yakınları *“Ey esirgeyen, bağışlayan Allahım! Yargılamamı dilerim”* diye dua ederler. *“Allah-Muhammed-Ali”* ve *“On iki İmamların”* isimleri söylenir. Yakın akrabalar ayrıca şu dua sözlerini de söyler: *“Allah’tan geldik, yine Allah’a döneceğiz, emir büyük yerden, yargı Allah’ındır.”* Cenazenin yıkanması bittikten sonra isteyen yakınları cenazeye su dökerler. Bu suya *“helallik suyu”* denir. Su dökme, ölen kişiye karşı son vazife

olarak yapılır. Su dökerken ölüye “*hakkını helal et*” derler. Normal şartlarda Alevi cenazesinin Alevi olmayan birisinin yıkamasına izin verilmez²³⁶.

Yıkama işleminin ardından ölünün kefenlenmesine geçilir. Cenaze kefene sarıldıktan sonra yüzü açılır, son kez görmek isteyen yakınları yüzüne bakar, tekrar yüzü kapatılırdı. Buna “*soğuk yüzünü*” son kez görmek denir²³⁷. Cenaze namazına erkekler katılır, kadınlar, cenaze namazına çoğu zaman katılmazlar, ancak cemevlerinden kaldırılırsa isteyenler katılırdı. Kadınlar cenaze gömülürken mezarlığa gelmezdi. Cenaze evinde bekler, herkes dağıldıktan sonra ölen kişinin yakını olan kadınlar mezarlığa giderlerdi. Tabut omuzlara alındıktan sonra cenaze namazının kılınması için tekbirler eşliğinde musalla taşına kadar götürülürdü. Ali Koç Baba Ocağı’nda Hakk’a yürüyenin (ölenin) tezkiye edilmesi (aklanması) gerekir. Yakınlarının, dostlarının ve komşuların rızasını almak için bu işlem yerine getirilir, dede topluma yönelik bir konuşma gerçekleştirirdi.

Dede, konuşmasını yaptıktan sonra “*helallik almak*” için orada bulunanlara hitaben: “*Canlar! Hakk’a yürüyen bu eri (ya da bacıyı) nasıl bilirsiniz?*” Cemaat: “*İyi biliriz. Allah rahmet eylesin.*” der. Dede; “*Bu canımızın Hak-Muhammed-Ali yoluna inanmış, Ehl-i Beyt dostu bir kardeşimiz olduğuna şahitlik eder misiniz?*” der. Cemaat: “*evet ederiz.*” der.

Dede; “*Kişin üzerinde hakkınız varsa helal eder misiniz?*” (diyerek üç defa sorar). Cemaat: üç kez “*helal olsun*” der. Dede: “*Helal olsun diyen canlardan Hak, Muhammed, Ali de razı olsun!*” der.

Tekrar dua etmeye başlar: “*Esirgeyen, bağışlayan Allah’ın adıyla, can-ı gönülden diyelim bir Allah, Allah. Yaradan kitabında buyuruyor ki: Hak’tan geldik, tekrar Hakk’a döneceğiz. Her nefis ölümü mutlaka tadacaktır ve sonra bize döndürüleceksiniz. Ey yüceler yücesi Tanrım! Yönünü sana çevirmiş, Hakk’tan gelmiş Hakk’a giden, seni bir bilen, Hazret-i Muhammed’i hak peygamber ve mürşid, Hazret-i Ali’yi veli ve rehber olarak bilen, Ehl-i Beyt’e bağlı olan bu fani kulunu İmam Hasan, İmam Hüseyin aşkına cehennem narına, kabir azabına uğratma. Sana yürüyen ruhunu şad, mekânını cennet eyle. Bilerek, bilmeyerek işlediği hatalarını affeyle, Ey Allah’ım! Muhammed Mustafa’nın ve Ehl-i Beyti’nin şefaatine eriştir. Allah... Allah... Allah, Muhammed, Ali... Pirim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Ali Koç Baba Sultan, Veli, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, On iki İmamlar, Hakk’a yürüyen canımızın geride bıraktığı yakınlarına, yol kardeşlerine sabretme gücü ve sağlıklar vere. Burada bulunan bütün canların*”

²³⁶ A*i U*lu, 10.06.2024 tarihli mülakat.

²³⁷ S*y*t A*m*t D**ir, 17.06.2024 tarihli mülakat.

geçmişlerine rahmet eyleye. Rabbim Allah, Peygamberim Hazret-i Muhammed, rehberim Aliyyel Mürteza diyerek ömrümüzü tamamlamayı nasip eyleye. Hakk'ın huzurunda, Ulu divanda, sorgu gününde yardımcımız ola. Dem Ali, sırr-ı Nebi, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Ali Koç Baba Sultan, Kerem-i evliya, gerçekler demine hû mü'mine Ya Ali. Hakk'a yürüyen canımızın ruhu için el-Fatiha." der. Cenazeye katılanlar Fatiha'yı içlerinden okurlar dua bittikten sonra "Allah, Allah" derler.

Helallik, alınıp dua edildikten sonra, sıra cenaze namazının kılınmasına gelir. Cenaze namazını kıldırarak dede: "Ey cemaat! Canlar! Saflarımızı sık ve düzgün tutalım. Cenaze namazı dört Tekbir ile ve ayakta kılınır. Birinci tekbir'de, tevhid kelimesi, ikinci tekbir'de Salavat duaları, üçüncü Tekbir'de cenaze için dua okunur, dördüncü Tekbir'den sonra selam verilir. Bileniniz duasını okusun, bilmeyeniniz (Ya Allah Ya Muhammet Ya Ali) desin, On iki İmamları ansın" der. Cemaat cenaze namazı için saf tutar. Cenaze namazına başlamak için, Dede cemaate şöyle seslenir: "Allah rızası için salâta, Muhammed Mustafa ve Ehl-i Beyt için salavata, Hakk'a yürüyen er kişi, ya da hatun kişi için duaya, gönlümüz On iki İmam'a, er kişi, ya da hatun kişi niyetine dört tekbir ile uyun hazır olan imama." Dedikten sonra cemaat tarafından cenaze namazı kılınmaya başlanır. Dede ellerini kaldırarak "Ber-cemal-i Muhammed, Kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali'yi pir bilene verelim candan salavat", der. Cenaze namazına katılanlar salavat getirir. Dede sonra: "Cenaze namazı, niyaz ve dualarımızın Ulu Dergâhta kabulü ve Hakk'a yürüyen bu canımızın ruhu için, Allah rızası için el-Fatiha" der. Herkesin Fatiha Suresini okumasını ister, Fatiha Suresi okunduktan sonra "Allah Allah" denir.

Cenaze namazı kılındıktan sonra, dede:

"Bism-i Şah Allah, Muhammed, Ya Ali" dedikten sonra, cenazenin baş tarafına geçer ve baş kısmından tutarak tabutu kaldırır ve orada bulunan canlar da sıra ile cenazeyi mezarlığa götürürler. Ölü mezarlığa taşınırken ve mezara indirilirken, "Bismillah ve billah ve Bism-i Şah ve ala milleti Resulullah" denir. Mezarlığa gelindiği zaman mezar yeri daha önceden hazırlanmış olur. Cenaze mezarlığa getirildiğinde omuzlardan indirilmeden kimse oturmaz. Cenaze toprağa verilmeden önce mezar başında kibleye çevirerek, tabut toprağın üzerine konur ve şöyle bir dua edilir;

"Bism-i Şah Allah, Allah! Ey yeri göğü yaratan yüce Tanrım! Topraktan halk ettin, yine toprakla birleşen, Hakk'tan gelip yine Hakk'a döneceksiniz emrini yerine getiren bu canımız, yönünü sana çevirmiş, geliyor. Bilerek veya bilmeyerek işlemiş olduğu günahlarını, Rahman ve Rahim olan ismin hakkı için bağışla. Hz. Muhammed'in şefaatinde mahrum etme. Ehli Beyt'in

yüzü suyu hürmetine, cehennem narına, kabir azabına uğratma. Üç'lerin, beş'lerin, yedi'lerin, on iki İmamların, on dört Masumu Pakların, on yedi Kemer Bestlerin, kırk'ların hürmetine kabrini nur, mekânını cennet eyle! Rahmetini ondan esirgeme! Dualarımızı, erenlerin, evliyaların hürmetine dergâhı izzetinle kabul eyle! Hakk'a yürüyen mevtanın ruhuna el Fatiha" der, Fatiha okunur, Allah Allah denir el yüze sürülür. Ondan sonra mevta mezara indirilir. Ölü yere indirildiğinde definde işi olanların dışındakiler biraz geride durular veya oturabilirler. Köyde mezar kazma işi gönüllü yapılır, tabut açılır ve yakınları tarafından tabuttan alınan mevta, mezara indirilir. Erkek cenazeyi yakınlarından birkaç kişi indirir. Kadın cenaze için yakınları tarafından cenazenin kadın olduğu tekrar hatırlatılır. Kadın cenazeyi mahremleri indir. Mezarlığa yerleştirilen ölünün üzerine toprak toprak atmak onun için mezarlıkta yapılacak son şeylerdendir. Toprak atılan kürek yere bırakılır oradan toprak atmak isteyen kişi alır ve toprak atar. Toprak atma işi bittikten sonra mezarın etrafı düzeltilir. Mezarın baş kısmından başlayarak ayak ucuna doğru ufak bir kanal açılır ölen kişinin yakınlarından birisi açılan bu kanala baş kısmından başlayarak ayak ucunda bitirecek şekilde bitirmek koşuluyla su döker.

Defin işlemi gerçekleştikten sonra dede yüksek sesle mezara doğru telkini verir. Telkin verildikten sonra dede'de mezarlığı terk eder. Cenaze defnedildikten sonra, cenaze yakınları mezarlık çıkışında taziyeleri kabul eder ve kabir lokması ikramında bulunurlar. Cenaze evine yakınları da yemekler yapıp getirirler. Ölümün üçüncü, yedinci ve kırkıncı günü lokma (yemek) verilir. Üçüncü akşamından başlayarak topluca kadınlar tarafından yedi gün süre içinde "tebareke" okunur. Kırkıncı günde düvaz-imam, mersiye ve dualar okutulur, sevabı Hakk'a yürüyen (ölen) kişinin ruhuna armağan edilir. Alacak veya borçları varsa bu mecliste halledilir.

Kırkıncı gününde verilen yemekte Kur'an okunur, mersiyeler, düvaz-imamlar, nefesler okunur. Tören bittikten sonra dede, ölen kişinin ruhunun şad olması için okunan Kur'an'ın ve kesilen kurbanın kabul olması için dua eder.

"Bism-i Şah Allah, Allah!

Hz. Muhammed'in ve onun Ehli Beyti'nin himmetiyle başlıyorum. Allah'u Ekber, Allah'u Ekber, Allah'u Ekber, Laa ilahe illallah valla hu Ekber. Allah'u Ekber, Velilla hu hamd. Allahümme salli ala seyyidine Muhammed ve ala Ali seyidine Muhammed. Laa ilahe ilallah. Hak birsin Muhammed'e Resul'lullah, Ali'yun Veli'yullah. Ehli Beyti Kerem'ullah, Murşit'i Kamil'ullah. Şefa'at kıl ya Resul'lullah. Laa fetha, illa Ali, laa Seyfe illa Zulfikar. Ey yerleri, gökleri yaratan yüce Allah'im. Âdem'i Safuyullah, Nuh'u Naci'yullah, İbrahim'i Halil'ullah, İsmail'i Teslim'ullah, Musa'yı Kelam'ullah, İsa'ı Ruh'ullah, Muhammed'i Habib'ullah, Ali'yel Veli'yullah, yüzü suyu hürmetine, Hakk'a yürümüş merhum canımızın dünya'da bilerek

veya bilmeyerek işledikleri günahlarını, sen affedicisin, af eyle ya Rabbim. Rahman ve Rahim olan ismin Hakk'ı için, bu merhumu Hz. Muhammed'in şefaatine nail eyle. Ehl-i Beyt'in katarından didarından ayırma ya rabbim. Ey yüce Allah'ım, yargılayan ve bağışlayan sensin. Aliyyü'l-Murtaza'nın hüsnü velayeti hürmetine, ruhunu dünya kirlerinden arındır, ilahi nur'unla mükâfatlandır ya Rabbim. Ey eşi benzeri olmayan kadir-i mutlak Allah'ım Hatice'tül Kibriya'nın, Fatima'tü Zehra'nın İlahi zâtı nur'u hakk'ı için, sana gelen bu canımızı cehennem narına, kabir azabına uğratma ya rabbim. Üç'lerin, beş'lerin, yedi'lerin, on iki İmamların, on dört Masum'mu Pakların, on yedi Kemer Bestlerin, Kırk'ların ervahtı soyu Hakk'ı için, sana gelen bu canı, gece gündüz sana hamdu-sena eden Salih kulların safına nail eyle ya rabbim. Ey Yüce Allah'ım! Evliyaların Enbiyaların yüzü suyu hürmetine, bu dünya'da kapısına, komşusuna karşı yaptığı bir kusuru veya sana karşı bir isyanı varsa, sen, af eyle ya rabbim” der ve duasını bitirir. Dede duasını bitirdikten sonra herkes Fatiha suresini okur “Allah Allah” der. Yemekler yendikten sonra dede sofrası duasını okur:

“Bism-i Şah Allah, Allah!

Elhamdulillah, Elhamdulillah, Elhamdulillah, Nimeti Celulullah, bereketi Halil'ullah şefaati kıl ya Resulullah. Erenler sofrası olsun, Pir lokması olsun. Yiyenlere helal olsun, yedirenlere'de Hakk'a yöriyen merhumun ruhu için, hayır hasenat olsun. Kazanıp getirenlerin, pişirip kotaranların elleri ayakları dert görmesin, gönülleri bundan başka keder görmesin. Cenâb-ı Mevla dilden dileklerinizi, gönülden muratlarınızı versin. Bu Evreni yaratan yüce Allah, emeklerinizi boşa vermesin, yaptığımız duaları, yedirdiğiniz lokmalarınızı dergâhı izzetinde kabul eylesin. Ya Rab verdiğimiz lokmaları, yaptığımız duaları merhumun ruhuna bağışladık, sen kabul eyle ya Rabbim! Ruhunu şad, mekânını cennet eyle. Geride kalan annesine, babasına, kardeşlerine, eşine, çocuklarına, dostlarına uzun ömürler, tükenmez sabırlar ihsan eyle ya Rabbim! Dil bizden, yardım Pir'den, Şefaati Hz. Muhammed Mustafa'dan olsun. Lokma hakkına, sofrası hürmetine, Erenlerin keremine, cömertlerin demine, gerçekler demine hû.” Dede duasını bitirdikten sonra herkes Fatiha suresini okur “Allah Allah” der.

Ali Koç Baba Ocaklılar'ı vefat etmiş yakınları için mezarlık ziyaretlerine önem verirler. Mezar ziyaretlerinde dualar okurlar o dualardan birisi şöyle dir;

“Bismillahirrahmanirrahim. Ey yerleri gökleri yaratan yüce Allah'ım! Bu kabirde yatan senin kulundur, Hz. Muhammed'in ümmetindedir. “Hak'tan geldiniz, yine Hakk'a dönecek siz” emrini yerine getiren. Toprakla birleşen, ruhunu sana teslim eden, bu canı, rahman ve rahim olan ismin hakkı için ruhunu şad mekânını cennet eyle. Ya rabbim, evliyaların, enbiyaların yüzü suyu hürmetine, merhumun ruhunu ilahi nurunla, nurlandır,

şefaatinle mükâfatlandır. Dünya’da yapmış olduğu günahlarını, rahman ve rahim olan ismin hakkı için af eyle. Cehennem narına, kabir azabına uğratma ya rabbim. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On iki İmamların, On dört Masumu Pakların, On yedi Kemer bestelerin, Kırkların yüzü suyu hürmetine, Hz. Muhammed’in şefaatine, Ehl-i Beyt’in katarına, didarına nail eyle. Gelmiş geçmiş velilerin, nebilerin, enbiyaların yüzü suyu hürmetine bu duaları burada yatan merhumun ruhuna bağlıyorum, sen dergâhı izzetinle kabul eyle ya Rabbim.” Sonra Fatiha, İhlas ve Subhaneke’yi okurlar.

Mevta toprağa verildikten sonra yakınları tarafından sırayla üçünde, yedisinde, kırkında ve senesinde nefesler okunur bu nefeslere “*matem nefesleri*” denilmektedir. Ali Koç Baba Ocaklılarının cenaze törenlerinde ve sonrasında okudukları çok sayıda mersiye, nefesler ve düvaz- imamlar vardır.

Okunan nefeslerden birisi şöyledir;

“Şu karşıkı dağın dumanlı karı

Esen rüzgârlardan eriyip gider hü hü

Akan sulardan ibret almaz mısın?

Oda yüzünü yerlere sürüyüp gider hü

Sürünün önünde giden üveçler

Yakmazmı onları kızgın güneşler

Yılda bir kere meyve veren ağaçlar

Onlar da kalmadı kuruyup gider hü hü

Kadirsin Allah’ım herşeye kadir.

Elinle verdiceğin orada hazır

Kara yer dedikleri dört köşeli bir çadır

Oda cümle âlemi bürüyüp gider hü hü

Bizim yerin dergâhın boyu boylanmaz

*Bin mani söylesem biri anlamaz
Kati itikatsız bir yere bağlanmaz
Hayvan gibi yuların sürüyüp gider hü hü*

*Şah-atayım her mani sözünden
Pirim ayırmayın bizi gözünden
Olur, olmaz cahillerin sözünden
Ezildi gönülcüğüm farıyıp gider hû hû*

3.13. Ali Koç Baba Ocağı'nda Kutlanan Özel Günler

3.13.1. Hıdırellez (Bahar Bayramı)

Hıdırellez bahar bayramı olarak kutlanan bayramlarımızdandır. Hıdırellez, Hızır ile İlyas'ın yeryüzünde bir araya geldiği gündür. Kış mevsiminin sona ermesi bunun yanında yaz mevsiminin başlamasının da ilk günü olarak kutlanmaktadır²³⁸. Türk kültürü içinde canlılığını hala muhafaza eden geleneklerimizden birisi'de “*Hıdırellez*”dir. Hıdırellez, bir bayram olarak bütün Türk milletinin birlikte katıldığı, birçok törelerin yerine getirildiği bir bahar bayramıdır.

Hıdırellez 6 Mayıs'ta kutlanılır ancak Hıdırellez hazırlıkları birkaç gün kala başlar. Evden başlayarak ahırlar, avlular temizlenmiş olur. Hıdırellez öncesi tam bir sakinlik söz konusu olurdu. Giyim eşyaları ev eşyaları tamir edilir, gözden geçirilirdi. Köyde o zamana kadar olan tartışmalar, küskünlükler sona ererdi. Çünkü Hıdırellezler yeni bir başlangıcın habercisi olarak algılanırdı. Yeni yıla nasıl başlarsan öyle devam edersin inancı vardı. İlyas, Hızır'ın kardeşi olarak kabul edilir, Hızır'ın karada İlyas'ın suda her türlü yardıma koştuğuna inanılırdı. Hıdırellez akşamı hane halkı tam anlamıyla bayrama hazırlanırdı. Sabah olunca herkese ayrı bir neşe gelir, çocuklar heyecanlanırlar, en iddialıları da gençler olurdu. Genç kızlar kendi aralarında görev bölümü yaparlardı. Kimisi “akıtma” döker, kimisi “manileri” sıralardı. Kızlar erken kalkıp pınarlardan su getirirlerdi²³⁹.

Erkekler de harman yerinde yanacak köfür ateşi için ormana giderler, yakacak odun getirirlerdi. Bazı erkekler ise, “*çıkran*” denilen tahtaravelli benzeri olan bir aletin yapımında

²³⁸ A.Yaşar Ocak (2012). *Türk İslam İnançlarında Hızır Yahut İlyas Kültü*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, s.136.

²³⁹ B*d*iy* T*rh*n, 07.06.2023 tarihli mülakat.

çalışırlardı. Bu alet 2-3 metrelik bir kazık bulunan, 8-10 metre uzunluğunda yukarı-aşağı hareket eden ve kazığın etrafında dönebilen bir düzenektir.

Sabah erkenden kalkan köylüler köy dışında bir yerde çimli otların üzerinde yuvarlanarak doğanın gücünün kendi bünyelerine geçeceğine inanırlardı. Kendileri ve sevdikleri için de şifa isterlerdi. Hamur işleri için köy dışından su getirirler, onunla çöreklerin, kolaçların hamurlarını kararlardı. Avlu kapılarının önleri rengârenk çiçeklerle çeşitli ağaç dallarıyla süslenirdi. Çiftçilikle uğraşan köylüler mutlaka gün doğmadan kalkarlar ekinlerini dolaşırlardı. Salıncaklar değişik ağaçlara kurulu, özellikle genç kızlar mutlaka salıncağa binmek isterlerdi. Bir sıra halinde her genç kız, kurulan salıncakların hepsinde sallanırdı. Genç kızlar ısırgan otlarını kuruturlar, kiminki erken kurursa o daha önce ölecek diye birbirlerine takılırlardı²⁴⁰. Genç kızların ileride evlenecekleri eşi merak etmeleri ve iyi bir yaşam sürmek istelerinden dolayı gül dibine yüzük saklarlardı. Yüzükler içi su dolu bir kaba koyulurdu. Hıdırellez sabahı bu suyu mutlaka bir gül ağacının altına dökerlerdi.

Salıncakta sallanmak sevgiliye kavuşacağına ve vücuttaki ağırları da azaltacağına inanılırdı. İnsanın başını döndürdüğü için genç kızlar salıncakta sallanmak isterlerdi. Hıdırellez'den bir gün öncesi akşamı soğan kabuğu ile yumurtalar kırmızıya boyanırdı. Bayram günü ufak bir tümsekten yumurta yuvarlama yarışı yapılır, ayrıca yumurtalar tokuşturulur yarışı kim kazanırsa rakibin yumurtasını yerd²⁴¹. Hıdırellez sabahı bazı otlar ile tütsü yapılır, doğüstü bazı güçlere karşı yapılan tütsünün koruyacağına inanılırdı. Hıdırellez'de kadın ağırlıklı görevler çoğunlukta idi. Önce erkekler mezarlığı temizler, Kur'an okuyup dua ederler; sonra kadınlar mezarlığa giderler, Kur'an okurlar, dönüşte de hazırlıkları yiyecekleri dağıtırlardı²⁴².

5 Mayıs'ta akşam olunca köfür ateşi yavaş yavaş yanmaya başlar, ateşlerin alevleri azalmaya başlayınca ateş etrafında çeşitli oyunlar oynarlar, ateşten üç kere atarlardı. Ateşten atlamaktaki amaç hastalıklardan korunmak, kötülüklerden temizlenmekti. Yeni yıla sağlıklı bir şekilde girmek isterlerdi.²⁴³ Hıdırellez akşamı gökte kapıların açılacağına, Hızır'ın gelip kısmet dağıtacağına inanılırdı. Hıdırellez gecesinde kısmet arayanlar, sabaha kadar uyumadan ayakta Hızır'ı beklerdi, eğer uyunursa Hızır'ın kısmetini dağıtamadan geri gideceğine inanılırdı.

²⁴⁰ S** A*s**n, 10.06.2024 tarihli mülakat.

²⁴¹ B*d*iy* T*rh*n, 07.06.2024 tarihli mülakat.

²⁴² D*r*n*a Y*ş*, 16.06.2024 tarihli mülakat.

²⁴³ İ*ra*i* T*r*an (1945). 10.06.2024 tarihli mülakat.

4. SONUÇ

Bu çalışma toplumların uzun sürede elde ettiği kültürel değerlerin korunması ve geleceğe aktarılması için katkıda bulunmaya odaklanmıştır. Bu araştırma kapsamında; Ali Koç Babalılar'ın oluşturduğu Salihler ve Büyükyayla köylerinin tarihi, coğrafi, iktisadi ve sosyo-kültürel olarak ulaşılabilen değerleri incelenmiştir. Salihler ve Büyükyayla köylerinin Balkanlardan Anadolu'ya göçünün zaman içinde nasıl bir sosyo-tarihsel yolculuğa sahip olduğunun ayrıntılarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Balkanlardan Anadolu'ya göç eden Ali Koç Baba Ocağı mensuplarının Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında Anadolu'ya göç eden Horasan kökenli Alevilerinden olmaları kuvvetle muhtemeldir. Anadolu'ya gelen göçebe Alevi topluluklar, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân politikaları gereği Rumeli'ye gönderilmişlerdir. Rumeli'de Alevi nüfusu, beş asrı aşan bir süre zarfında yaşamlarına devam etmiştir. Bugün Eskişehir'de Salihler ve Büyükyayla köylerinde ve Kütahya Aydınlar köyünde yaşayan muhacirlerin, Bulgaristan'ın Burgaz ilinin Karinabad ilçesinde bulunan Sungurlar köyünden geldikleri bilinmektedir. 93 Harbi sonrasında bölgedeki muhacirler, bütün varlıklarını arkalarında bırakarak taşınması kolay malzemelerle yola çıkmışlardır. Böylece, vapur ile Varna ve Burgaz'dan başlayan ve İstanbul'da sonra eren zorlu deniz yolculukları ile Anadolu topraklarına geri gelmek zorunda kalmışlardır. Anadolu'ya geldikten sonra nispeten mevcut köylerden uzak, dağlık ve ormanlık bölgelere yerleşmişlerdir. Böylece kendileri için daha güvenli bu tür yerlere yerleşmeyi uygun görmüşlerdir. Bölgeyi seçmelerinin bir nedeni de Seyitgazi ilçesi çevresinde bulunan Alevi topluluklara yakın olmaktır. Aynı zamanda geldikleri yerin iklimi ile Salihler ve Büyükyayla köylerinin ikliminin benzerliğinin de tercihlerini etkilemiştir. Muhacirler tarafından kurulan Ali Koç Babalılar Derneği'nin düzenlediği turlar ile Bulgaristan'daki eski köylerini ziyaret edenler sayesinde her geçen yıl eski akrabalık ilişkileri tekrar canlanmıştır.

Bu çalışmada insan hayatının üç önemli aşaması olarak değerlendirilen doğum, evlilik, ölümün yanı sıra özel olarak kutlanan günler de incelenmiştir. Sosyal hayatı oluşturan tüm inanç uygulamaları, kültürü yansıması bakımından önemlidir. Değişime uğrayan dünya koşullarında birçok gelenek ve görenek unutulmaya başlasa da bazıları hâlâ devam etmektedir. Ali Koç Babalılar'da da Alevilik çerçevesinde eski yaşantıdan bazı ritüelleri hala uygulamaktadırlar.

Geçmişten günümüze kadar devam ettirilen inanışlardaki değişim ve dönüşümlerin nedeni, köylerdeki yaşam şartlarının gerilemesi ve buna bağlı olarak şehir merkezlerine göçlerin başlamasıdır. Ayrıca zaman içerisinde geleneği bilen kişilerin ölmesi, Alevilik inancını yaşatacak ve gelecek nesillere aktaracak kişilerin eksikliğini son derece önemli hale gelmiştir.

Ali Koç Baba Ocağı'nda yaşlı nüfus ve kadınlarının ibadetlerini daha çok önemsedikleri hassas davrandıkları görülmektedir. Azalan köy nüfusu, giderek artan teknoloji kullanımı ve köyün yaşlı büyüklerinin azalması gelenek ve göreneklerin zayıflamasına neden olmuştur. Bu tür faaliyetlerde etkili olan gelenek ve göreneklerin toplumsal değişimlerden etkilendiği görülmüştür.

Ali Koç Babalılar'ın cemlerinde yapılan erkânlar ile çevrelerindeki diğer Alevi ocaklarının sürdürdüğü erkânlar arasında çeşitli farklılıklar göze çarpmaktadır. Alevilik inancında, dedelik, musahiplik, düşkünlük, on iki hizmet ve kurban erkânlarında şehirlere olan göçlerle birlikte uygulamalarda birçok güçlükle karşılaşıldığı görülmektedir. Buna mukabil Dedelik kurumuna olan saygı ve güven devam etmektedir. Ali Koç Baba Ocağı'nda cem ayinine katılmanın en önemli şartı ikrar vermek, sonrasında ise musahipli olmaktır. Günümüz şartlarında uygulaması hayli zor olmasına rağmen Ali Koç Babalılar ikrar verme ve musahip tutma işlerliğini devam ettirmektedir.

Dış etkenlerin yanında Ali Koç Babalılar arasında aksaklık gösteren bazı iç dinamiklerin de inanca dair bağlılığın azalmasına yol açtığı görülmüştür. Alevilik'te ve Bektaşilikte yazılı bir uygulama belgesi olmadığı için inanç kuralları atalardan gelen geleneksel bilgiler ışığında devam ettirilmiştir. Bu geleneksel bilgi dedeler'in uygulamaları ve bilgileri aktarması sonucunda oluşmuştur. Bazı değişimlere rağmen Ali Koç Babalılar arasında geçmişten getirilen ritüellerin ve inançların canlılığını koruduğu görülmüştür. Muharrem ayındaki ritüeller, Nevruz erkânı, ibadet formları, kurban gelenekleri Ali Koç Babalılar tarafından yapılmaktadır. Özellikle tüm ibadetlerde kesilen kurbanlar ve kurban kesim öncesi yapılan, inanç temelli uygulamalar varlıklarını tüm canlılığıyla korumaktadır. Ali Koç Babalılar ile çevredeki köylerdeki düğün gelenekleri, doğum, Hıdırellez, günlük hayattaki yemek kültürü, giyim kuşam, halk hekimliği ve baytarlığına, halk takvimi ve meteorolojisine ve halk tiyatrosuna dair uygulamalar büyük oranda benzerlik göstermektedir.

Azalan köy nüfusu, giderek artan teknoloji kullanımı ve köyün yaşlı büyüklerinin azalması gelenek ve göreneklerin zayıflamasına neden olmuştur. Bu tür faaliyetlerde etkili olan gelenek ve göreneklerin toplumsal değişimlerden etkilendiği görülmüştür.

Araştırmanın konusu olan Ali Koç Baba Ocağı hakkında son yıllarda yapılan çalışmalar ile ocak hakkında çeşitli bilgilere ulaşılabilmektedir. Ali Koç Baba Ocağı Türkiye' de ve Bulgaristan'da Türk kimliklerini korumayı başarmış özgün bir Alevi topluluğudur. Bu topluluğun Eskişehir ve Kütahya kolunda yaşayan Ali Koç Baba Ocağı'nın geleneksel dünya görüşleri, inançları ve inançsal farklılıkları, kültürel öğeleri, tarihleri gibi özellikler ulaşılabildiği

kadarıyla saha çalışması ve literatür taraması yoluyla edinilip tarihsel ve kültürel arka planları ile incelemeye abalanmış bu çalışma sonrasında yapılacak araştırmalara temel olacaktır.

KAYNAKÇA

- A. İ. Demir&Y. Şanlı** (2016). Cem Dergisi'nde Sunulan Alevilik Kavram, Kaynak ve Tarihi. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 195.
- Acaroğlu, M.T.** (2006). *Bulgarsitan'da Türkçe Yeradları Kılavuzu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ahmed Bin Mahmud** (1977). *Selçukname*, Edoğan Merçil (Haz.), Tercüman Yayınları..
- Akgül, L.** (2014). Pir Sultan Abdal Sözlüğü, La kitap.
- Aşıkpaşazade** (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi*, Necdet Öztürk (Haz.), Bilge Kültür Sanat.
- Atalay, B.** (1985). *Divanü Lügat- it Türk Tercümesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aydın, E.** (2001). *Nasıl Müslüman olduk*, Cumhuriyet Kitapları.
- Aydın, M.** (1992). *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ayverdi, E. H.** (1982). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri IV, Bulgaristan- Yunanistan- Arnavutluk*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Barkan, Ö.L.** (1952). *Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Bayar, M.** (2002). *Arşiv Vesikalarına Göre Anadolu'dan Bulgaristan'a Aşiretlerin İskânı*, Bulgaristan Türk Folkloru.2.Uluslararası Bulgaristan Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri. İstanbul.
- Bobçev, S. S.** (1998). *Deliorman Türklerinin Kökeni*, (Çev.) M. Türker Acaroğlu, Belleten, Ankara.
- Çolak, K.** (1996). *15-16 Yüzyıllarda Balkanlarda İslamlaşma*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Çoruhlu, Y.** (2002). *Türk mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınları.
- Demirtaş, M.** (2021). *Seyyid Sultan Sücaaddin Veli Ocağı'nda Alevilik 48 Perşembe Işığı*, Haser Matbaa ve Endüstriyel Malzemeleri.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi**, Dâhiliye Nezareti, Mektubi Kalemî (BOA, DH. MKT.), Dosya/Gömlek No 1556/15.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Sadaret, Mektubi Kalemi (BOA, A. MKT.), Dosya/Gömlek No 525/4.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümânyûn, Defterhâne-i Âmire Kalemi (BOA, T.D.), Dosya/Gömlek No 475/29.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Osmanlı Yer Adları: I Rumeli Eyaleti (1514-1550)

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümânyûn, Defterhâne-i Âmire Kalemi (BOA, T.D.), Dosya/Gömlek No 370/4.

DİA. (2009).“Sungur”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.37, s.527.

Doğru, H. (2000). *XIII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli’de Sağ Kol ‘un Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Doğru, H. (2005). *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, Odunpazarı Belediyesi Yayınları, Eskişehir.

Ebu Bekr-i Tihrani. (2001). *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (Çev.) Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Engin, R. (2004). *Bir Madalyon Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkânı*. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 31, s. 39.

Engin, R. (2010). *Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlar’da Bektaşî ve Bektaşî Sürekleri*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 55, s. 378.

Erk, H.B. (1954). *Tarih Boyunca Alevilik*, Varol Matbaası.

Eröz, M. (1990). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşîlik*, Kültür Bakanlığı Gençlik ve Halk Kitapları, Ankara.

Eröz, M. (2014). *Türkiye’de Alevilik Bektaşîlik*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Esin, E. (2006). *Türkler de Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Evliya Çelebi (1999), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, S. Ali Kahraman & Yücel Dağlı (Haz.), Yapı Kredi Yayınları.

F. Bozkurt. (2020). *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. Salon Yayınları.

Fığlalı, E. R. (1993). *Şiiliğin Doğusu ve Gelişmesi*, Şiilik Sempozyumu, s. 35-36.

- Gökbilgin, M. T.** (1957). *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, Osman Yalçın Matbaası.
- Gölpınarlı, A.** (1977) “Kızılbaş”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23 s. 43,44.
- Gündüz, Ş.** (2007) “Nevruz”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, c. 33, s. 60.
- H. Bal.** (1997). *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yayınları.
- Hacıgökmen, M. A.** (2005). “Ankara Ahilerinin Ticarî Faaliyetleri ve Baciyân-i Rûm Hakkında Bir Araştırma”. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara.
- Hadidi** (1991). *Tevarih-i Al-i Osman, 1299-1523*, Necdet Öztürk (Haz.), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Y.** (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Halaçoğlu, Y.** (2020). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Hoca Sadeddin Efendi** (1979) *Tacü't-Tevarih, I*, İsmet Parmaksızoğlu (Haz.) Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnalçık, H.** (1993). *Türkler ve Balkanlar*, Balkan Türkoloji Araştırma Merkezi, Ankara.
- İnalçık, H.** (2006). “Murad I”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c.31, s. 157.
- İnalçık, H.** (2008). “Rumeli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 35, s. 232-235.
- Karpat, K.** (1994). “Dobruca”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.9, s. 482-486.
- Kaya, M.** (2009). *Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanında Av*, *Acta Turcica Çevrim İçi Tematik Türkoloji Dergisi*, İstanbul.
- Kayapınar, A.** (2018). *Anadolu'dan Balkanlara Yapılan İskânın Özellikleri Bulgaristan örneği, XVIII. Türk Tarih Kongresi*, 1-5 Ekim Ankara.
- Kayapınar, L.** (2010). *Osmanlı Döneminde Bulgaristan Eski Zağra'da Bir Bektaşî Merkezi: Mümin Baba Zaviyesi*, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kırzioğlu, M. F.** (1993). *Osmanlıların Kafkas ellerini Fethi (1451-1590)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kiel, M.** (1994). “Deliorman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s.141-144.

- Kiel, M.** (2001). “Karinabad”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c.4 s. 491.
- Kiel, M.** (2007) “Niğbolu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33 s. 88.
- Kocacık, F.** (1985). *Bulgaristan'daki Türklerin Kökeni*, Türk Kültürü Dergisi, Bulgaristan Türkleri Özel Sayısı, S. 263, s. 157.
- Korkmaz, E.** (2005). *Alevilik ve Bektaşilik Sözlüğü*. Anahtar Kitaplar Yayınları.
- Kozlubel Doğru, H.** (2011). *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kökel, C.** (2007). Bulgaristanda Yaşayan Alevilik ve Bektaşilik Üzerine, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi S.43, s. 4.
- Köprülü, F.** (1966). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- L. Mikov.** (2008). *Bulgaristan'da Alevi- Bektaşi Kültürü*, (Çev.) Orlin Sabev, Kitap Yayınevi.
- Melikkof, İ.** (1998). Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, (Çev.) Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları.
- Melikoff, İ.** (2000). İlk Osmanlıların Toplumsal Kökeni, Osmanlı Beyliği, A. Zachariadou, (Ed.), s. 150.
- Melikoff, İ.** (2015). *Uyur İdik Uyardılar*, (Çev.) Turan Alptekin, Demos Yayınları.
- Memişoğlu, H.** (1995). *Bulgarların Menşei ve Oluşumları*, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul.
- Merçil, E.** (1991). *Fars Atabegleri Salgurlular*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Merçil, E.** (1991). Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Merçil, E.** (1996). “Gulam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.14, s. 184.
- Mevlana Mehmed Neşri** (2008). *Cihannüma (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Necdet Öztürk (Haz.) Çamlıca Basım Yayım, İstanbul.
- Muhaxher, N. M.** (2018). *Kosova Türklerinin Halk İnançlarında Doğum, Evlenme ve Ölüm*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü 9. Milletler arası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek ve İnançlar, Ankara, 2018 s. 234
- Noyan, B.** (1999). *Seyit Ali Sultan Velayetnamesi*, Ayyıldız Yayınları.

- Ocak, A. Y.** (1989). “Alevi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.2, s. 369.
- Ocak, A.Y.** (1992). “Bektaşılık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, s. 372-379.
- Ocak, A.Y.** (1999). “Müzakereler”, *Tarih ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşiler ve Nuseyriler*. Ensar Neşriyat, s. 368.
- Ocak, A.Y.** (1999). *Türkler, Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları.
- Ocak, A.Y.** (2002). *Sarı Saltık Popüler İslam’ın Balkanlar’daki Destani Öncüsü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ocak, A.Y.** (2012). *Alevi ve Bektaşi inançlarının İslam öncesi temelleri*, İletişim Yayınları.
- Ocak, A.Y.** (2012). *Türk İslam İnançlarında Hızır Yahut İlyas Kültü*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Ocak, A.Y.** (2012). *Türk Sûfilğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orhonlu, C.** (1963). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Ögel, B.** (2020). *Türk Mitolojisi*, Altınordu Yayınları.
- Örnek, S.V.** (2020). *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özaydın, A.** (2022). “Kavurd Bey”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 25, s.73.
- Saygı, H.** (2005). *Soru ve Cevaplarla Alevi- Bektaşî İnancı*, Cem Vakfı Yayınları.
- Saygı, H.** (2013). *Türklerin Balkanlara Geçışı ve Alevi - Bektaşî Zümreler*, Cem Vakfı Yayınları.
- Sertoğlu, M.** (1966). *Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*, Şadırvan Yayınevi.
- Sezen, T.** (2006), *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 21.
- Sezgin, A.** (2004). *Türkiye Aleviliği, Alevilerde Liderlik ve Kavram Sorunu*, 2023 Dergisi, Ankara.
- Sümer, F.** (2017). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatları- Destanları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

Şahin, İ. (2001). Osmanlıların Balkanları İskân Politikası, *Avrupa'ya ilk adım Uluslararası Sempozyumu*, (Yay. Haz.) Ayşe Yıldız Topuz, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, s.65.

T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Köylerimiz 1Mart 1968 gününe kadar. Ankara Başbakanlık Basımevi D.S.İ 1968, s. 456.

Tansel, S. (1966). *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul.

Taşkın, A. (2017). *Horasandan Balkanlara Ulaşan Eren Koyun Baba ve Menakıbı*. Çizgi Kitabevi.

Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Turgut, V. (2018). Balkanlarda Abdalân Evkâfı. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3 (Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, s. 349.

Türkay, C. (2001). *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre, Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları.

Ulusoy, M. (2002). *Koçu Baba Anadolu ve Avrupa'da Türk Damgası I*, Pozitif Matbaacılık.

Uysal, A.O. (2002). "Germiyanoğulları Beyliğinde Mimari", *Türkler Ansiklopedisi*, c.8, s.130.

Üzüm, İ. (1991). "Kızılbaş", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, C. XXV. s.548.

Üzüm, İ. (1997). *Günümüz Aleviliği*, İslam Araştırmaları Merkezi.

Yalçınkaya, A. (1996). *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, s. 67.

Yaman, A. (1999). *Geçmişten Günümüze Kızılbaş Alevi Dedeleri*. 1.Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Sempozyumu Bildirileri 22-24 Ekim, Ankara, S.1, s. 407.

Yaman, A. (2011). Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, S. 60, s. 48.

Yaman, A. (2012). *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap.

Yaman, M. (2018). *Alevilik İnanç, Edep, Erkân*. Demos Yayınları.

Yıldız, H. (2003). *Amasya Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Âdetleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Yıldız, H.D. (1976). *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Yıldız, H. (2004). Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bakış. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S.30, s. 34.

Zelyut, R. (1992). *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön yayıncılık.

Zelyut, R. (2012). *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni*, Kripto Yayınevi.

EKLER

EK- 1 Salihler Köyü'nde eski evlerden birisi (Hüseyin Temel Arşivi)

EK- 2 Salihler Köyü Cemevi (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 3 Dede yemekleri dualarken. (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 4 Rehber Dedeye saka suyunu sunarken (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 5 Muharrem Matem Cem'inde gözlere sürme çekilirken (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 6. Talipler cemden önce yemek yerken. (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 7 Talip cemevine girerken kapıya niyaz ederken (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 8 Talip cemevinde posta niyaz ediyor. (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 9. Dede posta niyaz ederken. (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 10. Dede ve Mumcu Baba çerağ uyardırırken

EK- 11 Rehber Hizmet edecek canlara kemerbent bağlarken. (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 12 Sefalaşma (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 13 Âşık Baba dedeye niyaz ederken. (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 14. Semah dönen canlar (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 15. Rehber Kırklar semahı öncesinde dedenin kemerbentini bağlarken. (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 16 Canlar Kırklar Semahını dönerken (Hüseyin TEMEL arşivi)

EK- 17 Cemevinde dede ile beraber. (Hüseyin TEMEL arşivi)

